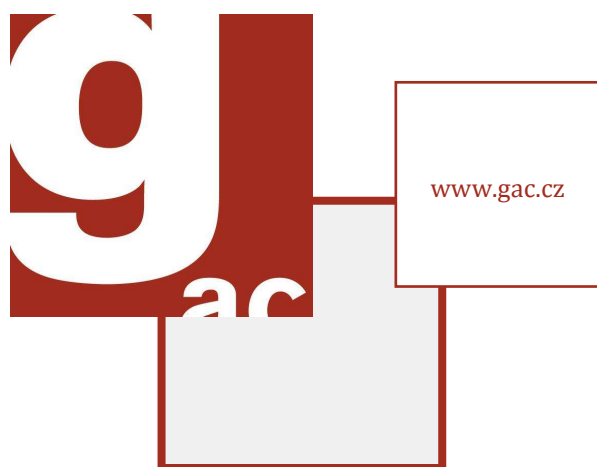

Most

**DLOUHODOBÝ MONITORING SITUACE ROMSKÝCH LOKALIT
– ČESKÉ LOKALITY**

Praha, prosinec 2009

Tato výzkumná zpráva vznikla na základě výzkumného projektu „Dlouhodobý monitoring situace romských lokalit – české lokality“ zadaného Úřadem vlády ČR. Realizátorem zakázky byla společnost GAC spol. s r. o.

Ilustrační mapky vytvořila Eva Vaňková na základě mapových podkladů PLANstudia.

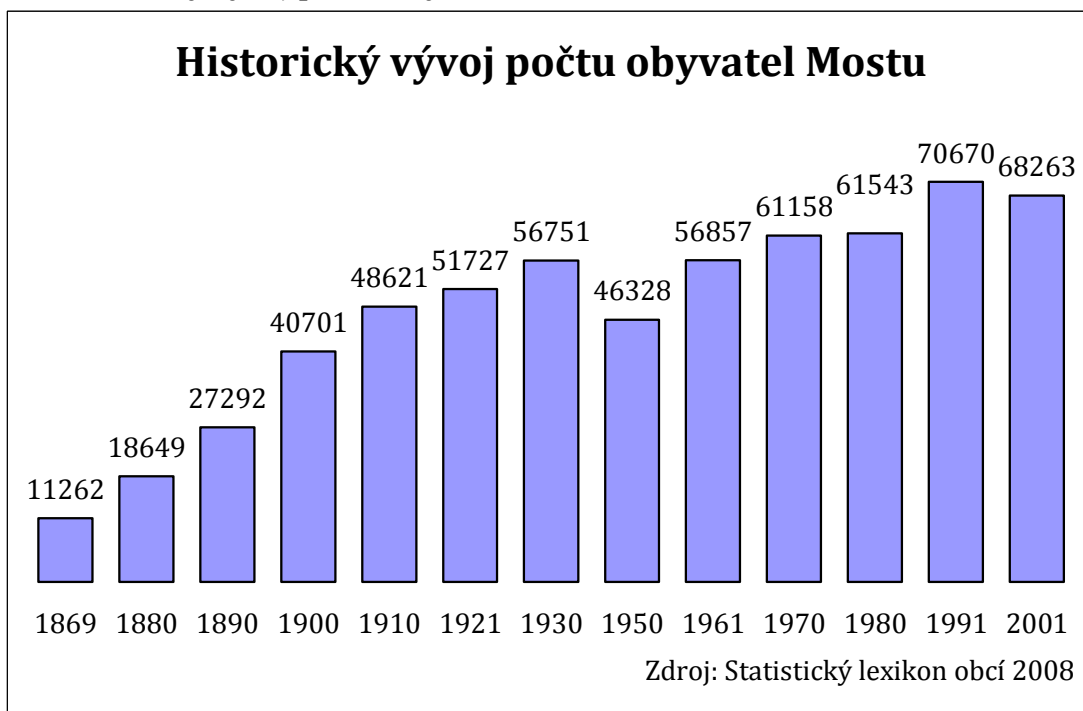
OBSAH

1. Obecné charakteristiky obce	4
2. Romská populace v Mostě – historický vývoj	9
3. Přehled hlavních problémů města pohledem občanů	11
4. Přehled sociálně vyloučených lokalit	13
Sociálně vyloučené lokality očima obyvatel	13
“Stovky”	14
Sídliště Chanov	16
“Sedmistovky”	18
Srovnání jednotlivých sociálně vyloučených lokalit	20
5. Sociálně vyloučené lokality v politice města	21
6. Bydlení	24
Vlastnická struktura	25
Náklady na bydlení	26
Problémy s neplatičstvem a zadlužením	31
6. Trh práce	33
Nezaměstnanost a volná pracovní místa	33
Romové na trhu práce	39
Aktivní politika zaměstnanosti	42
7. Vzdělání	47
Předškolní vzdělávání	47
Základní vzdělávání	48
Střední vzdělávání	53
Doučování, volnočasové aktivity a nízkoprahová zařízení	54
8. Sociální dávky	56
9. Služby pro osoby ohrožené sociálním vyloučením	57
Komunitní centrum Chanov	58
Klub národnostních menšin	59
Sdružení Romů města Mostu	59
Diakonie ČCE – Středisko sociální pomoci v Mostě	59
Emauzy ČR	60
Kofoedova škola	60
Most k naději o.s.	61
K-centrum	61
Oblastní charita Most	62
Středisko integrace menšin	64
10. Kriminalita a rizikové chování	64
Extremismus a podpora krajně pravicových stran	68
Rizikové formy chování	70
12. Zdraví	72
13. Shrnutí	72
14. Doporučení	77

1. Obecné charakteristiky obce

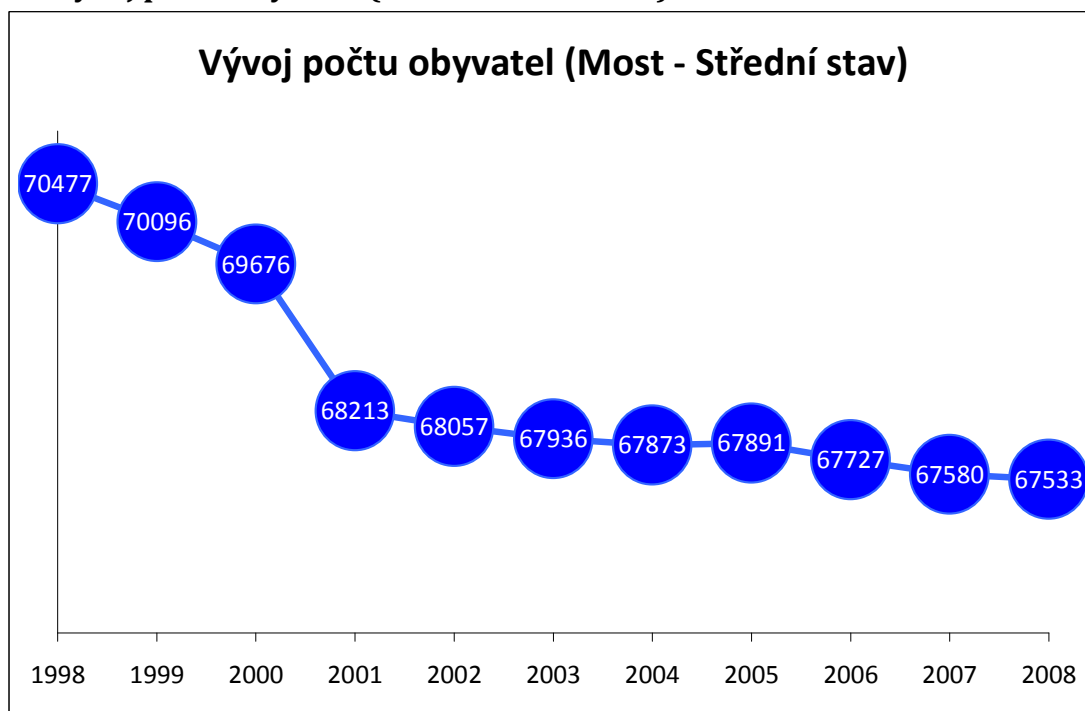
Město Most je statutárním město nacházející se v severozápadních Čechách a administrativně spadající pod Ústecký kraj. Určující a pro samotné historické město Most i osudná je existence rozsáhlých zásob hnědého uhlí v prostoru tzv. Severočeské hnědouhelné pánve. V důsledku protěžování energeticky náročného těžkého průmyslu a strojírenství komunistickým režimem existoval již od počátku padesátých let silný politický tlak na rozšiřování a zintenzivnění těžby uhlí v celém ČSSR. Od roku 1945 do roku 1957 se tak těžba v Severočeské uhelné pánvi více než zpětinasobila. Jedním z důsledků byla neustálá poptávka po pracovní síle, především dělnických profesích, a potřeba nových bytů pro tyto dělníky. Pro celý Severočeský kraj se zlomovým stává rok 1990, kdy je postupně utlumována těžba a zanikají někteří významní regionální zaměstnavatelé, v důsledku čehož byl okres Most v roce 2009 z hlediska míry nezaměstnanosti na prvním místě v rámci ČR (viz tabulka). Pro Romy, většinou nekvalifikované a zaměstnané v manuálních oborech, to v drtivé většině znamenalo ztrátu zaměstnání.

Graf 1: Historický vývoj počtu obyvatel Mostu

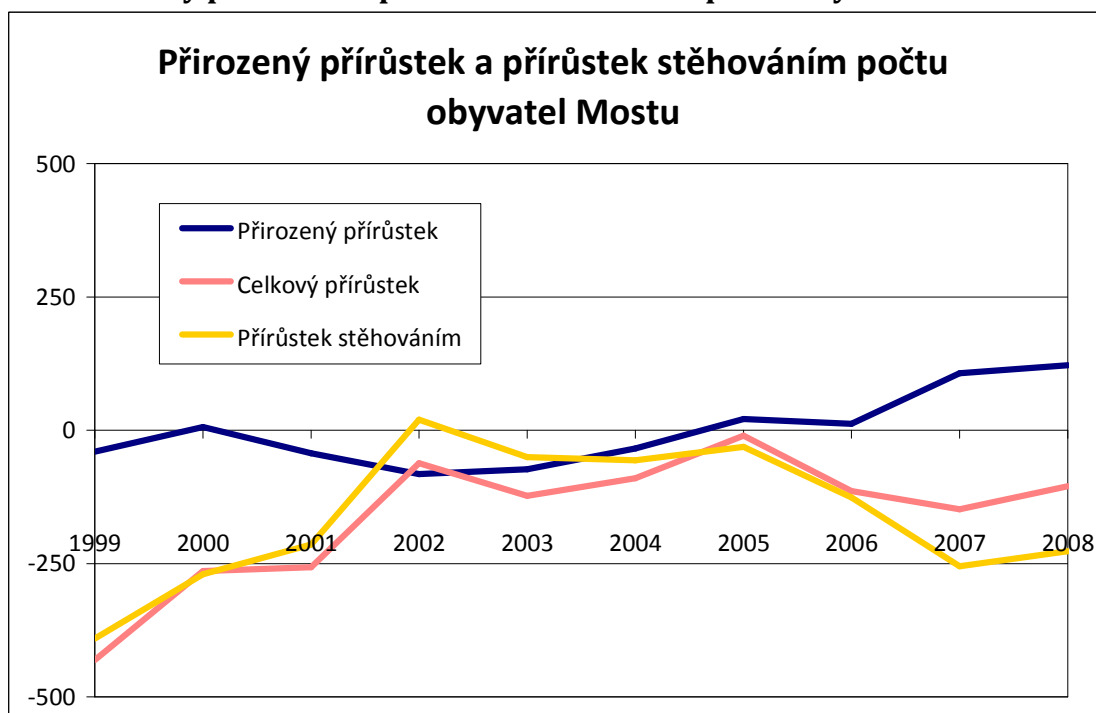

Ke konci roku 2008 žilo v Mostě 67 438 obyvatel, z toho 32 736 mužů a 34 702 žen. Počet obyvatel Mostu plynule rostl do začátku devadesátých let, na jejichž počátku zažilo město Most vrchol počtu obyvatel. Rekord v počtu trvale žijících zaznamenalo toto severočeské město v roce 1990, kdy k 31. 12. dosáhl počtu 71 759 obyvatel. Od té doby se počet obyvatel snížil o 4321 lidí až ke zmiňovaným 67 533 obyvatelům v loňském roce.

Graf 2: Vývoj počtu obyvatel (Most – střední stav)

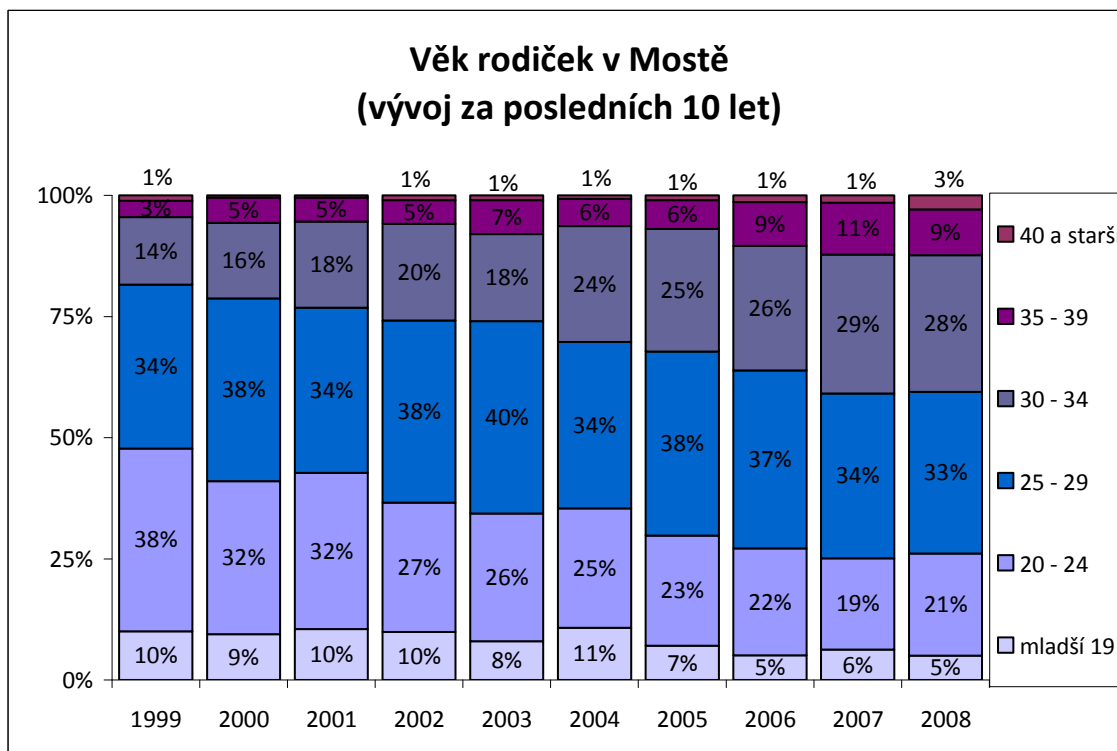
Graf 3: Přírozený přírůstek a přírůstek stěhováním počtu obyvatel Mostu

Úbytek obyvatel je dán především vysokou mírou migrace. Byť přírozený přírůstek (tedy rozdíl mezi počtem narozených a počtem zemřelých) je v posledních letech pozitivní, v Mostě se více lidí rodí a méně umírá, tento nárůst vyrovnává relativně vyšší množství těch, kteří se z Mostu stěhují. Zatímco se v roce 2008 do Mostu přistěhovalo 2165 osob (1462 mužů a 703 žen), odstěhovalo se z něj 2392 (1523 mužů a 703 žen).

V roce 2008 se v Mostě **živě narodilo** 770 dětí. Ani Most se neubráníl poklesu počtu narozených dětí, který byl typický v devadesátých letech pro bezmála celou Českou republiku. V současnosti tak počet narozených dětí nedosahuje čísel z let 1985-93, kdy se ročně rodilo kolem tisíce dětí. Od roku 1999 se však počet narozených dětí až do roku 2007 mírně zvyšoval. Hrubá míra porodnosti činila koncem roku 2008 11,4 promile, což je o jedno promile méně, než je průměr v celé ČR.

Graf 4: Věk rodiček v Mostu

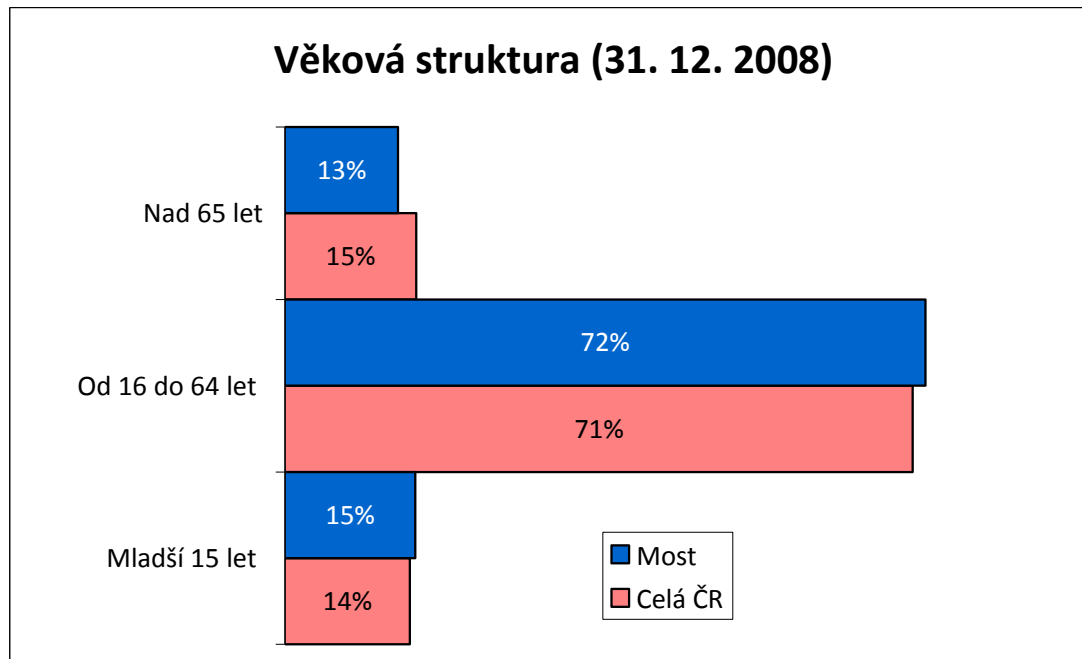

Více než polovina (56 procent) mosteckých novorozenců přišla na svět **mimo manželství**.¹ Jde o výrazně vyšší podíl oproti průměru v ČR (36 procent). S tímto faktem pak logicky souvisí i vyšší počet **dětí narozených náctiletým matkám**. Zatímco v průměru se z každých 100 dětí tři narodí matkám mladším 19 let, v Mostě jde o pět (**celkem se každý rok nerodí v Mostě 40 dětí nezletilým matkám**). Na druhou stranu i v tomto případě dochází ke snižování podílu náctiletých matek. Ještě před deseti lety tvořily děti nezletilých rodiček desetinu mosteckých novorozenců. Zatímco úhrnná porodnost v Mostě odpovídá republikovému průměru, v případě úhrnu těhotenství je tomu naopak. V případě této statistiky Most převyšuje republikový průmět o téměř dvě promile. Souvisí s tím relativně vyšší počet **umělých přerušení těhotenství**: připadají zde 33,2 potraty na 100 narozených dětí (v České republice jako celku je to 21,5). Je však důležité, že podíl umělých přerušení těhotenství

¹ Bezoměla 80 procent ze všech dětí, které se rodí mimo manželství, se rodí svobodným matkám. Zbytek pak připadá na rozvedené matky a velmi malou měrou na ovdovělé matky.

v Mostě se v posledních deseti letech výrazně snižuje. V roce 1999 připadalo na 100 narozených dětí 59,2 interrupcí. V posledních letech také výraznou měrou roste v Mostě počet samovolných potratů – takto v Mostě končí zhruba desetina ze všech těhotenství.

Graf 5: Věková struktura

Mostecko patří v kontextu celé České republiky spíše k mladším regionům - v porovnání s průměrem celého státu je zde vyšší podíl obyvatelstva v produktivním věku na úkor postproduktivní složky (osoby nad 65 let věku). Průměrný věk obyvatel Mostu byl v roce 2008 39,2 roku. Toto složení je do značné míry ovlivněno především cílenou migrací za prací v první polovině 80. let. Ve stejné době také „komunistické orgány administrativně zabraňovaly migraci občanů z "pánevních" okresu do jiných oblastí státu“.²

Ve srovnání s Mostem jako celkem a celorepublikovým průměrem je možné vysledovat odlišnou věkovou strukturu populací žijících v lokalitě Stovek a Chanova.³ Zatímco ve věkové skupině mladších 14 let Stovky a Chanov celorepublikový i místní průměr převyšují (21,2 procenta populace ve Stovkách, resp. 35,5 v Chanově ve srovnání s 15,2 procenta za celý Most, resp. 14,2 procenta za ČR). Naopak podíl osob starších 65 let je v obou lokalitách výrazně nižší: 8,8 procenta populace ve Stovkách, resp. 1,4 v Chanově ve srovnání se 12,1 procenta obyvatel starších 65 let Mostu či 14,6 procenta obyvatel celé České republiky. Nízký

² Historie a současnost Ústeckého kraje, stránky Ústeckého kraje.

(http://www.kr-ustecky.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=450018&id=850435&p1=92906).

³ Tomčík M., Vavroch M. a Navyhoštěný P. (2008): Socioekonomická analýza sociálně vyloučených lokalit na území města Most pro IPRM Most. Vysoká škola finanční a správní, s. 23.

počet obyvatel starších 65 let je podle výše uvedené zprávy důsledkem kombinace řady rizikových faktorů (špatný životní styl a životospráva, nevyhovující hygienické podmínky, nevyhledávání lékařské péče atd.),⁴ které zapříčiňují vysokou úmrtnost populace v dřívějším věku.⁵ Jako další faktor odlišnosti věkové struktury pak lze zmínit i vliv migrace. Vzhledem k tomu, že se do těchto území stěhovali především mladší lidé, odpovídá tomu i současná věková struktura.

V roce 2008 bylo v Mostě uzavřeno celkem 392 sňatků, což je 3,8 sňatku na 1000 obyvatel. Je to o 0,8 promile více než v celé České republice. Průměr České republiky přesahuje Most v oblasti **rozvodovosti**. Zatímco v celé České republice připadalo v roce 2008 na 100 uzavřených sňatků 59,7 rozvodů, v případě Mostu to bylo 61,7. Celkem to znamenalo 3,6 rozvodů na 1000 obyvatel (v ČR to byly rovné tři).

Obecně lze říci, že Most jako město čelí několika důležitým demografickým výzvám, které tento region charakterizují. Vlivem omezené možnosti stěhování v osmdesátých letech má Most v porovnání se zbytkem Česka mladší věkovou strukturu. Na Mostecko přicházeli především mladí lidé dělnických profesí, v důsledku čehož má město Most v současnosti vyšší podíl obyvatelstva v produktivním věku, nicméně vzdělanostní struktura patří k nejnižším v celé ČR. Tato situace v současnosti představuje v rámci pracovního trhu riziko v podobě relativně vysokého počtu osob s nízkou kvalifikací a v produktivním věku. **V takto demograficky nastaveném prostoru se logicky hůře nalézají uplatnění na volném pracovním trhu lidé, kteří žijí v sociálním vyloučení.**

Region Mostecka také v rámci celé republiky charakterizuje **relativně nižší rodinná stabilita**. Demografickou situaci v Mostě lze rovněž charakterizovat relativně vyšším počtem dětí narozených mimo manželství i nižším věkem matek, vyšším počtem umělých přerušení těhotenství i vyšší rozvodovostí. V tomto směru se jako silná cílová skupina ukazují zejména mladé náctileté matky, kterých je v Mostě relativně více. Jejich životní situace může být jedním z faktorů přispívajícím k jejich potenciálnímu ohrožení sociálním vyloučením.

V kontextu České republiky lze Mostecko řadit k **nejméně preferovaným regionům z hlediska stěhování**. I z toho důvodu bylo město Most, jak uvidíme v dále textu, atraktivní pro realitní společnosti, které zde relativně levněji nakupovaly byty, které nabízely lidem,

⁴ Viz kapitola Zdraví.

⁵ Tomčík M., Vavroch M. a Navyhoštěný P. (2008): Socioekonomická analýza sociálně vyloučených lokalit na území města Most pro IPRM Most. Vysoká škola finanční a správní, s. 25.

kterí obývali stejnými společnostmi vlastněné byty v lukrativnějších místech republiky. Do Mostu tyto společnosti mohly stěhovat své méně profitabilní nájemníky.

2. Romská populace v Mostě – historický vývoj

Na základě hrubých odhadů jednotlivých expertů v současnosti žije v Mostě kolem pěti až sedmi tisíc Romů. První Romové přicházeli podle historičky Pavelčíkové (2004)⁶ do Mostu již v roce 1946, *situace romských rodin⁷ nebyla příliš utěšená, bydlely zpravidla v hromadných ubytovnách, tzv. dělnických ubikacích, v dřevěných barácích a boudách, v objektech určených k demolici* (Pavelčíková 2004: 27). V roce 1947 již žilo na Mostecku celkem 1792 občanů romského etnika. Během padesátých let se řízená migrace Romů do průmyslových regionů Česka dále stupňuje. Průmyslové závody v kraji podle zdejších národních výborů přijímaly pracovní síly ze Slovenska, aniž by pro ně zajistily vhodné ubytování. Již na počátku šedesátých let se objevují stížnosti na kvalitu ubytování, ve kterém musí romské rodiny ze Slovenska v severních Čechách žít.

Situaci v Mostě na počátku šedesátých let popisuje Pavelčíková následovně. V okrese Most žilo v červenci 1962 odhadem 4500 až 5000 Romů a Romek, z toho 1800 až 2000 přímo v okresním městě. Následkem stěhování rodin ze zrušených bytových domů a dalšího přílivu nevidovaných obyvatel byl střed města zcela přeplněn. Nehlášené osoby ničily podle zpráv Městského národního výboru zdejší zástavbu – u osmnácti památkově chráněných domů vytrhali jejich obyvatelé podlahy, okna, dveře i trámy na půdě. Škody údajně dosahovaly několika tisíc korun, živitel jedné z nepřihlášených rodin byl dokonce za rozprodej dřeva odsouzen k nepodmíněnému trestu. Jiný Rom byl obviněn z toho, že ze zdi odstranil olověné potrubí a prodal je ve sběrných surovinách. Mezi romskými obyvateli ve staré části města se rozmáhal alkoholismus a prostituce. Část mužů v aktivním věku neměla stálý pracovní poměr a žila ze sociálních dávek. Absence kontroly ze strany okresu vedly k zaměstnávání romských pracovníků „načerno“ a přispívaly k chaotickému stěhování romských rodin z místa na místo.⁸ (Pavelčíková 2004: 90)

⁶ Pavelčíková N. (2004): *Romové v českých zemích v letech 1945–1989*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu.

⁷ ... nebyla v místech, kam se stěhovali... – pozn. autorů.

⁸ Pavelčíková (2004: 90) zmiňuje případ, kdy z obce Korozluky vystěhovali členové zdejšího družstva Romy bydlící v pěti starých domech, které dříve fungovaly jako věznice. Celkem 140 osob (vesměs z nepřihlášených rodin) odvezli autem a traktory do Mostu, kde je však MNV odmítl přijmout. Rodiny tedy putovaly traktorem dál, do Sedlce. Jeho obyvatelé vzápětí zaútočili na nežádoucí přistěhovalce sekerami a vidlemi, takže nezbylo, než je opět přesunout do Mostu na náměstí. Než se národní výbory mezi sebou dohodly, co s nimi, Romové se rozutekli a obsadili prázdné byty v demolicích.

V roce 1957 bylo rozhodnuto o výstavbě nového moderního bydlení pro dělníky a horníky v Mostě a vznikla tak tzv. Podžatecká čtvrť, sídliště mezi dnešními ulicemi Československé armády, třídou Budovatelů a ulicí Josefa Skupy, jejíž součástí je i lokalita Stovky. V roce 1963 bylo rozhodnuto o likvidaci starého Mostu. V rámci likvidace starého Mostu bylo potřeba vyřešit i bydlení pro cca 200 romských rodin, které zde bydlely. Stará historická část města představovala příznivé podmínky pro romské rodiny⁹ (Šimanová, 2000).¹⁰

Soupis z roku 1968 uvádí, že v Mostě žilo 1664 Romů (Pavelčíková 2004: 100). Pokusy o jejich částečný rozptyl v rámci Severočeského kraje ve druhé polovině šedesátých let skončily neúspěšně: z Mostu se podařilo podle Pavelčíkové odstěhovat jen 14 rodin (86 osob), příčinou byla podle ní jak nechuť Romů ke stěhování, tak přesvědčení stranických funkcionářů o nepostradatelnosti romských pracovních sil pro chod tamního průmyslu.

V letech 1976–1978 bylo vybudováno sídliště Chanov s celkem 12 obytnými bloky s asi 320 bytovými jednotkami, zásobovacím střediskem se smíšeným zbožím, mateřskou školou pro 120 dětí (později byly dostavěny jesle), základní školou, zdravotnickým střediskem a restaurací se sálem, v němž se mohlo promítat. Do panelových bytů I. kategorie byly podle Pavelčíkové (2004: 127) nastěhovány romské rodiny velmi rozdílné úrovně a způsobu života. V jednom mnohopodlažním domě se tak vedle sebe ocitly skupiny, které se vzájemně neznaly či neuznávaly, a dělalo jim potíže spolu vycházet, píše citovaná historička. Velká část obyvatel sídliště nebyla schopna se přizpůsobit novému stylu života, udržovat pořádek ve společných prostorách a v okolí bloků, vytvořit si skutečný nový domov či dobré vztahy se sousedy. Zcela v rozporu s předpoklady převládly postupně v Chanově rodiny méně přizpůsobivé. Sídliště Chanov lze považovat za dědictví první fáze integrační politiky. Tato fáze, která končí rokem 1990, je spojena se snahou o úplnou asimilaci Romů do majoritní společnosti. Předpokládalo se, že pokud se Romům nabídnou srovnatelné podmínky, jako má většinová společnost, dojde k postupnému přijetí norem a modelů majority z jejich strany. Romům bylo zaručeno zaměstnání, poskytnuty kvalitní bytové prostory, zdravotní péče a vzdělání.

Druhá fáze probíhá v devadesátých letech a je provázena rozsáhlou ekonomicko-sociální restrukturalizací a demokratizací české společnosti. Pro celý Severočeský kraj se zlomovým stává rok 1990, kdy je postupně utlumována těžba a zanikají někteří významní regionální

⁹ Jednalo se především o byty 4. kategorie. To znamená s levným nájmem, snadno dostupné a i svou dispozicí vyhovovaly romským rodinám.

¹⁰ Šimanová, Š. (2000) *Sociální integrace Romů se zaměřením na Ústecký kraj*. Diplomová práce, Katedra psychologie, ČZUP.

zaměstnavatelé. Důsledky ekonomické transformace se projevují v Mostu dodnes¹¹. Pro Romy, většinou nekvalifikované a zaměstnané v manuálních oborech, to v drtivé většině znamenalo ztrátu zaměstnání.

3. Přehled hlavních problémů města pohledem občanů¹²

Obyvatelstvo Mostu, které se zúčastnilo výzkumu, považuje mezi vybranými sociálními problémy v rámci své obce za nejzávažnější **existenci romských lokalit či ghett** (82 procent hodnotí jako velmi závažný problém), **nedostatek pracovních příležitostí** (79 procent hodnotí jako velmi závažný problém); s odstupem následují **špatný stav infrastruktury** (27 procent hodnotí jako velmi závažný problém) a **kriminalita či bezpečnost na ulicích** (25 procent hodnotí jako velmi závažný problém). Vzato z druhé strany, jako nejméně problematické se obyvatelům Mostu jeví otázky veřejné dopravy, kterou nepovažují za problematickou celé dvě pětiny obyvatel, dále otázky týkající se možností využití volného času či dostupnosti a kvality sociálních služeb. Když měl být z této nabídky vybrán jeden problém, který je nejzávažnější, byl nejčastěji zmiňován **nedostatek pracovních příležitostí**, v 54 procentech případů; za ním následuje **existence sociálně vyloučených lokalit** s 24 procentním podílem.

Dvojice těchto dvou problémů představuje určité riziko pro možnosti integračních politik na trhu práce, které spočívá v tom, že někteří lidé mohou interpretovat integrační politiky na trhu práce jako aktivity, které omezují možnosti hledání práce pro příslušníky majority (jdou takzvaně na jejich úkor).

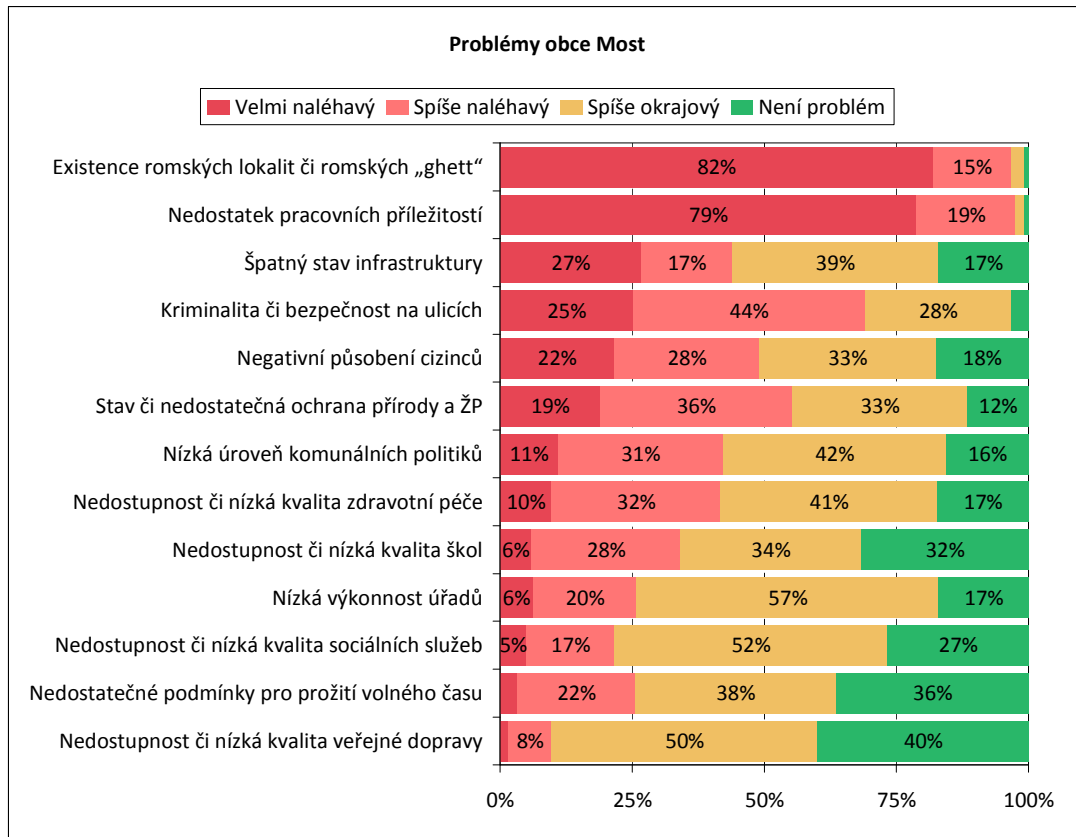
Ve svém bezprostředním sociálním okolí se oslovené obyvatelstvo nejčastěji setkává s **děťmi, které se bezcílně potulují po ulicích** (72 procent respondentů se s těmito dětmi podle svých odpovědí setkává několikrát za týden), nepořádkem na ulicích, vandalismem či rušením nočního klidu (ve všech případech se přibližně polovina setkání s těmito jevy odehrává podle respondentů několikrát do týdne). Méně často odpovídající zaznamenávají výskyt závažných trestných činů jako jsou krádeže či násilí.¹³

¹¹ V roce 2009 byl okres Most z hlediska míry nezaměstnanosti na prvním místě v rámci celé ČR.

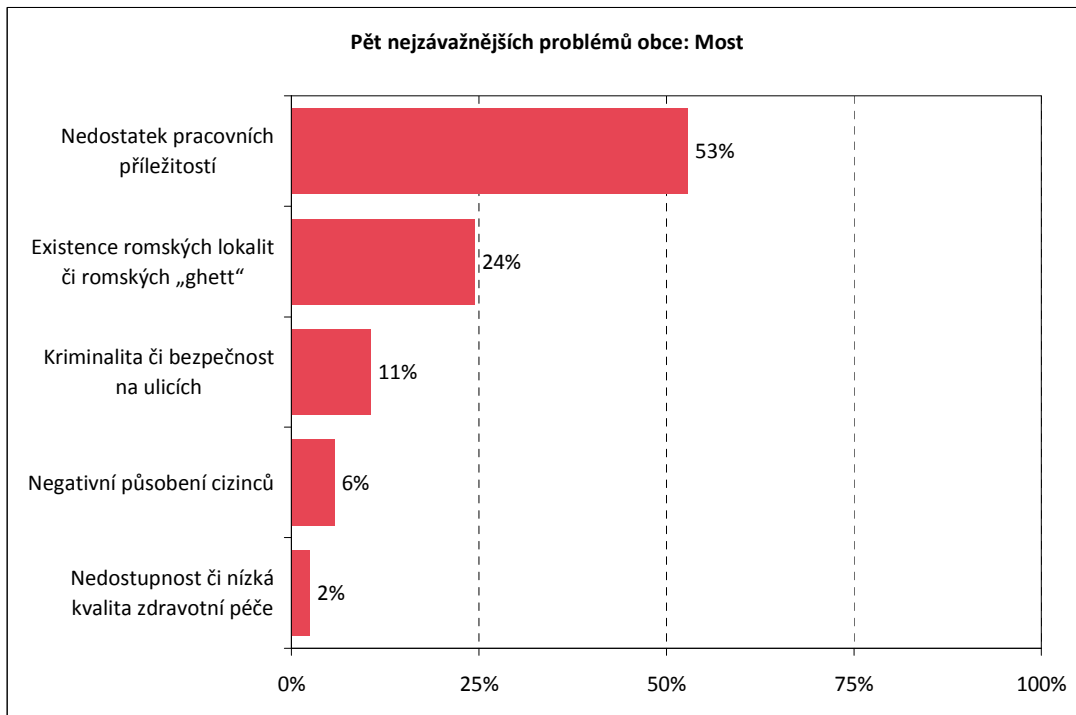
¹² Data vychází z výzkumu, kterého se v Mostu zúčastnilo celkem 123 respondentek, respektive respondentů. Výběr respondentů v sledovaných lokalitách byl proveden kvótně podle pohlaví, věku a vzdělání. Data sebrala společnost Factum Invenio.

¹³ Toto je mimo jiné dáno tím, že v těchto případech obecně existuje větší podíl osob, které informaci o těchto činech nezískají, například v porovnání s nepořádkem na ulicích.

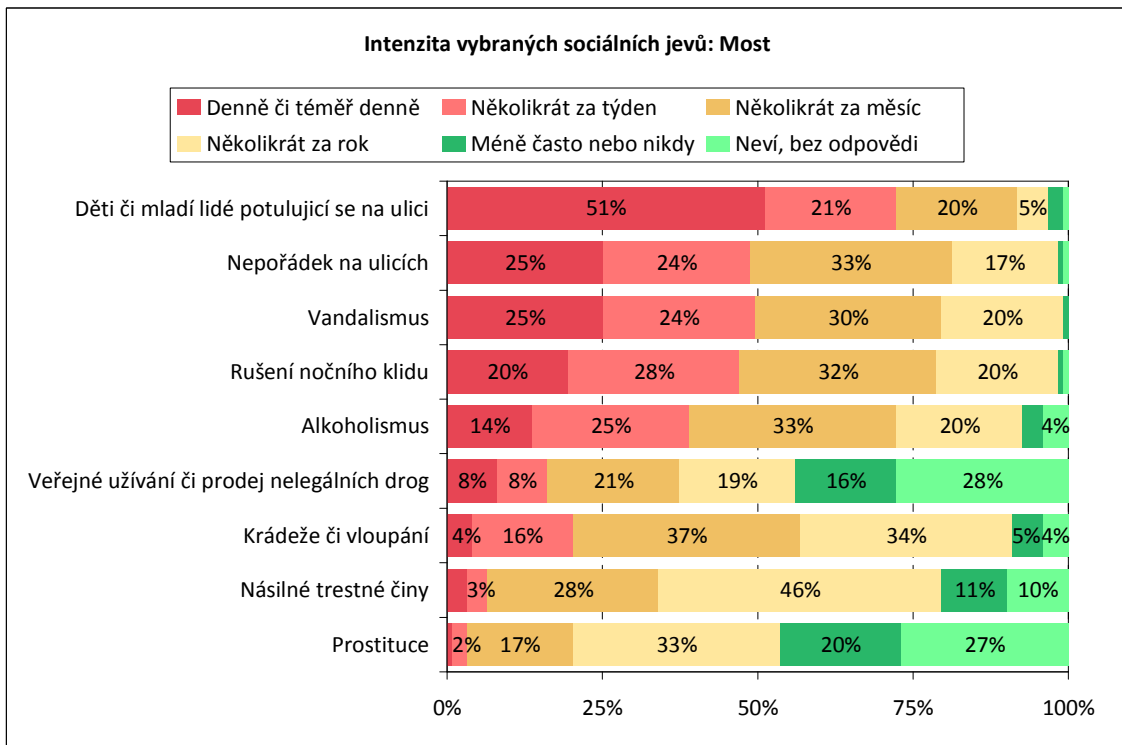
Graf 6: Naléhavost problémů v městě perspektivou jeho obyvatel

Graf 7: Naléhavost problémů v městě perspektivou jeho obyvatel

Graf 8: Intenzita vybraných jevů v sousedství

4. Přehled sociálně vyloučených lokalit

Legenda:

Lokality:

1. Chanov
2. „Sedmistovky“
3. „Stovky“

Sociálně vyloučené lokality očima obyvatel

Podle průměrného odhadu obyvatel oslovených v rámci kvantitativního šetření bydlí

v Mostu přibližně 6900 Romek a Romů; tento údaj přibližně odpovídá horní hranici expertního odhadu, který se pohybuje mezi pěti a sedmi tisíci. **Devadesát procent dotázaných dotyčného výzkumu řadí do kategorie „slušných“ maximálně každého pátého Roma/každou pátou Romku.** Přitom 72 procent odpovídajících tuto cílovou skupinu osobně buď vůbec nezná, či ji zná pouze na základě vidění; pouze pět procent počítá někoho z nich mezi své přátele.

Největší obavy mají respondenti z návštěvy sídliště **Chanov**: tato lokalita byla na příslušnou otázku uvedena celkem v 70 procentech případů; dále následuje oblast, která se nachází mimo území města Most: **litvínovské sídliště Janov**, který bylo jako odpověď na příslušnou otevřenou otázku zmíněno v celé čtvrtině případů.

“Stovky”

Jedná se o šest tzv. bloků označených čísly 95 až 100, které byly postaveny spolu s dalšími domy jako součást již zmiňované Podžatecké čtvrti od roku 1959 pro horníky a dělníky z okolních dolů a továren. Protože se v nich stále muselo topit uhlím, ztrácely byty v této lokalitě postupně na atraktivitě, jejich cena a nájemné klesaly. Tento trend se ještě prohloubil v devadesátých letech, kdy část privatizovaných bytů získaly realitní společnosti z Prahy, které sem vystěhovaly neplatiče a tzv. “problémové” nájemníky, údajně často za příslib finanční odměny, z Prahy a Středočeského kraje.

V současné době lze na základě probíhajícího monitoringu lokality¹⁴ odhadnout počet obyvatel lokality na 1600 lidí. Jak již bylo řečeno Stovky mají relativně nižší věkovou strukturu. K poslednímu dni roku 2007 žilo ve Stovkách 21,2 procenta obyvatel mladších 14 let (v Mostu jako celku ke stejnému datu podíl v této věkové složce činil 15,2 procenta), 70 procent ve věkové skupině od 15 do 64 let (přibližně stejně jako v celém Mostě) a 8,8 procenta starších 65 let (v celém Mostu 12,1 procenta).¹⁵

Obrázek 1: Stovky (pohled do vnitrobloku)

¹⁴ Akce má přinést zmapování pobytu obyvatel, zajištění klidného soužití, vystěhování neoprávněně zde pobývajících obyvatel, informace vlastníkům nemovitostí o dodržování nájemních smluv, zmapování sociální situace občanů (především rodin a dětí) a preventivní a poradenskou činnost. Na řešení projektu se podílí pracovní skupina, v níž jsou zástupci mostecké Městské policie a Policie ČR, odboru sociálních věcí a odboru sociálně-právní ochrany dětí a vlastníkům nemovitostí. Mapování bylo zahájeno v září 2009.

¹⁵ Tomčík M., Vavroch M. a Navyhoštěný P. (2008): Socioekonomická analýza sociálně vyloučených lokalit na území města Most pro IPRM Most. Vysoká škola finanční a správní.

Zdroj: Městský úřad Most

Bloky v lokalitě tzv. Stovek nejsou samostatně stojícími domy, ale vždy tři bloky vytvářejí společně bytovou jednotku s půdorysem ve tvaru písmene E. Bloky jsou vystavěné z cihel, jednotlivé části mají od čtyř do sedmi poschodí a jsou situovány čelem do ulice Budovatelů. Z této ulice je také možné projít průchodem do prostoru vzniklého mezi jednotlivými bloky, který byl koncipován jako společný prostor s lavičkami, hřištěm či odstavnou plochou pro automobily. Tyto mezidomní prostory jsou v rozdílném technickém stavu: často z prostoru určeného pro setkávání obyvatel zbyla jen betonová platforma, kde parkují auta. Chybí zde dětská hřiště. Okolí domů je ale relativně čisté a nenalezneme zde nějaké zásadní odlišnosti od okolních lokalit.

Funkční jednotky bloků jsou odděleny od dalších funkčních bloků ulic Jaroslava Seiferta a hotelem Domino. Následně ulice W. A. Mozarta a Konstantina Biebla oddělují lokalitu od zbytku sídliště. V rámci Podžatecké čtvrti je nutné upozornit na bloky 14 a 60, vlastněné bytovým družstvem Krušnohor, které sem umísťuje tzv. "neplatiče", velice často právě Romy.

Pokud za centrum města Mostu bude považována oblast vymezená ulicemi Budovatelů, Jaroslava Průchy a Moskevská, potom lokalita Stovek na něj bezprostředně navazuje. Dostupnost kompletního spektra služeb je tedy bezprostředně dosažitelná pěší chůzí v rozmezí pěti až deseti minut. V blízkosti lokality se nachází mateřská škola, Sedmá základní škola a gymnázium. Vzhledem k těmto aspektům nelze v případě lokality Stovek uvažovat o žádné formě prostorového vyloučení.

V rámci širší lokality zde nalezneme jednu pivnici v boku 89, dvě non-stop herny: jednu v bloku 89 a jednu v přízemí hotelu Domino, v jehož bezprostředním sousedství se nachází také kasino. S ohledem na polohu lokality je však možné navštěvovat množství heren a kasin v okolí centra. Samotný hotel Domino slouží částečně jako ubytovna. V bloku 98 sídlí Klub národnostních menšin.

Sídliště Chanov

Chanov se nachází asi jeden kilometr východně od kraje města. Od ostatní městské zástavby je oddělen čtyřproudou rychlostní komunikací z jedné strany a železniční tratí a řekou Bílinou ze strany druhé. Prostorová odloučenost lokality je tedy zřejmá. Lokalita je tvořena ulicemi Zlatnická, Kovářská a Železná, kde najdeme dvanáct panelových domů. Jsou to čtyř a osmipodlažní bloky převážně s byty 3+1 a jeden devítipodlažní blok s malometrážními byty 1+1. Blok číslo 13 a polovina bloku číslo 5 byly v minulosti rekonstruovány a jsou zateplené. Ostatní bloky jsou v havarijním stavu, přičemž určité procento bytů v nich je vybydlených a zdevastovaných. Blok číslo 12 je vybydlen úplně a zůstala jenom jeho holá kostra. V minulosti v Chanově stával také blok 9, ten však musel být kvůli naprosté devastaci v roce 2002 zdemolován.

Do sídliště vede jen jedna příjezdová komunikace, která dále pokračuje do obce Obrnice. Chodník pro pěší, který by spojoval sídliště s městem, chybí, a proto jsou obyvatelé sídliště nuceni používat příjezdovou cestu pro automobily. Pod sídliště zajíždí jedna autobusová linka v intervalu asi čtyřiceti minut.¹⁶ Tato linka však jezdí jen k železniční stanici, kde je nutno přestupovat na navazující spoj do centra města. Autobusem i pěším způsobem je proto centrum dostupné až za čtyřicet minut. Tento fakt ještě zvyrazňuje odloučenost lokality.

Sídliště Most 15-Rudolice vznikalo v letech 1976 až 1979 jako vzorové sídliště na předměstí nového Mostu, s nejvyšší kategorií bytů, kde měli nalézt náhradní bydlení obyvatelé starého Mostu. Spolu s pokračující likvidací starého Mostu se začalo řešit, kam přestěhovat romské rodiny, které zde žily. V rámci řešení této otázky se zvažovalo, zda přistupovat k Romům s důrazem na specifika spojená s jejich rodinným životem, nebo je umístit do standardní bytové zástavby. Současně se rozhodovalo, zda tuto zástavbu umístit přímo ve městě, nebo mimo něj (Šimanová, 2000). Nakonec se rozhodlo, že bude

¹⁶ Na lince byl jako na první v systému městské hromadné dopravy na Mostecku zaveden usměrněný nástup cestujících předními dveřmi. Důvodem byla velmi nízká platební morálka cestujících. Ti se tak musí již od počátku 90. let při nástupu do vozu prokázat řidiči platnou časovou jízdenku nebo zakoupit jízdenku přímo u řidiče. (Tomčík M., Vavroch M. a Navyhoštěný P. (2008): Socioekonomická analýza sociálně vyloučených

vybudováno nové sídliště, kam budou vystěhováni nejen Romové z Mostu, ale vzniknou zde i podnikové byty pro příslušníky majority. Vzniklo tak sídliště se 13 obytnými bloky, s kompletní sociální infrastrukturou (zásobovací středisko, mateřská škola, základní škola, zdravotní středisko, restaurační zařazení s kulturním sálem), kde vedle sebe žili jak Romové (dolní část sídliště), tak příslušníci majority (horní část sídliště). Po několika letech však začala postupná devastace bytů a některé z nich se staly zcela neobyvatelnými. Sídliště chátralo, což spolu s jeho okrajovou polohou a problematickým soužitím s romskými obyvateli vedlo k odchodu příslušníků majority. Do volných bytů byli pak umísťováni další Romové.

V průběhu osmdesátých let a začátkem let devadesátých se do Chanova navíc stěhovali Romové ze Slovenska a v roce 1991 sem byli přestěhováni Romové z obce Komořany u Mostu, která musela ustoupit těžbě uhlí. Sídliště tak získávalo stále více romský charakter a navíc bylo postupně stále více devastováno. V roce 1996 bylo z důvodu vysokých dlužných částek na nájemném rozhodnuto o odstavení dodávek teplé užitkové vody do všech objektů na sídlišti. S výjimkou bloku 13 byly také z bezpečnostních důvodů odstaveny výtahy. V nerekonstruovaných domech je dodávka tepla zališťována z nedaleké kotelny. Plyn na sídliště není zaveden. Domy v lokalitě mají většinou zcela zničené společné prostory, chybí vchodové dveře, zábradlí, poštovní schránky i skla v oknech na schodištích. V přízemí tří domů je možné vidět porušené odpadové potrubí, jejichž obsah uniká do prostoru. K sídlišti patří také ubytovna pro neplatiče UNO, která čítá 5 řadových domků se dvěma malometrážními byty, a další dvě budovy s pokoji, sociálními zařízeními a kanceláří. Prostory UNO byly v minulosti rekonstruovány a díky přítomnosti městské policie se je daří udržovat v přiměřeném stavu.¹⁷

Výsledkem je, že se sídliště Chanov stalo jednou z nejznámějších českých vyloučených lokalit, jejíž známost přesahuje hranice Mostu, a do určité míry i synonymem chudinských romských lokalit.

Z původního počtu 355 bytů je na 221 v současnosti platná nájemní smlouva, neobydlených bytů 134, přičemž počet zničených bytů stále narůstá. **Oficiální počet obyvatel je 670, ale podle odhadu zde může žít až 1600 lidí.** Podle informací Komunitního centra Chanov založených na výsledcích sledování pomocí terénních pracovníků a ověřených údajů ÚP žilo v roce 2005 na sídlišti 1635 osob romského původu, z toho je 872 mužů a 763 žen. Počet práce schopného obyvatelstva byl 787, z toho 581 bylo uchazečů o zaměstnání (225 žen

lokalit na území města Most pro IPRM Most. Vysoká škola finanční a správní.)

¹⁷ Například 16. června roku 2009 se v regionálním vysílání ČT24 objevila reportáž „Česká Lípa má svůj Chanov“, kde se píše: Českolipské sídliště Sever dostalo od svých obyvatel přezdívku Chanov, domy chátrají a stěhují se do nich sociálně nepřízřiví lidé.

a 356 mužů).¹⁸

Lokalita Chanov je typická svou mladou věkovou strukturou. K poslednímu dni roku 2007 žilo na Chanově 35,5 procenta obyvatel mladších 14 let, 63,1 procenta ve věkové skupině od 15 do 64 let a pouze 1,4 procenta starších 65 let.¹⁹ Relativně nízký počet osob starších 65 let lze vysvětlit jak nižší nadějí dožití osob žijící v sociálním vyloučení, tak ale i migrační vlnami – na sídliště nebydlelo nikdy příliš mnoho lidí, kteří by v současnosti tohoto věku dosáhli.

Občanská vybavenost v lokalitě Chanov je nedostačující. Nachází se tu zrekonstruovaná budova bývalého kulturního střediska, ve které působí Dům romské kultury a Komunitní centrum Chanov, dále budovy 5. Základní školy a zničený objekt bývalého nákupního střediska. V bloku 13 jsou v prostorách prvního patra zřízené kancelářské prostory bytové správy a pošty. Poštovní schránky v domech jsou zničené, proto se pošta neroznáší a obyvatelé si svou poštu vyzvedávají v této kanceláři. Taktéž se zde nacházejí prostory klubu pro předškolní děti Klubíčko, v minulosti zde byla umístěna služebna policie. Uvolněný byt po zrušení služebny byl přidělen obyvatelům Chanova. Na bloku 13 je nainstalován kamerový systém. Obyvatelé mají k dispozici dva obchody s potravinami a jeden stánek s občerstvením. Jeden z obchodů se nachází pod sídlištěm v blízkosti autobusové zastávky, druhý pak v prostorách bývalé kočárkárny v jednom z obytných bloků. Stánek s posezením se nachází v centru sídliště. Na sídlišti je kromě školního hřiště ještě jedno sportovní hřiště a hřiště pro děti. Obě hřiště jsou oplocená a uzamčená, přístupná jen po dohodě se správcem či majitelem. Na sídlišti má svou ordinaci dětská praktická lékařka. Nejbližší praktická lékařka pro dospělé sídlí při železniční stanici. V blízkosti železniční stanice se nacházejí dvě herny a zastavárna.

“Sedmistovky”

Sídliště bylo postavené v průběhu let 1987 až 1988 převážně pro lidi z vesnic, které „padly za obětí“ těžbě uhlí. Jedná se o 36 bloků (blok 700 až blok 736), což jsou v tomto případě sedmipatrové panelové domy různé velikosti s jedním až osmi vchody. Rozdílů je i jejich kvalita. Nalezneme zde jak domy nově opravené a zateplené, tak domy, které od svého vzniku neprošly žádnou zásadní rekonstrukcí. Lokalitu lze vymezit směrem k centru ulicí Višňová, za kterou pokračují tzv. Pětistovky. Vnější hranici tvoří ulice Okružní, na kterou

¹⁸ Současná situace v Chanově – popis na internetových stránkách komunitního centra Chanov. (<http://www.chanov.cz/view.php?navezclanku=soucasna-situace-v-hanove&cislocclanku=2006120005>).

¹⁹ Tomčík M., Vavroch M. a Navyhoštěný P. (2008): Socioekonomická analýza sociálně vyloučených lokalit na území města Most pro IPRM Most. Vysoká škola finanční a správní.

navazuje směrem na Vtelno rekreační park Benedikt.

Jednotlivé romské rodiny zde žijí rozptýleně, jejich větší koncentraci lze zaznamenat v blocích 710, 712, 713, 714 a 723. Mezi místními se mluví o tzv. Bronxu. Romové se do této oblasti stěhují díky zprostředkování realitní agentury především kvůli relativně nižším nájmům a cenám bytů, a to nejen z Mostu, ale stejně jako do lokality Stovek i ze vzdálených měst především Středočeského kraje (Kladno, Slaný nebo Praha). **Podle odhadu terénní pracovnice se zde žije 430 až 470 Romů.**

Ze sídliště je možné dostat se autobusy číslo 5, 12, 17, 18, 30 do centra Mostu cca za 6 až 11 minut. Frekvence spojů je častá. Přímo v areálu sídliště se nachází Osmnáctá základní škola, Dům dětí a mládeže, tři mateřské školy a penzion pro důchodce. V přízemí jednotlivých bloků je množství malých obchodů nabízejících široké spektrum zboží. Najdeme zde také supermarkety PENNY Market a Lidl. Přímo v Sedmistovkách jsou tři herny, jedno kasino a sedm restauračních zařízení. V minulosti se zde nacházely též tři zastavárny.

Přirozeným centrem pro Sedmistovky, ale i další okolní sídliště, je obchodní centrum na ulici Lipová, které se nachází hned za kruhovým objezdem směrem k centru. Ve dvou budovách tohoto centra se nachází sedm heren, dvě kasina, pět restauračních zařízení a dvě zastavárny, a to vše na ploše necelých padesáti metrů.

Z prostorového hlediska lze na lokalitu tzv. “Sedmistovek” pohlížet na jakýsi mezistupeň mezi zcela prostorově vyloučeným Chanovem a v blízkosti centra ležícími Stovkami. Jinak řečeno, Sedmistovky sice představují okrajovou zástavbu města Mostu, ale vzhledem k hustotě služeb a dostupnosti do centra je nelze považovat za prostorově “vyloučené” či “odloučené”.

Celkově jde o nejméně viditelnou mosteckou sociálně vyloučenou lokalitou. Není v blízkosti centra jako Stovky, ani není tak proslulá jako sídliště Chanov. Jako opomíjená lokalita jsou Sedmistovky reflektovány i ve veřejném diskursu. „Po Chanovu a Janovu se zájem veřejných institucí přesune také na opomíjené Sedmistovky v Mostě,“ napsal Mostecký deník 14. září 2009 (zvýrazněno autory).²⁰ Jejich ambivalentní postavení v rámci Mostu vystihuje další citát ze stejného článku: „Sedmistovky jsou již několik let na celostátním seznamu rizikových zón jako Janov. Sedmistovkám, kde hrozí vyhrocení sociálních problémů, se chce více věnovat i město Most. To pro Sedmistovky dosud nemá zvláštní

²⁰ http://mostecky.denik.cz/zpravy_region/urady-slibuji-pomuzeme-sedmistovkam-aby-z-nich-neb.html.

rozvojový plán jako pro Chanov a Stovky.“

Srovnání jednotlivých sociálně vyloučených lokalit

Jak vyplývá z výše uvedeného popisu, jsou tři sociálně vyloučené lokality, které byly identifikovány ve městě Most, odlišné jak svým vznikem, tak svým současným charakterem. S ohledem na prostorové umístění nalezneme v Mostě jak prostorově silně izolovanou lokalitu Chanova, tak lokalitu Stovek, která se nachází v těsné blízkosti centra.

Pokud ale zohledníme migrační procesy, prostorová izolovanost se začne stírat, neboť brzy po výstavbě Chanova se mezi tímto sídlištěm a Stovkami vytvořilo **přirozené migrační pásmo**. Napomohla tomu příbuzenská provázanost jednotlivých romských rodin mezi sebou. Jednotlivé romské rodiny tak často během několika let několikrát změni své bydliště, přičemž se pohybují na ose Stovky-Chanov-Obrnice. Právě obec Obrnice, která je často ve srovnání s Chanovem opomíjena, tvoří další lokalitu s velkým množstvím romských rodin. Podle zprávy Policie ČR tvoří Romové až padesát procent obyvatel této obce (cca 800 lidí). Před námi se tak rýsuje víceméně kompaktní migrační pásmo, ve kterém může žít kolem 3500 až 4000 Romů, s centrem v Chanově.

S ohledem na počet obyvatel a etnickou homogenitu jednotlivých lokalit je největší a etnicky nejhomogennější sídliště Chanov (až 1600 obyvatel), přičemž podle odhadů zde Romové tvoří 99 procent obyvatel. Daleko obtížnější je stanovení počtu Romů žijících v lokalitě Stovek. Podle posledních odhadů ve sledovaných blocích 95 až 100 může žít až 1600 obyvatel, velkou část z nich tvoří Romové.

Pokud pomineme několik nově přistěhovalých rodin, lze tyto Romy považovat za tzv. původní nebo místní. Zcela odlišná je situace v případě Sedmistovek, kde jsou jednotlivé rodiny roztroušené v jednotlivých domech a jejich podíl na celkovém počtu 8 300 obyvatel sídliště nepřesahuje šest procent. Podle odhadů jednotlivých expertů žije v každé městské části Mostu kolem pěti set Romů, v případě Sedmistovek toto číslo sice překročeno pravděpodobně není, ale dochází zde ke koncentraci tzv. neznámých a často problémových romských rodin z jiných částí ČR (především Středočeského kraje a Prahy). Příchod těchto rodin je spojen se zvýšením kriminality a s nárůstem občanských konfliktů uvnitř lokality. Podle mínění některých aktérů se vznik sociálně vyloučených lokalit tohoto typu dá jen velice těžko odhadnout. Stačí i relativně malý nárůst počtu romských rodin v lokalitě a vznikne velice konfliktní atmosféra. Aktuálně jsou ohrožené podobným scénářem Šestistovky.

Lokace institucí zaměřujících se na romskou populaci souvisí s výše zmíněným identifikováním Romů na tzv. místní a přistěhovalé a velikostí romské populace. Zatímco v Chanově najdeme hned dvě instituce, Dům romské kultury a Komunitní centrum Chanov, a ve Stovkách Klub národnostních menšin, v lokalitě Sedmistovek se žádná podobná instituce nenachází.

Pokud se zaměříme na vznik jednotlivých lokalit, potom Chanov je příkladem lokality vzniklé **řízeným sestěhováním**. S postupem doby se toto místo, kde původně žili pohromadě jak příslušníci majority tak minority, stalo dalším sestěhováním Romů etnicky homogenní lokalitou. Přirozeným sestěhováním chudých romských rodin do lokalit s cenově dostupnějším bydlením vznikla lokalita Stovek, pro kterou hlavním handicapem byla relativní zastaralost bytového fondu a nutnost topit si uhlím. Sedmistovky jsou výsledkem nedávného příchodu romských rodin vytlačených z lukrativních lokalit sousedních regionů (Středočeský kraj, Praha).

5. Sociálně vyloučené lokality v politice města

Koncepce asimilace byla v první polovině devadesátých let podrobena společenské kritice a v případě Mostu převládla podle několika informátorů tendence nepokoušet se Romy dále řízeně integrovat a nechat vývoji volný průběh. Hodnocení historického vývoje před rokem 1989 se mezi respondenty z řad lokálních expertů výrazně liší. V zásadě lze hovořit o **dvou protikladných diskurzech**. Na jedné straně existuje diskurs „**zlatého věku**“ **romské zaměstnanosti**. Respondenti líčí, že řada z mosteckých Romů před rokem 1989 běžně pracovala. Pracovní návyky ztratili až vinou hromadného propouštění a uvolnění pravidel pracovního trhu v devadesátých letech. Na druhé straně někteří aktéři zdůrazňují **kontinuitu situace**. Romští obyvatelé podle nich ani za komunismu příliš nepracovali a zaměstnání bylo v řadě případech pouze formální. Současná situace je pak přirozeným východiskem této situace, kdy liberalizace pracovního trhu umožnila výraznější projev „romské náтуры“. Naturalizace romského charakteru (spojena s výrazy „mají to v krvi či v genech“) je v tomto směru podstatnou součástí tohoto kontinuitního diskursu. Pro oba diskursy, byť se liší měrou, kterou připisují společenským okolnostem, je však společný důraz na **nutnost dohledu nad romskými pracovníky** a jeho selhání po roce 1989.

V devadesátých letech dochází k největší devastaci Chanova, privatizaci bytového fondu ve středu města a k pokračujícímu růstu nezaměstnanosti mezi Romy. Na konci tohoto období míra nezaměstnanosti mezi Romy často přesahuje 70 a více procent a romské rodiny jsou ve

stále větší míře odkázány na sociální podporu. Mladší generace již vyrůstají v prostředí, kde ani jeden z rodičů nepracuje. Navíc do Mostu, kde je cena nemovitostí v porovnání s některými regiony relativně nízká, přicházejí nové romské rodiny.

Po roce 2000 se objevují snahy řešit alarmující situaci v romských lokalitách a identifikovat problémy spojené s takzvanými sociálně vyloučenými lokalitami. V tomto období je ustavena funkce romského koordinátora na úrovni okresního úřadu a následně po roce 2002 i na úrovni místní (město). Jeho činnost byla velice rozmanitá, spočívala zejména v podpoře místních neziskových organizací - podpora vzdělávání, kofinancování projektů z peněz města.

Na základě analýzy sociálně vyloučených romských lokalit z roku 2006 byly v Mostě identifikovány tři tzv. sociálně vyloučené lokality. Každá z těchto lokalit je určitým způsobem jedinečná: jak svým vznikem, tak polohou a charakterem a v mnoha ohledech je lze považovat za exemplární případy obecných procesů vedoucích ke vzniku sociálně vyloučených lokalit. S ohledem na místní zvyklost označovat jednotlivé části vnitřního města podle čísel bloků budeme ve dvou případech mluvit o lokalitě tzv. Stovek a Sedmistovek. Další lokalitou je sídliště Chanov.

Objevuje se také snaha koordinovaně začít řešit problémy sociálně vyloučených lokalit v rámci **Integrovaného plánu rozvoje města Mostu 2009 - 2013** (IPRM DEMOS - tzv. deprivované mostecké zóny (Chanov a Stovky) a občanské soužití). Vymezení plánu rozvoje města jak na sídliště Chanov, tak na Stovky v centru města lze vzhledem k existujícímu migračnímu pásmu popsanému v předchozí části chápat jako velmi šťastné a potenciálně efektivní. Cílem plánu DEMOS je realizovat taková opatření, která by vedla ke zklidnění sociálního napětí, zvýšení kvality života, a to nejen občanů žijících v problémových sídlištích, ale také majoritní části obyvatelstva. „Nejedná se jen o pasivní investování do bytového fondu a veřejných prostranství, ale také o soustavnou a promyšlenou práci s obyvateli těchto sídlišť,“ charakterizoval tento plán Karel Bořecký z odboru strategií a dotací mosteckého magistrátu v Mosteckém deníku (dne 9. prosince 2008). Předpokládaná částka investovaná v průběhu let 2009 – 2013 do investičních a sociálních projektů v rámci tohoto plánu má přesáhnout částku 500 milionů korun.

V Chanově bude vybudováno členité centrální náměstí z betonu pro shromažďování a trávení volného času, částečně zastřešený amfiteátr, grafitti stěna a multifunkční hřiště. Třináct panelových domů dostane nové technologické rozvody, zateplení, nová okna a dveře.

V případě chanovských domů půjde o rekonstrukci společných prostor včetně technologických rozvodů a snížení energetické náročnosti budov (zateplení střechy, zateplení fasády, výměna oken a dveří) a o rekonstrukci interiéru bytových jednotek sociálních bytů.

Dále budou ubourána patra na vybraném panelovém domě a bude vystavěna nová střecha. Zde má vzniknout tzv. sociální bydlení. Předpokládané náklady na tyto projekty by v průběhu příštích tří let měly přesáhnout 200 milionů korun. Integrovaný plán také předpokládá vznik pilotní „**zóny specifického bydlení**“. Jedná se o výstavbu přízemních malých nízkoenergetických domů s malometrážními byty. Na základě zkušeností z ubytovny UNO bude prostor oplocen a hlídán ostrahou. Na konci tohoto projektu by v roce 2011 měl být vytvořen systém sociálně prostupného bydlení. Předpokládané náklady činí 50 milionů korun.

Ve **Stovce** podle plánu vzniknou lepší parkoviště, chodníky, parčíky s altánem, fontánou, sportovišti a dětskými hřišti. Řešit se budou i bývalé podzemní kotelny. Chystá se vybudování odcloněných parkovišť pro nájemníky a majitele přilehlých bytových domů, rekonstrukce a oprava chodníků, parkové úpravy a volnočasové projekty (místa oddechu - altán, fontána, sportoviště a dětská hřiště). Součástí projektu bude také propojení Stovek a Chanova s městem chodníkem a lávkou.

V **Sedmistovkách** není podle vedení města situace tak vyhrocená jako v lokalitách, které jsou zařazeny do Integrovaného plánu rozvoje města. Nicméně, jak již bylo řečeno v 90. letech se do nich nastěhovalo několik problémových rodin z jiných částí ČR. Město deklaruje, že v případě této lokality se chce vydat cestou předběžné opatrnosti. „Chceme uklidnit situaci dříve, než nám přeroste přes hlavu,“ uvedl primátor města Václav Vozka v Mosteckém deníku.²¹ Skupina strážníků, sociálních pracovníků a zástupců vlastníků bude „mapovat situaci s cílem ochránit slušné občany a vytlačit z bytů ty, kteří je obývají nezákonně, a svým chováním obtěžují sousedy.“²² Akce má přinést údaje o skutečném počtu obyvatel, o jejich sociální situaci a o dodržování nájemních smluv. Radnice avizuje následné vystěhování obyvatel, kteří se na sídlišti dlouhodobě zdržují, aniž by měli vlastnické právo k bytu nebo nájemní smlouvu. Radnicí deklarované plány ohledně této části tak dosud mají převážně represivní charakter.

Ukazuje se zkušenost i z jiných měst, kde jsme monitoring prováděli, že města pozitivní integrační programy aplikují zejména v místech, která zařadí do svých integračních plánů

²¹ Vokurka M. (2008): Most prověří Sedmistovky už v prosinci. Mostecký deník (6. listopadu 2009).

²² Sedláčková A. (2008): Už v prosinci startuje Mapování 700!. Tisková zpráva Magistrátu města Mostu ze dne 13. listopadu 2009.

rozvoje města. V daleko menších míře pak na územích, jež do území těchto plánů nespádají, kde se často soustředí na monitoring situace či represivně laděnou politiku.

V současné době ze strany města nezaznívá požadavek na desegregaci jednotlivých lokalit (ani dalších aktérů), což vzhledem k jejich velikosti ani není reálné,²³ ale spíše na práci s lidmi, kteří v nich žijí, v kontextu jejich životní situace. V tomto směru lze tedy hovořit především o diskursu zlepšení stavu problematických zón a jejich přiblížení standardu jiných částí měst nikoliv jako o integraci jejich obyvatel do majoritní společnosti širšího městského celku.²⁴ Středobodem politik řešení je oblast bydlení, která poskytuje startovací můstek pro ostatní nástroje.

6. Bydlení

Oblast Ústeckého kraje je spojena s vysokou nezaměstnaností, poškozenou krajinou a nevhodnou bytovou zástavbou. Po dvou dekádách polistopadového vývoje jsou zde ceny bytů několikrát nižší než v jiných, úspěšnějších regionech (především Středočeském kraji a Praze) a podobné jsou i ceny nájmu. Města v tomto regionu jsou proto často cílem „přirozeného“ sestěhování společensky méně úspěšných skupin, tvořených z velké části dlouhodobě nezaměstnanými Romy. V Mostě se kumulují všechny výše zmíněné obecné handicapy Ústeckého kraje.

Bytový fond je tvořen z 95 procenty sídlištními panelovými domy. Většina domů pochází z období 1946 – 1980 (58 procent domů), 13 procent je starších a 29 procent bylo postaveno po roce 1980. Z téměř 29 tisíc obydlených bytů jich je **pouze pět procent v rodinných domech**, 95 procent je v domech bytových.

Tabulka 1: Struktura bytového fondu

Celkem obydlených domů	2 918
V soukromém vlastnictví	1 293
Obecní, státní	336
Družstevní	296
Celkem obydlených bytů	28 530
Ve vlastním domě	1 308
V osobním vlastnictví	6 896
Nájemní	10 589
Družstevní	5 874

Zdroj: Sčítání lidu, domů a bytů 2001

Také výše nájemného a ceny bytů jsou v porovnání s průměrem ČR velmi nízké. Vůbec

²³ Sociálně vyloučené lokality jsou ve výpovědích většiny aktérů pojímané jako danost.

²⁴ Toto je však obecný problém Integrovaných plánů rozvoje města, které rozvoj deprivovaných zón a jejich obyvatel, nikoli integraci obyvatel na úrovni města jako celku.

nejnižší je cena pozemků a nájmného v Chanově (16,14 Kč/m² v domech vytápěných z kotelny a 12,38 Kč/m² v domech, kde si vytápění zajišťují nájemníci přímotopy). Podle cenové mapy pozemků byla cena za 1m² přímo na sídlišti pouhých 50 Kč, v nejbližším okolí pak 100 Kč. V lokalitě Stovek a Sedmistovek bylo regulované nájmné v roce 2009 stejné jako pro zbytek města (21,24 Kč/m²). Cena pozemků zde podle cenové mapy činí 600 Kč/m².

Vlastnická struktura

V lokalitě **Stovek a Sedmistovek** již město nevládní žádné bytové prostory, většina jich byla privatizována v průběhu devadesátých let. Bytové prostory dosud vlastněné akciovou společností Mostecká bytová, kde je stoprocentním vlastníkem město, budou, podle vyjádření představitele města, rozprodány v několika vlnách v průběhu následujících let. Největším vlastníkem bytů v Mostě je bytové a stavební družstvo Krušnohor, vlastníci přibližně 50 procent bytového fondu v obou lokalitách včetně bloků pro neplatiče: 14 a 60. Zbytek bytového fondu je vlastněn více jak 70 různými subjekty. Domy v lokalitách neprošly od svého postavení žádnou zásadní rekonstrukcí

Město si dlouhodobě chce ponechat pouze objekty v Chanově, kde vlastní všechny bytové domy.²⁵ Má tak mnohem větší možnosti ovlivňovat podobu sídliště.²⁶ V současnosti jsou pro Chanov připraveny dva projekty řešící úroveň a stav bydlení v rámci programu Integrovaného plánu rozvoje města DEMOS (viz výše). V rámci projektu „Úsvit“ ministerstva vnitra, který bude detailněji rozpracován v kapitole zabývající se kriminalitou, se počítá s investicemi v Chanově do bloku číslo 5 s cílem vytvořit tzv. „Bezpečný dům“, kde nájemníci budou dodržovat jasně stanovený domovní řád; blok bude vybaven vstupními dveřmi, schránkami na poštu, zvonky, osvětlením. Přístup ke sklepům bude zabezpečen bezpečnostními dveřmi. Současně bude určen domovník bloku, který bude garantem domovního řádu a režimu bydlení. Předpokládané náklady činí 350 tisíc korun.

²⁵ Správu těchto objektů vykonává firma Zdeněk Bílek.

²⁶ Jak ukazuje situace v jiných místech, kde se monitoring uskutečnil, je vlastnická situace domů v lokalitě zcela krucióální proměnnou ovlivňující integrační politiky města. Ukazuje to diskuse vedená v Ústí nad Labem o tom, které část města má být zařazena do Integrovaného plánu rozvoje města. Ústecký magistrát se nakonec rozhodl pro méně problémovou zónu Neštěmic s jasnou vlastnickou strukturou oproti více problémové zóně Předlic s nepřehlednou vlastnickou strukturou. Na druhou stranu je však třeba uvést, že samotnou bariérou není typ vlastníka objektů (zde jde o město, družstvo či fyzickou nebo právnickou osobu) ale přehlednost vlastnické struktury a vlastnických vztahů.

Náklady na bydlení

Regulované nájemné je v **Chanově** velice nízké (16,14 Kč/m² v domech vytápěných z kotelny a 12,38 Kč/m² v domech, kde si vytápění zajišťují nájemníci přímotopy). **Služby se rozpočítávají na počet nahlášených obyvatel, kterých je 670** (přičemž podle odhadů zde žije až 1600 lidí). Čímž se ale nájemníci, kteří chtějí služby platit, dostávají do nevýhodné pozice vůči těm, kteří neplatí nebo jsou připojeni na černo. Nejenže nejsou za svou snahu nijak bonifikovány, ale naopak současný systém je de facto trestá. Takto vytvořený systém je pro rodiny, které jsou ochotné služby pravidelně hradit a které v praxi přebírají pohledávky velkého množství tzv. černých pasažérů, silně demotivační. Podle vyjádření zaměstnanců bytové správy je výsledkem stav, kdy mnoho místních obyvatel neplatí za služby ani nájemné nebo se snaží vyhnout nahlášení o pobytu. Pokud je rodina vystěhována, nastěhuje se do jiného bytu v rámci příbuzenských sítí a bydlí zde opět na černo. Často se také stává, že majitelé bytů, kteří odejdou na čas do zahraničí, nechají neoficiálně ve svém bytě bydlet někoho jiného.

Komerční ceny nájmu v lokalitě **Stovek** a **Sedmistovek** jsou cca 5000 - 6000 korun, liší se výší akontace (8000 - 27 000 korun). Nájemníci dostávají nájemní smlouvy na dobu určitou. Častá je praxe, že se platí ještě navíc 500 korun za každého člena domácnosti. Je možné se také ubytovat v bývalém hotelu **Domino**, který dnes slouží jako ubytovna, nebo v ubytovně ve Velebudicích. Podpisem nájemní smlouvy v těchto zařízeních se podepisující současně zavazuje, že si vyřídí všechny potřebné dokumenty pro získání příspěvku na bydlení, které jsou pak posílány rovnou na účet ubytovny. V ubytovně Domino se platí 4000 korun a ve Velebudicích 4500 korun za měsíc. Město mělo k dispozici tři tzv. **krizové byty pro matky s dětmi**; tyto byty se v současnosti privatizují. Sociální byty s regulovaným nájmem k dispozici nejsou.

Kromě bytů s tržním nájmem je možné získat byt u **Mostecké bytové a.s.**, která byla založena statutárním městem Most (svým jediným akcionářem) jako subjekt pro zajištění provozu, správy, oprav, údržby a modernizace bytového fondu. Mostecká bytová praktikuje při přidělování bytů losování. Každý týden jsou zveřejňovány bytové prostory, které jsou k dispozici, spolu s výší nájemného, výší jistiny a případných nákladů na rekonstrukci. V registračním listě musí případný žadatel o byt získat potvrzení, že nemá žádné závazky, 1) vůči městu samotnému (případně o jak vysoký dluh se jedná), 2) vyjádření k plnění závazků vůči Mostecké bytové (případná výše dluhu), 3) vyjádření Dopravního podniku města Mostu a Litvínova o plnění splatných závazků (případná výše dluhu) a dodat 4) výpis z Rejstříku

trestů.

Žádosti o byt Mostecké bytové, a.s. přijímá tato společnost sama a organizuje výběr pomocí losování. Žádosti o byt, jež podávají žadatelé definovaní jako případy zvláštního řešení, jdou přes odbor sociálních věcí, který má v kompetenci vydat doporučující stanovisko - stejnou kompetenci má pak v dalším kroku komise sociální komise. O výsledku pak rozhoduje rada města, a na tomto základě pak Mostecké bytové může uložit, aby přidělila žadateli byt v rámci případu hodného zvláštního zřetele.

V případě městských bytů (Chanov) je uzavření nájemní smlouvy v kompetenci odboru sociálních věcí: případný žadatel vyplňuje žádost, o které rozhoduje komise zasedající každý týden. Ta zohledňuje závazky a pohledávky žadatele vůči městu, jiným majitelům bytů, dopravnímu podniku, jeho rodinu a finanční situaci. Lidé s pohledávkami nejsou automaticky odmítnuti.

Pro neplatiče slouží jednak ubytovna pro nepřizpůsobivé občany (UNO) s 10 bytovými jednotkami a 28 samostatnými místnostmi se společným sociálním zázemím (Chanov), kde nájemníky tvoří zejména exekučně vystěhovaní neplatiči z ostatních částí města, nebo v případě Krušnohory blok 14 a 60.²⁷ Tyto bloky jsou určené pro nájemníky, kteří měli smlouvu na dobu neurčitou, ale neplatili nájem a došlo k soudnímu příkazu o vystěhování.

Podle ředitelky Diakonie ČCE je sice v Mostě relativně dost bytů k podnájmu, problémem je ale jejich cena, neboť realitní kanceláře zneužívají své pozice a žádají neúměrné nájemné, byty jsou tak pro matky s dětmi v krizové situaci nedostupné. Paradoxně tak volné byty, které by si klientky mohly dovolit, v Mostě chybí. V Mostě navíc neexistuje noclehárna, a když je azyl plný (10 míst pro dospělé a 20 dětí), není pro matky s dětmi žádná další možnost.

...

Bydlení v životních příbězích obyvatel

A) Respondentka (26 let) vyrostla v Chanově, kde stále žije její matka a sestry. V současnosti žije se svým bývalým manželem (46 let) a šesti dětmi v různém věku (šest měsíců, dva roky, čtyři roky, pět let, šest let a osm let) druhým měsícem v bytě 2+1 v bloku číslo 90. Byt je jen se základním vybavením kuchyně, dále je v něm stůl, patrová postel a věci pro malé děti. Dále malá ložnice. Rodina se v průběhu posledních tří let několikrát stěhovala. Původně bydlela rodina v Janově, kde ale mělo nejstarší dítě problémy s šikanou, a proto se odstěhovali do Mostu, kde rok žili v bytě 1+1 v bloku 95, bez smlouvy. Platili zde 10 tisíc korun a po roce se museli vystěhovat. Následně žili v obci Kopisty, odkud museli odejít, protože tam byly krysy a sociální pracovnice jim chtěla odebrat děti. Respondentka

²⁷ Nájemné zde činí přibližně 700 korun měsíčně.

poté žila tři měsíce u své matky, v bytě 1+1, spolu s dalšími 11 lidmi. Kvůli vzájemným neshodám odešla. Podle respondentky nájemci často omezují počet lidí, kteří mohou obývat bytovou jednotku. Respondentka proto při posledním sjednávání bydlení neuvedla dvě děti. Záloha na současný byt byla 27 tisíc korun, respondentka proto kromě nájmu 8 tisíc korun měsíčně splácí také část akontace (3000 Kč), kterou nebyla schopna zaplatit jednorázově. Tato splátka a to, že partner je již osmým rokem bez nezaměstnání, vytváří značné napětí na rozpočet rodiny. Ten je cca 14 tisíc korun.

B) Respondentka (35 let) s bývalým manželem (42let) žijí ve společné domácnosti spolu s dvěma dětmi (děvče 16 let a hoch 12 let) v bloku č. 15 ve Stovkách. Oba se narodili v Mostě a v tomto bytě bydlí již 4 roky. Nejprve měli smlouvu na jeden měsíc, teď se jim prodlužuje každé čtyři měsíce. Nájemní smlouva může být podle respondentů velmi jednoduše vypovězena, čehož se velmi obávají. U vchodu do domu informuje obyvatele množství cedulek o tom, za co vše hrozí vypovězení nájemní smlouvy (hluk, odpadky, povykující děti, stěhování nábytku z bytů apod.). Za dobu, kdy zde bydlí, změnil dům majitele. Původní majitel neuhradil plyn za celý dům, a proto byl přívod plynu do domu zastaven a musí se topit přímotopy na elektřinu. Stávající majitel odkoupil dům i s dluhy a slíbil provést nezbytné opravy. To se ale nestalo. Dům je celkově zchátralý, ve sklepě jsou prý krysy a na dvoře nepořádek. Velice často se zde mění nájemníci, i v horizontu týdnů, měsíců. Jen několik rodin zde bydlí více než rok. Jedná se o byty 1+1, ale často v nich bydlí i deset osob. Sousedem respondentů je rodina se šesti dětmi. Většina rodin jsou neplatiči, rodina respondentů ale prý platí včas. Pokud někdo nezaplatí, jezdí sem údajně ochranka vymáhat nájem, větší konflikty tu ale nezažili. Občas je někdo ze dne na den vystěhován na ulici, pokud dlouhodobě neplatí. Byl zmíněn případ ženy, která se nedávno ocitla na ulici jen se svými věcmi. S bydlením nejsou spokojeni, platí nájem 4900 korun vč. záloh na vodu a elektřinu. S elektřinou je největší problém: platí sice zálohu, ale každé čtvrtletí respondentům přijde vysoký nedoplatek, za minulý rok to bylo 13 000 korun, předminulý dokonce 28 000 korun. Tak obrovské nedoplatky mají všichni sousedé a nikdo nemá na jejich zaplacení. Vysoké účty za elektřinu jsou způsobeny obrovskou energetickou náročností bytu (přímotopy na vytápění, velký bojler). Přístup k měřičům elektřiny ve sklepě je uzavřen, nový majitel přístup zamřičoval. S bydlením proto respondenti nejsou spokojeni, nemůžou si ale dovolit zaplatit kauci realitní kanceláři. Mají sice žádost v poradníku na Mostecké bytové, ale ta je tam již několik let. Respondenti mají dluhy za nedoplatky za elektřinu za poslední dva roky, který ale nesplácejí. V bytě již byli exekutoři. Respondenti věří, že jim dluh bude odpuštěn, když ho nemají jak zaplatit. V podobné situaci jsou údajně všichni obyvatelé domu a oni navíc jako jedni z mála platí nájem.

C) Respondentka (44 let) je od narození hluchoněmá, přesto neumí znakovou řeč. S blízkými komunikuje pomocí vlastního znakového systému. Má dvě dcery ve věku 13 a 16 let a pětiletého syna. Žije s respondentem (52 let), recidivistou, který strávil celkem přes dvacet let ve vězení. Oba bydlí v bloku číslo 60, v bloku neplatičů vlastněným Krušnohorem. Jedná se o 1+1 minimálních rozměrů pouze s nejnútnejší výbavou. V kuchyni chybí baterie, kterou si musí nájemník sám zakoupit. Rodina proto využívá kohoutek na toaletě. Dům je značně poškozen, chodby jsou zdevastované. Často se zde mění nájemníci a dochází mezi nimi ke konfliktům. Respondentka dlouho žila se svou matkou, která se jí snažila ochraňovat, ale tím jí paradoxně znemožnila naučit se znakovou řeč. Je v plném invalidním důchodu. V současné době chce na doporučení TSP z Charity začít navštěvovat kurzy znakového jazyka. Doposud byl problém s malým synem, se kterým zůstávala doma. Respondent má problém s alkoholem a často svou partnerku napadá. Má těžké zdravotní

problémy s klouby (artróza), přesto nedostal ani částečný důchod. Nemůže dlouho stát, ani dělat těžkou práci. V minulosti pracoval jako pomocný dělník v Chemopetrolu, v současnosti je už ale přes 22 let bez zaměstnání. V letech 1992 až 1999 žil jako bezdomovec. Poté žil s jinou partnerkou ve Stovkách do roku 2003. Neúčastní se VS, protože se většinou jedná o těžkou manuální práci. Nemůže pracovat ani jako hlídač, protože má záznam v trestním rejstříku. Obě dcery jsou na učilišti, kde s většími nebo menšími problémy studují. Syn začal chodit do školky. Měsíční nájemné je 2500 Kč, plus 900 korun za elektřinu. Dům byl původně ve vlastnictví Mostecké bytové, která ho prodala Krušnohoru. Ten všem nájemníkům, kteří neměli žádné pohledávky, nabízel náhradní byty. Respondent, který byl nájemcem bytu, byl v té době ve vězení a respondentka neměla k dispozici nájemní smlouvu a náhradní bydlení již nedostali. Poté, co se respondent vrátil z výkonu trestu, již Krušnohor tuto možnost nenabízel. Respondent sice zažádal o větší byt, ale čeká již druhým rokem bez výsledku. Jedinou možností je prý získání bytu od Mostecké bytové. Jedná se ale o položky v řádech desetitisíců. Rodina je zcela odkázána na sociální systém. Plný invalidní důchod respondentky činí 8 700 Kč, dále dostává 4 700 Kč jako sociální příspěvek a 1 440 Kč jako příspěvek na děti. Podle rozhodnutí magistrátu rodina nemá nárok na příspěvek na bydlení. Jediným příjmem respondenta je 2 900 Kč existenčního minima.

....

Obrázek 2: Vývěska v bloku číslo 15

Problémy s neplatičstvem a zadlužení

Podle informací bytové správy v **Chanově** je u 90 procent obyvatel registrován nějaký dluh. Celkem se v současnosti jedná o 87 milionů korun. Bylo proto rozhodnuto preferovat nájemní smlouvy na dobu určitou³ až 6 měsíců, což vedlo ke zpomalení růstu celkového dluhu. Podle informací bytové správy jsou největšími neplatiči právě osoby se smlouvou na dobu neurčitou, v jejich případě se potom jedná i o statisícové dluhy. **Jednou ze strategií, jak se Romové v Chanově vyhýbají placení nájemného a spojených poplatků, je převedení bytu na plnoleté dítě, čímž se případné další dluhy registrují už na jinou osobu. Může tak dojít i k několika přepisům v rámci jedné rodiny.**

Dalším problémem je pozdní placení nájemného: často až po uplynutí tříměsíční smlouvy se rodina snaží něco zaplatit. Takovéto nedoplatky se potom řeší splátkovým kalendářem. Tím se sice částečně uhradí dluh minulý, ale současně naroste dluh za aktuální období. Podle zkušeností bytové správy splátkové kalendáře situaci ohledně placení nájemného dlouhodobě neřeší.²⁸ **Dalším problémem s nájemníky v Chanově je drobná údržba** (přetékáající záchod, pokazená kamna, vodovodní kohoutek atd.) **Romové se domnívají, že tato údržba není jejich povinností, ale povinností bytové správy.** Ta, aby předešla daleko větším haváriím, raději tyto drobné údržby vykonává sama, ale tím se dále zvyšují náklady na údržbu sídliště.

V případě Krušnohoru mají obyvatelé bytů v lokalitě **Stovek** a **Sedmistovek** všechny druhy nájemních vztahů, to znamená smlouvy nájemní, vlastnické a družstevní. Také podle vyjádření ředitele Krušnohoru je neplacení nájemného v případě Romů velice častým jevem a je velice komplikované od nich dlužné peníze získat. Podle ředitele Krušnohoru je častá praxe, že dojde k vytvoření vysokého dluhu za nájemné a dlužník, krátce předtím než dojde k soudnímu vystěhování, „zmizí“ a nastěhuje se někam jinam, kde se situace opakuje. Splátkové kalendáře jsou sice sjednávány, ale ani zde příliš nefungují. Soužití s Romy, jako nájemníky, je podle ředitele Krušnohoru často značně problematické. Dochází z jejich strany k ničení společného majetku a vykrádání sklepů. Jejich přítomnost spojuje ředitel Krušnohoru s hlukem a špínou. Problémy se podle něj objevují v okamžiku, kdy počet Romů v domě překročí deseti procentní hranici obsazenosti bytového fondu. Jako problematické se z tohoto pohledu řediteli Krušnohoru jeví obě lokality. Situace se také zhoršuje v Šestistovkách. Obecně se ale může situace zhoršit v jakékoliv části města.

²⁸ Naopak dobrá zkušenost je s malými byty v bloku 13. Nájemné je zde velice nízké (1+1 v případě jedné osoby stojí 710 Kč). Sama velikost však není překážkou, aby zde nebydlelo i osm lidí.

Zadlužení lidé také hledají pomoc často až ve chvíli, kdy dluhy narostou do astronomických rozměrů a situace začne být takřka neřešitelná. Terénní pracovnice Oblastní charity zmínila případ Roma, který ji vyhledal v situaci, kdy byl již šest měsíců bez elektrického proudu a byl ve velmi špatném psychickém stavu. Dluh mu vznikl tak, že v průběhu roku platil nižší zálohy, než byla výsledná spotřeba. Vzniklý nedoplatek byl nad aktuální finanční možnosti klienta. Dluh se pak neustále navyšoval o penále a další poplatky s dluhem spojené. Nakonec mu byla elektřina odpojena a on strávil většinu zimních měsíců bez elektrického proudu. Terénní pracovnice vyjednala klientovi splátkový kalendář a ten dluh stále splácí. V jiném případě vznikl rodině dluh za elektřinu, protože majitel nezaplatil za plyn a ten byl následně odpojen. Lidé v domě museli začít vytápět přímotopy. Ačkoliv rodina si je dluhu v řádech desetitisíců vědoma, odvolává se na sdílenou představu, že stejné dluhy v domě mají všichni a nikdo je nesplácí, proto ho také nesplácí. Existence dluhu je v tomto případě interpretována jako společně sdílená charakteristika celé skupiny všech nájemníků domu a ne jako individuální problém, čímž si vytvářejí zdání jisté nepostihnutelnosti.

Časté jsou také **dluhy vzniklé u úvěrových společností**. Podle vyjádření představitele Policie ČR si Romové vezmou úvěr, který ale následně nejsou schopni splácet. Jako příklad uváděl zaměstnanec IPS v Žatci, kteří byli hromadně propuštěni. Nejedná se tedy o úmyslné nesplácení. Třetí skupinu dluhů jsou dluhy vzniklé úmyslně. Jedná se například o pořízení si dotovaného mobilního telefonu s vysokou měsíční paušální platbou, která pak není placena. V případě hospodářské kriminality se jedná především o úvěrové podvody.

Existence **lichvy** je velice těžko postihnutelná a je ovlivněna **mírou úroku pohybující se od 50 procent do 200 procent**. Fenomén lichvy je spojen právě s prostředím sociálně vyloučených lokalit. Místní obyvatelé, často zcela závislí na sociálním systému a bez zaměstnání, mohou jen velice obtížně získat finanční prostředky oficiální cestou a jsou tak nuceni v případě potřeby větší částky peněz vyhledat lichváře. Podle vyjádření představitele Městské policie Most jsou problémy se vzniklými dluhy většinou řešeny uvnitř romské komunity. Lichva se velice těžko dokazuje a obtížná je i komunikace s postiženými. Informace o ní jsou velice kusé a většinou pouze zprostředkované, na její existenci odkazují spíše nepřímé signály. Například představitel Domu romské kultury zmiňoval, že ve stejný den, kdy v Chanově přicházejí dávky, se zde objevují majitelé luxusních aut, kteří okamžitě, když někteří Romové obdrží poštovní poukázky, je odvázejí do města, pravděpodobně pro jejich výplatu. Jeden ze zdrojů, který si nepřál být uváděn, uvedl, že

nejčastěji si půjčují lidé bez zaměstnání, a ti že se již ze zadlužení většinou nedostanou. Několik lidí muselo takto kvůli dluhům u lichvářů z Chanova doslova uprchnout. **Zadlužených je podle tohoto zdroje asi polovina obyvatel Chanova.**

Obecným rysem sociálně vyloučených Romů v Mostě, jak již vyplývá z kapitoly věnující se popisu lokalit, je fluktuace obyvatel mezi jednotlivými městskými částmi (či v okolí se nacházejícími Obrnicemi). Tato fluktuace je tak do jisté míry vysvětlitelná prizmatem hrazení nákladů, které jsou spojeny s bydlením.

V okamžiku, kdy dluh dosáhne určité částky, se dlužník přestěhuje jinam, kde se situace opakuje. Důsledky neuhrazení nájmu či poplatku za služby nepocítuje jedinec přímo a jejich neuhrazení vyplývá z krátkodobých preferencí sociálně vyloučených rodin. Toto chování pak podporuje i relativní vyšší dostupnost jiných řešení v podobě využívání příbuzenských sítí v okamžiku vystěhování než u majoritních rodin.

Splátkové kalendáře podle oslovených lokálních expertů situaci neřeší, pouze spustějí další kolo zadlužování – obyvatel bytu plní splátkový kalendář na úkor aktuálních plateb. Sociálně vyloučení rovněž vesměs do bytů neinvestují a delegují tuto povinnost na jejich pronajímatele.

Vedle **vnitřních faktorů vyplývajících z preferencí a charekteru sociálně vyloučených rodin**, které podmiňují vysokou zadluženost sociálně vyloučených v rámci bydlení či vyhýbání se nárokům úhrad, jsou podstatné i **faktory vnější**, které sociálně vyloučené demotivují. Především je vysoká náročnost pro zisk vlastního bydlení, které je vzhledem k podmínce bezdlužnosti pro většinu z nich nereálná. V případě Chanova se k tomu připočítává i netransparentní úhrada za služby, kde ti, co hradí, de facto doplácí na ostatní obyvatele. V neposlední řadě je to i efekt situace na trhu práce, který sociálně vyloučením vzhledem k jejich kvalifikaci neumožňuje lepší materiální zabezpečení.

6. Trh práce

Nezaměstnanost a volná pracovní místa

Okres Most vykazuje od roku 1996 dlouhodobě nejvyšší míru nezaměstnanosti v rámci celé ČR. Vysoká nezaměstnanost je důsledkem hromadného propouštění spojeného s postupným útlumem těžebního průmyslu a jeho restrukturalizací v průběhu 90. let. Propuštění zaměstnanci měli navíc kvalifikaci, kterou na daném území a ani v nejbližším okolí nemohli

uplatnit. Ke konci 90. let došlo také v rámci privatizace těžkého průmyslu ke kvalitativním změnám v požadavcích na zaměstnance. To se odrazilo především v propouštění zaměstnanců s nízkým vzděláním. Jednou z nejvíce postižených skupin byli právě Romové. Podle statistik úřadu práce ztratili Romové zaměstnání téměř okamžitě po roce 1991. Souviselo to nejenom s masivním propouštěním (například jeden z největších zaměstnavatelů v oblasti Chemopetrol krátce po roce 1990 snížil počet zaměstnanců na polovinu), ale i se zrušením zákonem stanovené pracovní povinnosti. Úřad práce eviduje některé Romy, kteří nemají trvalé zaměstnání od roku 1991.

Podíl ekonomicky aktivního obyvatelstva Mostu je vzhledem k mladší věkové struktuře vyšší než v celku Česka. V Chanově k 31.12.2005 odpovídal 57,5 procenta obyvatelstva, což je podíl srovnatelný s celoměstským podílem ekonomicky aktivního obyvatelstva – 57,5 procenta. Ve Stovkách byl zaznamenán vyšší podíl ekonomicky aktivního obyvatelstva, a to 60,1 procenta obyvatel, což všechny tři uvedené územní celky činí ve srovnání s celorepublikovým podílem ekonomicky aktivních obyvatel v podobě 53,4 procenta nadprůměrnými.²⁹ Nabídce pracovních sil však neodpovídá absorpční schopnost pracovního trhu.

Tabulka 6: Míra hospodářské aktivity, stav k 31. 12. 2007

	Obyvatelstvo celkem	Počet EA obyvatel	% EA obyvatel
Česká republika	10 381 130	5 544 625	53,4
Most	67 543	38 917	57,6
Lokalita „Stovky“	1 529	919	60,1
Lokalita Chanov	1 492	858	57,5

Zdroj: ČSÚ, Magistrát města Most, resp. Socioekonomická analýza sociálně vyloučených lokalit na území města Most pro IPRM Most

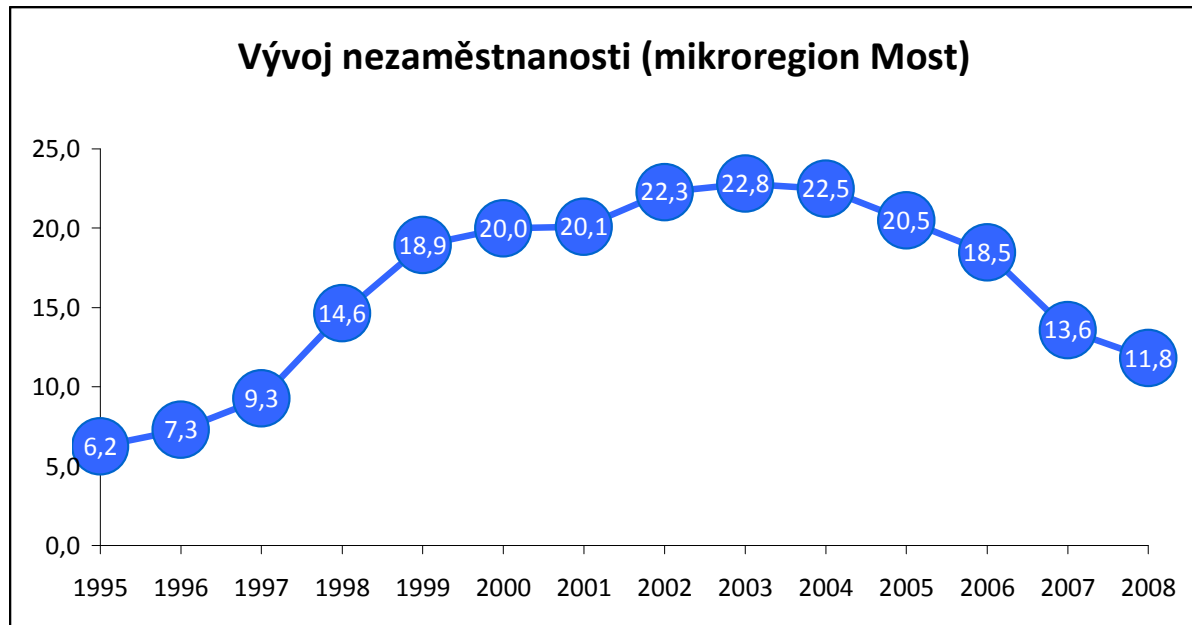
Míra nezaměstnanosti na Mostecku byla v červnu 2008 12,4 procenta, v červnu následujícího roku se vyšplhala až na 15,5 procent. V absolutních číslech se jednalo o 9 416 osob, což představovalo 25 zájemců o jedno pracovní místo (zdroj ÚP Most). **Mikroregion Most**³⁰ patří k částem Mostecká se spíše nižší mírou nezaměstnanosti. V roce 2008 zde registrovali 11,8 procenta nezaměstnaných. V roce 2009 však toto číslo významně stoupl a v červnu 2009 to bylo již 14,27 procenta a v září roku 2009 již 15 procent. Nejvyšších relativních počtů nezaměstnaných v okrese dlouhodobě dosahují zejména s

²⁹ Viz kapitola Obecné charakteristiky obce.

³⁰ Do mikroregionu Most patří tyto obce: Most, Čepirohy, Komořany, Rudolice, Souš, Starý Most, Velebudice,

Mostem sousedící Bečov (23,7 procenta k 31. září 2009) a Obrnice (22,8 procenta k 31. září 2009). Vyšší nezaměstnanost má ale i sousedící Litvínov (16,88 procenta k 31. září 2009).

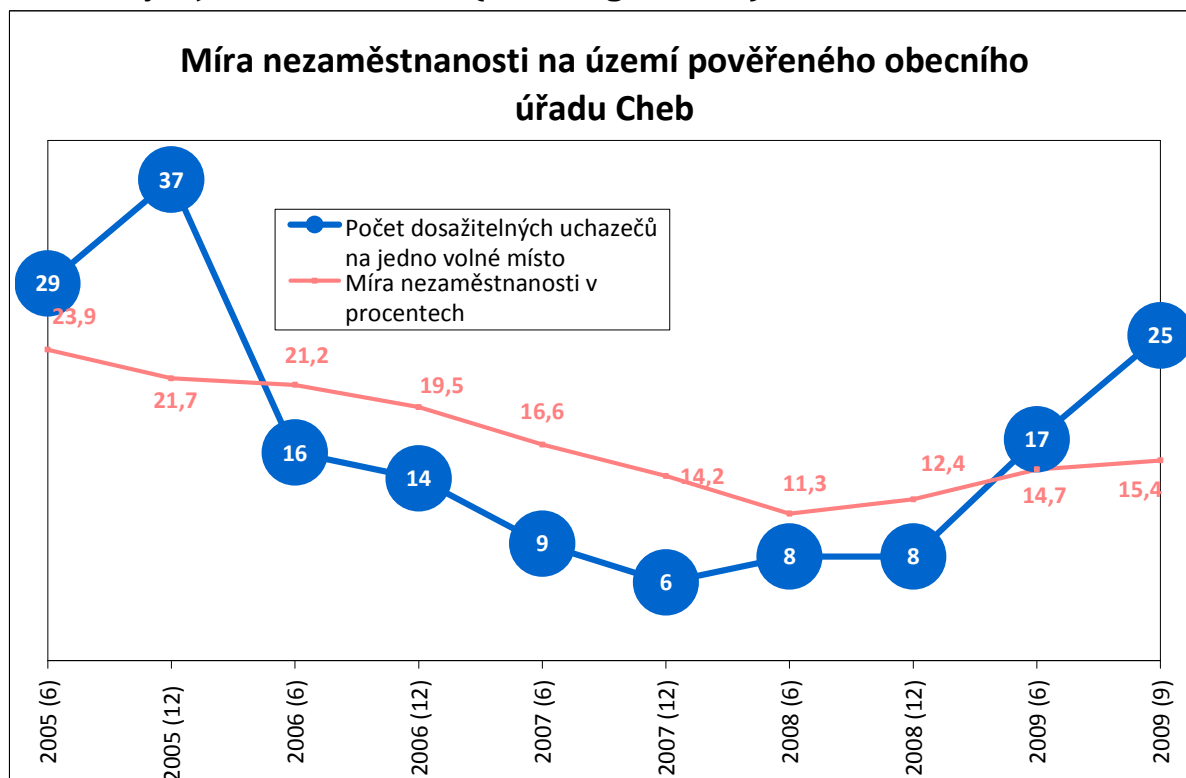
Graf 9: Vývoj nezaměstnanosti (mikroregion Most)

Zdroj: portal.mpsv.cz

Na zvýšení nezaměstnanosti v prvním pololetí roku 2009 se největší měrou podíleli uchazeči ve věku do 40 let. Největší nárůst Úřad práce identifikoval v kategorii od 20 do 24 let. Vyplývá to jednak z toho, že zaměstnavatelé dávali při zaměstnávání přednost lidem mladším, tudíž byla před dopadem hospodářské krize zaměstnanost této věkové skupiny vyšší, tak i z toho, že zaměstnavatelé nejprve snižují pracovní poměr služebně mladším pracovníkům s nižší praxí. Mezi prvním pololetím roku 2008 a 2009 však paradoxně výrazně poklesl absolutní počet dlouhodobě nezaměstnaných.

Graf 10: Vývoj nezaměstnanosti (mikroregion Most)

Zdroj: portal.mpsv.cz

Vysokou míru nezaměstnanosti negativně ovlivňuje i **nízká úroveň vzdělání** podle počtu osob s nejvyšším stupněm dosaženého vzdělání, která negativně ovlivňuje situaci na pracovním trhu. Zatímco ve celé republice má základní vzdělání pouze přibližně 30 procent nezaměstnaných v Mostu je to o 16 procent více.³¹ Ještě více je to, pokud se zaměříme na konkrétní lokality. V lokalitě Stovky má pouze základní vzdělání téměř 71 procent tamních žadatelů o práci a v Chanově dokonce přes 94 procent.

Tabulka 2: Stav vzdělanostní struktury nezaměstnaných k 31.12.2007

	Bez vzdělání	ZŠ a neukončené	Vyučení a SO bez maturity	Úplné střední s maturitou	Vyšší odborné a nástavba	VŠ
Česká republika	0,7	30,9	41,6	22,4	0,5	3,9
Most	0,5	46,8	35,6	15,1	0,2	1,9
Lokalita „Stovky“	0,6	70,9	21,5	7,0	0,0	0,0
Lokalita Chanov	2,2	94,4	3,4	0,0	0,0	0,0

Zdroj: ÚP Most, MPSV ČR, resp. Socioekonomická analýza sociálně vyloučených lokalit na území města

³¹ Přitom v celku České republiky jsou do této statistiky započítáváni i starší věkové skupiny, kde úroveň vzdělanosti byla obecně nižší. Most, jak bylo uvedeno v kapitole věnující se demografii, má však mladší věkovou strukturou. Disproporce úrovní vzdělanosti mezi Mostem a Českou republiku tak bude ve skupinách osob v produktivním věku zřejmě ještě vyšší.

O **dramatickém poklesu pracovních míst** v souvislosti s hospodářskou krizí svědčí i následující tabulka. Z ní je patrné, že nárůst počtu pracovních míst, který byl typický pro většinu roku 2008, se na jeho konci zastavil. Na vině je podle Úřadu práce především hospodářská recese a s ní související nižší poptávka po pracovní síle. Mostecký Úřad práce očekává, že tento trend bude ještě po nějakou dobu pokračovat i když již ne v takové míře. *Zlepšení lze očekávat podle signálů z vývoje trhu práce až v prvním pololetí příštího roku (rok 2010 – pozn. aut.).*³³

Tabulka 4: Vývoj počtu volných pracovních míst

Měsíc	Volná místa celkem			Počet uchazečů na 1 volné místo		
	2009	2008	2007	2009	2008	2007
Leden	735	1191	702	12	8	19
Únor	591	1120	695	15	8	18
Březen	516	970	716	18	9	17
Duben	440	904	770	22	9	15
Květen	512	728	951	18	11	12
Červen	390	797	993	24	10	11
Červenec		928	1073		9	10
Srpen		1081	1189		7	9
Září		1115	1219		7	9
Říjen		1102	1173		7	9
Listopad		971	1186		8	8
Prosinec		823	1119		10	9

Zdroj: Úřad práce Most - Zpráva o situaci na trhu práce za 1. pololetí roku 2009

Největší skupinu uchazečů o zaměstnání představovali **pomocní a nekvalifikovaní pracovníci (KZAM 9)** se základním vzděláním – k 31. červnu 2009 tvořili na Mostecku největší skupinu uchazečů o zaměstnání (33,7 procenta z celkového počtu). Na druhou stranu největší poptávka byla v roce 2009 v mosteckém okrese po řemeslnících (44,83 procenta). V tomto ohledu představovaly profese KZAM 9 jen 4,6 procenta. **Vinou hospodářské krize se situace nadále zhoršuje.** Svědčí o tom srovnání aktuálních čísel se statistikami z minulého roku. Ke konci roku 2008 připadalo **na jedno volné pracovní místo v rámci skupiny nekvalifikovaných profesí** 39 uchazečů (v prvním pololetí roku 2008 31), nicméně v prvním pololetí roku 2009 se tento počet ztrojnásobil – **99 uchazečů** o jedno pracovní místo.

³² Socioekonomická analýza sociálně vyloučených lokalit na území města Most pro IPRM Most. Závěrečná zpráva ze sociologického výzkumu v sociálně vyloučených lokalitách Chanov a „Stovky“. Most, listopad 2008. Tabulka č. 10, s. 28.

³³ Úřad práce Most (2008): Zpráva o situaci na trhu práce za rok 2008, str. 14.

Tabulka 3: Počet hlášených volných pracovních míst podle požadavků na vzdělání v okrese Most

Třída KZAM	30. června 2008			30. června 2009		
	uchazeči	volná místa	na 1 místo	uchazeči	volná místa	na 1 místo
1	57	17	4	60	6	10
2	209	49	5	226	35	7
3	490	79	7	541	48	12
4	621	28	23	704	6	118
5	1381	59	24	1439	21	69
6	72	3	24	85	0	0
7	1016	337	4	1142	202	6
8	719	130	6	795	40	20
9	2868	95	31	3167	32	99

Zdroj: Úřad práce Most - Zpráva o situaci na trhu práce za 1. pololetí roku 2009

V prvním pololetí roku 2009 mostecký Úřad práce zaznamenal **nárůst podílu vyučených uchazečů a uchazečů se středoškolským vzděláním s maturitou**, což podle respondentů svědčí o tom, že právě tyto skupiny uchazečů se nejvíce podílely na nárůstu nezaměstnanosti. Důvod vidí pracovníci Úřadu práce ve skutečnosti, že zaměstnavatelé v minulosti upřednostňovali při přijímání na místa pro nekvalifikované pracovníky, která zanikala v důsledku hospodářské recese, osoby vyučené před lidmi ze základním vzděláním.

Na trhu práce se na Mostecku vytváří zvýšený tlak na nekvalifikované pracovní pozice, kam ale navíc směřují i kvalifikovaní občané, kteří z nějakého důvodu (zejména z důvodu snižování počtu pracovníků a vysoké nezaměstnanosti) přišli o zaměstnání. **Konkurence na trhu práce pro nekvalifikované osoby se tak zvětšuje, o nekvalifikované pozice navíc soutěží nejen lidé bez kvalifikace (pro které jsou určeny), ale i kvalifikovaní pracovníci, kteří vinou ekonomické krize přišli o zaměstnání.**

Pracovnice jedné neziskové organizace také poukázala na zajímavou mezigenerační odlišnost mezi jejich klienty. Zatímco starší klienti mají většinou za sebou nejednu pracovní zkušenost, jsou zvyklí pracovat a nezaměstnanost je pro ně frustrující zkušenost, mladí klienti okolo pětadvacátého roku často pracovní zkušenost nemají vůbec žádnou, často pochází z prostředí, kde neworkovali ani rodiče, a o nalezení práce nemají žádný zájem. Takovýchto případů podle citované pracovnice navíc v poslední době přibývá.

Hlavním zaměstnavatelem lidí s nízkou kvalifikací jsou jednak obce, kde se uplatňují v technických službách, nebo společnosti jako Czech Coal, která tyto občany zaměstnává při rekultivacích, nebo Unipetrol při vykládání vagónů. **Ze strany zaměstnavatelů je podle úřadu práce největší zájem o vyučené zejména v profesích zedník, zámečnick, obráběč kovů, svářeč, tesař, truhlář, kuchař, prodavačka, šička či švadlena.** Přesto právě uchazeči

v těchto profesích jsou zároveň nejvíce zastoupeni mezi uchazeči o zaměstnání. Tento zdánlivě nesmyslný rozpor má několik příčin:

- uchazeči mají zdravotní omezení, která jim neumožňují vykonávat svou profesi (zejména u stavebních profesí),
- v profesi jsou tak malé výdělky, že uchazeči chybí motivace pracovat (případ prodavaček),
- uchazeči nezvládají dobře práci v úkolu (případ šiček, švadlen).³⁴

Romové na trhu práce

Podle odhadu Úřadu práce Most představují Romové 26 procent uchazečů o zaměstnání (2290 žadatelů). Z lokality Stovky a Sedmistovky je v evidenci ÚP 669 osob. Z lokality v Chanově, Bečově a Obrnicích 685 osob. Počet skutečně nezaměstnaných v sociálně vyloučených lokalitách bude podle vyjádření pracovnice ÚP určitě vyšší, neboť část Romů je kvůli své nedisciplinovanosti z evidence ÚP vyřazena. Ilustrační výzkum v případě nezaměstnanosti uskutečnilo Komunitní centrum Chanov v roce 2005. Podle tohoto výzkumu z 787 ekonomicky aktivních obyvatel Chanova jich 581 bylo bez zaměstnání. **Míra nezaměstnanosti se tedy pohybovala kolem tří čtvrtin ekonomicky aktivního obyvatelstva – 73,8 procenta.** V případě Stovek oslovení experti odhadují kolem 50 procent.³⁵

Podle údajů ÚP jsou největšími zaměstnavateli Romů Technické služby města Mostu, Technické služby Litvínov a Rekultivace s.r.o.

Podle údajů ÚP představovali v 1. pololetí roku 2009 uchazeči evidovaní více jak pět měsíců 62,7 procent uchazečů a 25,8 procent lidí bylo evidováno více než 24 měsíců. Právě dlouhodobá, i několik let trvající, nezaměstnanost je často spojována s obyvateli žijícími v sociálním vyloučení³⁶. Jak je možné vyčíst z následující tabulky, poměr dlouhodobě

³⁴ Úřad práce Most (2008): Zpráva o situaci na trhu práce za rok 2008.

³⁵ Tomčík M., Vavroch M. a Navyhoštěný P. (2008): Socioekonomická analýza sociálně vyloučených lokalit na území města Most pro IPRM Most. Vysoká škola finanční a správní.

³⁶ Jak upozorňuje dokument Světové banky (2008), s ohledem ke stavu ekonomiky, která do roku 2008 vykazovala vysoká procenta růstu a snižování nezaměstnanosti, tvořili převážnou část nezaměstnaných v ČR dlouhodobě nezaměstnaní. To znamená nezaměstnaní, kteří naráželi při hledání zaměstnání na omezující bariéry v podobě chybějící kvalifikace a pracovních návyků, ztráty iniciativy nebo nedostatku motivace k hledání zaměstnání nebo z jiných důvodů, například diskriminace. Zpráva dále upozorňuje, že největším problémem není nezaměstnanost, ale spíše neúčast na pracovním trhu (tzv. nečinnost). Až 56 procent Romů v produktivním věku (15-64 let) není součástí pracovních sil, tzn. nejsou zaměstnaní a ani nehledají práci „*Prvořadým důvodem neúčasti na trhu práce je nedostatek pracovních příležitostí a mnoho nečinných osob je nemotivovaných*“ (Česká republika: Šance na zlepšení zaměstnanosti Romů, 2008: 6).

nezaměstnaných k ekonomicky aktivnímu obyvatelstvu v roce 2007 byl v Chanově více než čtyřikrát vyšší než v Mostě a 12,5-krát vyšší, než byl celorepublikový průměr. Vyšší poměr dlouhodobě nezaměstnaných byl zaznamenán i v sociálně vyloučené lokalitě Stovek, kde se jednalo o 14,1 procent dlouhodobě nezaměstnaných.

Tabulka 5: Poměr dlouhodobě nezaměstnaných k ekonomicky aktivnímu obyvatelstvu k 31. 12. 2007

	EA obyvatelstvo	počet dlouhodobě nezaměstnaných	% dlouhodobě nezaměstnaných
Česká republika	5 544 625	136 913	2,5
Most	38 917	3 059	7,9
Lokalita „Stovky“	919	130	14,1
Lokalita Chanov	858	269	31,4

Zdroj: ČSÚ, ÚP Most, MPSV ČR, Magistrát města Most, resp. Socioekonomická analýza sociálně vyloučených lokalit na území města Most pro IPRM Most³⁷

Romové, kteří ztratili zaměstnání počátkem devadesátých let v důsledku restrukturalizace průmyslu, vlivem dlouhodobé nezaměstnanosti postupně ztráceli pracovní návyky a vůli neustále si hledat zaměstnání. Terénní pracovníci v tomto případě upozorňovali na časté psychické problémy takto postižených lidí. Mladší generace pak vyrůstala v prostředí, kde často ani jeden z rodičů nepracuje a pracovním návykům se tak nenaučili vůbec. Mezigeneračně navíc dochází ke vzdělanostnímu regresu. Před rokem 1989 mnoho Romů získalo přes své formálně nízké vzdělání odborný výcvik při zaměstnání. Podobné možnosti se ale polistopadovým generacím již nedostalo a, jak bylo zmíněno výše, nezvýšilo se ani jejich formální vzdělání (v drtivé většině převažuje základní vzdělání, jen výjimečně se Romové vyučí); s tím souvisejí nízké sociální kompetence. V případě romských žen je častým důvodem nezaměstnanosti mateřství.

Obyvatelé lokalit si proto vytvořili **alternativní zdroje obživy**. Často se jedná o tzv. práci na černo, kdy Romové vykonávají příležitostné, většinou manuální práce bez uzavřené smlouvy. Nejčastěji se jedná o **pomocné práce ve stavebnictví**. Ve sledovaných lokalitách pracují zejména muži v neformálních pracovních poměrech. Podle expertních odhadů pracuje ve Stovkách legálně pracuje kolem třetiny pracujících obyvatel, obyvatel, zbylé dvě třetiny pracují načerno. V Chanově pak bývají v časných ranních hodinách k vidění hloučky čekajících odvoz. Podle oslovených lokálních expertů načerno pracuje zhruba polovina práce schopných obyvatel tohoto mosteckého sídliště.

³⁷ Socioekonomická analýza sociálně vyloučených lokalit na území města Most pro IPRM Most. Závěrečná zpráva ze sociologického výzkumu v sociálně vyloučených lokalitách Chanov a „Stovky“. Most, listopad 2008.

Úřad práce podezřívá ze zaměstnávání pracovníků na černo třicet až čtyřicet firem - některé menší zaměstnávají pouze takto, i 10 až 15 lidí najednou.³⁸ V prvním pololetí roku 2009 provedlo kontrolní oddělení ÚP v Mostě v celém okrese celkem 91 kontrol, zaměřených na dodržování zákona o zaměstnanosti. Z uvedeného počtu bylo u 14 zaměstnavatelů zjištěno nelegální zaměstnávání 127 občanů, což je ve srovnání se stejným obdobím roku 2008 o pět zaměstnavatelů méně a 33 nelegálních pracovníků více. (jednalo se nejčastěji o stavební profese, zedník, tesař a pomocný stavební dělník, ale také o drobné manipulační dělníky). Celkem v roce 2008 provedlo příslušné oddělení Úřadu práce celkem 203 kontrol, u 39 zaměstnavatelů zjištěno nelegální zaměstnávání 144 občanů, což je ve srovnání se stejným obdobím roku 2007 o osm zaměstnavatelů méně a 32 nelegálních pracovníků více.³⁹

Výhodou práce na černo je samozřejmě skutečnost, že se příjem nezapočítává v rámci výpočtu sociálních dávek a že je nelze exektovat. Největším problémem je nízká odměna za prováděné práce (obvykle méně než sto korun za hodinu) a často špatné zacházení ze strany zaměstnavatelů. Největším problémem je nízká odměna za prováděné práce a často špatné zacházení ze strany zaměstnavatelů.

V případě **Chanova** byl také rozšířen **sběr surovin** (v případě opuštěných bloků dokázali tzv. sběrači rozebrat vše kromě betonových bloků). Tento způsob obživy se ale stal méně atraktivní spolu s poklesem ceny surovin. Vzhledem k blízkosti hranic s Německem je také časté **dovážení odložených věcí**. V případě kriminality se jedná o drobné krádeže nebo příležitostnou prostituci, která ale není organizovaná jako například v případě Teplíc.

....

Zaměstnanost v příbězích obyvatel

A) Respondent 42 nedokončil svůj výuční obor soustružník, má základní vzdělání. Respondentka 35 má rovněž základní vzdělání. Respondent pracoval v Chemopetrolu, kde vykládal uhlí. V roce 2003 měl pracovní úraz (výhřez plotýnky), který na radu mistra a za příslib finanční hotovosti řádně nenahlásil, a tudíž nedostal odškodné. Byl mu uznán pouze částečný invalidní důchod, tj. 5000 korun měsíčně. Po úrazu pracoval v několika stavebních firmách načerno. Ty mu však neplatily a tak odešel. Práci prý hledá, ptá se kde může, ale nemůže najít, problém je podle respondenta v částečném invalidním důchodu a jeho vzdělání. Na obvolávání zaměstnavatelů často padne celý kredit na telefonu, denně třeba 200 korun, většinou neúspěšně. Je nezaměstnaný už několik měsíců a nevěří ve zlepšení situace. Respondentka pracovala krátký čas jako uklízečka v Chemopetrolu, pak byla na

Tabulka č. 14, s. 37.

³⁸ Vokurka M. (2008): Úřad práce tuší velký podvod v zaměstnávání lidí. Mostecký deník (18. říjen 2009)

³⁹ ÚP Most (2009): Zprávy o situaci na trhu práce v okrese Most v I. pololetí roku 2009. Most: Úřad práce a ÚP Most (2009): Zprávy o situaci na trhu práce v okrese Most v roce 2008. Most: Úřad práce.

mateřské dovolené, dnes je nezaměstnaná už několik let. Práci aktivně nehledá, dělá veřejně prospěšné práce v Technických službách v rozsahu třiceti hodin měsíčně. Respondent má zájem najít práci. Navštěvoval například rekvalifikační kurz zajišťovaný Úřadem práce (Jak psát Evropský životopis), ale nevidí pro něj žádné využití. Rád by si udělal řidičský průkaz na osobní auto, ale nemá na něj peníze. Respondent by přivítal možnost dokončit si studium, vyučit se zedníkem, udělat si výuční list. Uvádí, že se ptal na střední odborné škole ve Velebudicích a tam za dálkové studium požadovali 300 000 Kč, na což samozřejmě nemá prostředky. Respondentka byla rovněž na rekvalifikačním kurzu (obsluha PC), který trval půl roku, ale jeho uplatnitelnost v praxi je podle ní nulová⁴⁰.

....

Další aspektem nízké motivace obyvatel sociálně vyloučených lokalit při hledání zaměstnání jejich časté zadlužení. Jakmile zadlužený člověk uzavře formální pracovní poměr, stává se značná část jeho mzdy předmětem vymáhání dluhů. Strategie pobírání sociálních dávek, kdy jen část z nich může podléhat exekuci (sociální příspěvek, rodičovský příspěvek, přídavek na dítě), a práce na černo se v takovém případě stává východiskem z finančních potíží⁴¹.

Aktivní politika zaměstnanosti

Ze všech nástrojů APZ patří mezi nejoblíbenější, zejména z pohledu obcí, veřejně prospěšné práce. Jde o nástroj, který plní dvě základní funkce. Tou první je zaměstnávání jinak takřka neumístitelných uchazečů o zaměstnání přímo v obcích, kde žijí. Tou druhou je zlepšování kultury prostředí na obcích. I proto se starostové obcí velmi zajímají o možnosti dalšího využívání tohoto nástroje APZ i do budoucna.⁴² Celkem bylo v roce 2008 zařazeno do nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti 168 Romů v poměru 108 mužů a 60 žen. Prostřednictvím APZ zaměstnávají Romy (cca 20 osob) především obce (Lom, Bečov, Obrnice) a NNO (Dům romské kultury o.p.s., Komunitní centrum Chanov, Tonkostav s.r.o., Hoyastav s.r.o. a FO Kebrdle František).

Rekvalifikací zajišťovaných ÚP se v roce 2008 zúčastnilo 60 Romů. Podle údajů Úřadu práce absolvovalo přes **50 procent uchazečů rekvalifikaci v kurzech zaměřených na**

⁴⁰ Oba respondenti tedy využívají či využili instrumentu tzv. Aktivní politiky zaměstnanosti (APZ), což je jeden z nástrojů ke zvýšení zaměstnanosti s důrazem na podporu pracovních příležitostí pro ohrožené skupiny uchazečů pomocí intervence státu. Programy v rámci APZ realizují jak úřady práce, tak i NNO, případně podnikatelské subjekty. Mezi ohrožené skupiny jsou řazeni mladí do 20 let, uchazeči starší padesáti let, ženy, osoby pečující o osobu mladší patnácti let a dlouhodobě nezaměstnaní. Pro ilustraci uveďme, že největší část skupiny dlouhodobě nezaměstnaných uchazečů byla zařazena v rámci projektů Veřejně prospěšné práce (VPP), v případě respondentky se jedná o práci u Technických služeb, a sociálně účelná pracovní místa (SÚPM).

⁴¹ V případě, že exekutor nechá zablokovat bankovní účet dlužníka, odbor sociálních věcí v takovém případě dávky již další měsíc na účet neposílá.

⁴² Úřad práce Most (2009): Zpráva o situaci na trhu práce za 1. pololetí roku 2009, str. 31.

zvýšení počítačové gramotnosti (obsluha PC, základy obsluhy PC, Grafik/grafička reklamy a další). Tedy kurzy, na nichž si neosvojují žádné specifické kompetence pro uplatnění na trhu práce (nicméně počítačová gramotnost je nezbytným předpokladem uplatnění v řadě profesí). Kromě kurzů vedoucích ke zvýšení počítačové gramotnosti byly pořádány **specifické rekvalifikace v oblasti administrativy** (fakturant se zaměřením na skladové hospodářství, účetnictví s využitím výpočetní techniky), v oblasti sociálních služeb (pracovník v sociálních službách) a v **oblasti řemeslné** (dělník pro stavební výrobu, zednické práce).

Podle kvalifikovaných odhadů úřadu práce se v roce 2008 veřejně prospěšných prací zúčastnilo 46 Romů a SÚPM 54 Romů. Veřejně prospěšné práce využívá největší měrou město Most (166 uchazečů). Druhou největší skupinou zaměstnavatelských organizací byla občanská sdružení a neziskové organizace, ve kterých bylo zaměstnáno 57 uchazečů. Dalších 18 uchazečů bylo zaměstnáno u obecně prospěšných společností.

Vedoucí úřadu práce upozornila na další nástroje, které využívají při podpoře zaměstnávání Romů. Kromě toho, že **úřad práce dotuje nová pracovní místa**, tak v případě zaměstnání pracovníka ze sociokulturně znevýhodněného prostředí byla tato dotace o tisíc korun vyšší. Přesto nebyl o tyto dotace zájem a ÚP tuto speciální dotaci zrušil. **Zaměstavatelé, kteří cíleně zaměstnávají Romy, jsou většinou romští zaměstnavatelé.** Podle vedoucí ÚP tyto zaměstnavatelé ale často nejsou schopni zvládnout účetnictví a po určité době přestávají vyplácet zaměstnance. ÚP se snažil tento problém řešit přes Dům romské kultury tak, že první část peněz na platy byla posílána sem a teprve poté byly peníze distribuovány mezi jiná romská sdružení. Jedním z příkladů je romské zružení **Dživas**, které dostalo pokutu za podvody v účetnictví a nelegální zaměstnávání.

....

Zaměstnanost v příbězích obyvatel

B) Zkušenosti s VPP má také respondent (46 let), který bydlí se svým synem v bloku 723. Respondent pracoval do roku 1999 ve firmě Ramco, následně byl propuštěn a od té doby je bez zaměstnání. Od té doby chodil na občasné brigády. Protože se sám stará o syna, který chodí do druhé třídy, má omezené možnosti nalézt zaměstnání (směny, dojíždění). Od června tohoto roku se účastní VPP u Technických služeb. Je však se systémem VPP nespokojený. Ačkoliv pracuje třicet hodin měsíčně, nedostává zapláceno v plné výši (3350 Kč), ale jen 2800 Kč, protože současně dostává jiné sociální příspěvky na syna. Navíc upozorňoval na fakt, že všichni lidé účastníci se VPP jsou posíláni jen na technické práce a

není možnost pracovat jinde, například v nemocnici nebo v domově důchodců. Preferoval by možnost pracovat více hodin a nemuset potom žádat o všemožné příspěvky. Respondent se účastnil i několika rekvalifikací (například právního poradenství od ÚP v roce 2008). Podle jeho názoru byly ale úplně zbytečné, neboť nenásleduje záruka práce a navíc není rekvalifikace uznávána jako plnohodnotné osvědčení.

....

Vedoucí úřadu práce také podotkla, že po janovských nepokojích se objevily firmy, které chtěly zaměstnávat Romy. Většinou se ale jednalo o „zlatokopy“, kteří tak chtěli jen zbohatnout. V jednom případě chtěla firma zaměstnat přes sto Romů na lesní práce. Firma ale neměla ani sídlo a na základě expertízy se zjistilo, že nemá ani finanční prostředky na mzdy. Problém v případě veřejně prospěšných prací vidí vedoucí ÚP v tom, že mají sloužit pouze k udržení schopnosti pracovat, ale Romové si na ně rychle zvyknou a nejrady by je využívali až do důchodu. Veřejně prospěšné práce mají člověka aktivovat a připravit ho pro trh práce. To se ale většinou neděje a účastníci následně na trhu práce neuspějí.

....

Zaměstnanost v příbězích obyvatel

C) Respondent (21 let) celý život bydlí v Chanově s rodiči a dvěma sourozenci v bytě 1+1. Spolu se svou partnerkou má čtyřleté dítě a chtěl by se s ní odstěhovat do vlastního bytu. Respondent již dvakrát pobýval ve Velké Británii, kde myl nádobí. Oba rodiče jsou nezaměstnaní. Stejně tak i jeho dva starší sourozenci. Matka si přivydělává sběrem hroznů na blízké vinici. Respondent má ukončené základní vzdělání. Chtěl se vyučit sádrokartonářem, ale pro velký zájem nebyl přijat. Potom se o studium nepokoušel. Dozvěděl se, že Dům romské kultury (DRK) pořádá rekvalifikace a tak se přihlásil. Když dokončil svou první rekvalifikaci na zedníka, bylo mu šestnáct let, a potom i pro DRK dva roky pracoval. Práci si hledal i mimo Chanov a byl přijat ve firmě Korozluky. Po čtyřech dnech byl ale propuštěn, protože prý pracoval příliš pomalu. Poté se zaregistroval na Úřadu práce a pracoval na černo. V současnosti se účastní druhého rekvalifikačního kurzu malíř-natěrač. S diskriminací na trhu práce se nesetkal.

D) Respondentka (19 let) od narození bydlí v Chanově spolu s rodiči v bloku číslo 2. V šestnácti letech ukončila ZŠ v Chanově a následně nastoupila na učiliště ve Velebudicích, obor provoz domácnosti. Po dvou měsících ale studium ukončila. Rozhodla se tak poté, co odešly všechny její kamarádky a ona nechtěla dojíždět sama (kamarádky prý odešly kvůli partnerům, které měly v Chanově). V roce 2007 se účastnila prvního rekvalifikačního kurzu na zedníka (4 měsíce). Práci ale po ukončení kurzu nedostala. V následujícím roce se účastnila další rekvalifikace zaměřené na počítačovou gramotnost (1 měsíc). V roce 2008 našla zaměstnání ve firmě Hitachi (Žatec), kde již dva měsíce pracoval i její přítel. Po dvou týdnech byla ale, stejně jako její přítel, propuštěna. Její přítel v současnosti pracuje jako brigádník na nedaleké vinici. Respondentka se zapojila do třetího rekvalifikačního kurzu, malíř-natěrač (3 měsíce), a doufá, že po jeho skončení získá práci v DRK. V současnosti žije respondentka z podpory v nezaměstnanosti. Vadí jí, že musí docházet na ÚP, protože se nechce „doprošovat o práci“. Vždycky jí prý řeknou, že práci pro ni nemají, ale ona ví, že

„lžou, protože mám internet a tam jsem si našla, že práce je“.

....

Dům romské kultury je dalším subjektem, který poskytuje rekvalifikační kurzy. Velkou předností je v tomto případě jeho umístění přímo v Chanově, kde působí od roku 2002. Během sedmi let uskutečnil Dům romské kultury **24 rekvalifikačních kurzů**, které trvaly v průměru čtyři až pět měsíců. **Zúčastnilo se jich 240 klientů a 228 z nich kurzy ukončilo.** Sedmdesát dva z nich se podařilo zaměstnat z 80 procent přímo v Domě romské kultury. Jedná se o pracovní pozice financované ze sociálních fondů EU trvající od několika měsíců do dvou let. Zbylou pětinu účastníků se podařilo zaměstnat u stavebních firem. Nejlepší absolventy kurzů je možné umístit do tzv. pracovní skupiny, která pracuje na komerčních projektech nebo veřejně prospěšných pracích, které zajišťuje ÚP. Se zaměstnáváním klientů se začalo v roce 2004, neboť ze soukromého sektoru příliš velký zájem o rekvalifikované nebyl. Zájem o kurzy je značný, účastníci se musí s předstihem registrovat a většinou poptávka převyšuje kapacitu kurzů. Zkušenosti s Romy zaměstnanými mimo Dům romské kultury jsou jak pozitivní, tak negativní. V jednom případě si firma vybrala dva absolventy rekvalifikačního kurzu, navíc dostala finanční příspěvek na jejich mzdu, přesto se absolventi ale ve firmě neudrželi. Jeden se do firmy nedostavil vůbec a druhý ji po čase opustil. Právě pracovní disciplína je častým problémem. DRK se proto snaží získat prostředky na projekt „Doprovod do zaměstnání“. Jako nejčastější legální zaměstnavatele Romů z Chanova uvedl ředitel Domu romské kultury Technické služby Most, průmyslovou zónu Žatec, a továrnu Nematik. Přes vysokou nezaměstnanost v Chanově ředitel odhaduje, že polovina nezaměstnaných pracuje příležitostně na černo na různých brigádách a sezónních pracích.

V následující tabulce je uveden seznam realizovaných rekvalifikačních kurzů Domu romské kultury, o.p.s.

Tabulka 7: Realizované rekvalifikace Domů romské kultury, o.p.s.

	Rekvalifikační kurz	Doba trvání RK (měsíce)	Rok ukončení	Zahájilo	Ukončilo	Nástup do zaměstnání
1	Poradce komunitních center	7	2003	10	8	6
2	Pomocný zedník	6	2003	13	12	6
3	Pomocný malíř - natěrač	6	2003	13	13	4
4	Hudebník	6	2003	11	10	6
5	Základy stavebních řemesel	3	2004	10	10	0
6	Dělník pro stavební výrobu	6	2004	15	14	5
7	Domovník	6	2004	12	12	4
8	Kopretina (motivace pro mladistvé)	10	2004	15	12	2
9	Pomocný zedník 04	6	2005	9	9	2
10	Asistent komunitních center	6	2005	9	8	3

11	Základy obsluhy osobního počítače	2	2006	11	11	10
12	Pomocný zedník 06	6	2006	10	9	4
13	Asistent komunitních center	4	2006	2	2	1
14	Pomocný zedník 06/07	6	2007	7	6	4
15	Pomocný malíř - natěrač	5	2007	11	10	4
16	Obsluha osobního počítače	2	2007	10	10	0
17	Dělník pro stavební výrobu	5	2008	12	12	5
18	Základy obsluhy osobního počítače	1	2008	10	10	1
19	Obsluha osobního počítače	2	2008	10	10	0
20	Základy obsluhy osobního počítače	1	2008	10	10	0
21	Základy obsluhy osobního počítače	1	2009	10	10	4
22	Obsluha osobního počítače	2	2009	10	10	0
23	Dělník pro stavební výrobu	4	2009	10	10	1
24	Pomocný malíř - natěrač	4	2009	10	dosud	v realizaci
celkem				250	228	72

Činnost Domu romské kultury (DRK) kromě zmíněných rekvalifikačních kurzů, spočívá také ve vzdělávacím poradenství (školení, práce s počítačem a internetem pro nezaměstnané). DRK dále provozuje počítačovou učebnu. Rozhodující pro financování DRK jsou programy „Cesta k zaměstnání“ a „Druhá cesta k zaměstnání“. Cílem projektu je prostřednictvím poskytnutých poradenských a rekvalifikačních služeb aktivizovat cílovou skupinu k získání udržitelného zaměstnání a spoluprací se zaměstnavateli jim pomoci při získání pracovního místa. Cílovou skupinou jsou uchazeči o zaměstnání s nízkou kvalifikací do 25 let a dlouhodobě nezaměstnaní nad 50 let. V rámci rekvalifikací se jedná o 30 klientů za rok, v rámci poradenství pak o 450 kontaktů za rok a asistence 14 klientům při hledání práce. Klubová činnost se vztahuje na 20 klientů za rok. Oba projekty jsou financované z fondů EU, MPSV a města Most. V roce 2007 představovaly náklady na projekt „Cesta k zaměstnání“ 1 660 tis. Kč a 2 450 tis. Kč na projekt „Druhá cesta k zaměstnání“ (zdroj KPSSM).

V kapitole zaměstnanost byla jako jedna z hlavních příčin vysoké nezaměstnanosti identifikována velice nízká vzdělanostní úroveň a kvalifikace Romů obecně. V rámci své diplomové práce *Sociální integrace Romů se zaměřením na Ústecký kraj* provedla její autorka Šimanová dotazníkovou šetření jednak mezi terenními pracovníky zabývajícími se romskou problematikou, jednak mezi obyvateli Chanova. Zaměstnanost uvedlo jako největší problém 21 dotazovaných Romů. Na druhou stranu z 16 dotázaných terenních pracovníků na otázku, co je největším problémem při spolupráci s romskou populací, uvedlo jako největší překážku nízkou vzdělanost Romů (následovaly odpovědi jako nezájem řešit své problémy a nedůvěra v instituce). Spíše než jako důsledek odlišných názorů mezi těmito dvěma skupinami respondentů lze však výsledky šetření interpretovat jako odkazování na stejný problém

z odlišných perspektiv. V následující kapitole se zaměříme na příčiny minimální úrovně vzdělanosti, to znamená na hlavní handicapy romských dětí z pohledu aktérů a na institucionální nástroje, které jsou využívány jednotlivými aktéry v Mostě.

7. Vzdělání

Most také zápasí v kontextu republiky s poměrně **nízkou vzdělaností**: *vzdělanost obyvatelstva patří mezi nejnižší v ČR (občanů se středoškolským nebo vysokoškolským vzděláním je zde pouze 31 procent).*⁴³ Podle údajů ze Sčítání lidí, domů a bytů z roku 2001 bylo v celé České republice 23 procent obyvatel pouze se základním vzděláním, zatímco v případě Mostu to bylo 28,5 procenta. Na druhé straně, osob s vysokoškolským vzděláním bylo v Mostě 5,2 procenta oproti 8,9 procenta v České republice. V Chanově představují lidé se základním vzděláním celých 74,1 procenta. 10,7 procenta jich je dokonce úplně bez vzdělání. Oproti tomu lidé s výučním listem je pouhých 7,8 procenta.

Tabulka 8: Vzdělanostní struktura v roce 2001

	Bez vzdělání	ZŠ a neukončené	Vyučení a SO bez maturity	Úplné střední s maturitou	Vyšší odborné a nástavba	VŠ
Česká republika	0,4	23,0	38,0	24,9	3,5	8,9
Most	0,8	28,5	39,2	21,5	2,6	5,2
Lokalita „Stovky“	1,1	33,7	34,7	19,0	2,2	5,9
Lokalita Chanov	10,7	74,1	7,8	0,0	0,1	0,0

Zdroj: ČSÚ, SLDB 2001, resp. Socioekonomická analýza sociálně vyloučených lokalit na území města Most pro IPRM Most⁴⁴

Předškolní vzdělávání

Celkem město Most zřizuje čtyři samostatné mateřské školy, z nichž pod jednu – MŠ Lidickou - spadá celkem 14 zařízení (jedno zařízení ve Stovkách a tři v Sedmistovkách). Podle zkušeností ředitelky MŠ Lidická umísťují Romové své děti do školek velice zřídka, ačkoliv děti ze sociálně slabých rodin mají úlevu na placení školného. **Z celkového počtu 1284 dětí navštěvujících těchto 15 mateřských škol má úlevu pouze 107 dětí, z nich může být podle odhadu ředitelky maximálně polovina Romů.** Tvoří tedy čtyři až pět procent všech dětí v mateřských školách. Celkem tak může jít o deset až 15 procent všech romských

⁴³ Viz <http://www.mesto-most.cz/radnice/socialni/komunitni/komunplancast2.pdf>.

⁴⁴ Socioekonomická analýza sociálně vyloučených lokalit na území města Most pro IPRM Most. Závěrečná zpráva ze sociologického výzkumu v sociálně vyloučených lokalitách Chanov a „Stovky“. Most, listopad 2008. Tabulka č. 9, s. 28.

dětí.⁴⁵

Ačkoliv děti ze sociálně slabých rodin školné platit nemusejí, zůstává zde pro rodiče povinnost hradit stravu dětí. Jedná se o částku asi 500 korun měsíčně, což je podle ředitelky hlavní příčinou, proč tak málo romských dětí navštěvuje předškolní zařízení. Čas od času se Romové přicházejí zeptat na možnost umístění jejich dětí do mateřské školy, ale když zjistí, že musejí hradit stravné, ztrácejí zájem. Pokud ale rodiče dítě přesto přihlásí, často jsou problémy s dodržováním základních podmínek (termíny zápisů, termíny plateb). Často se také rodiče rozhodnou ukončit docházku svého dítěte do mateřské školy, ale tuto skutečnost nenahlásí a mateřská škola zbytečně blokuje místa. Rodině navíc roste dluh za úhradu stravného. Podle odhadu ředitelky se počet romských dětí v mateřských školách stále snižuje.

Podle ředitelky mateřské školy mají romské děti nejčastěji problémy s vyjadřovacími schopnostmi, které v rodinách nebývají rozvíjeny, a nedostatečné hygienické návyky. Tyto problémy se mateřské školy snaží řešit individuální prací s rodiči. Současně vypracovávají individuální plány rozvoje dítěte. Ředitelka mateřské školy také upozornila na problém vzájemné konkurence mezi mateřskými školami a školami, které otevírají přípravné ročníky. Školy dostávají za přípravné ročníky finance a jsou proto motivované tyto třídy zaplnit, často pak v těchto třídách končí nejenom děti ze sociálně slabého prostředí, ale i ty s odkladem. Může se pak stát, že děti, které přípravné ročníky skutečně potřebují, se sem nedostanou.

Základní vzdělávání

V případě základních škol v Mostě lze vysledovat několik charakteristik:

- a) v případě 5. ZŠ v Chanově můžeme mluvit o „etnické“ škole, kde naprostou většinu žáků tvoří Romové. Bude jí proto věnována zvláštní pozornost.
- b) V případě dalších ZŠ v Mostě najdeme v každé z nich určitý počet dětí romského původu. Nedochozí zde ovšem k jejich větší kumulaci. Žádná škola tak není označována jako „romská“.
- c) Není dodržována spádovost škol, k čemuž přispívá zavedení bezplatného jízdného pro žáky a studenty. Romské rodiny, které se v rámci města často stěhují, nechávají své děti v původní škole.

5. ZŠ v Chanově

⁴⁵ Odhad byl vytvořen na základě projekce věkové struktury Chanova, který jsme brali jako územního reprezentanta romské populace v městě Mostu, do odhadovaného počtu romské populace.

5. základní škola v Chanově byla otevřena v roce 1979. Její spádovou oblastí je sídliště Chanov. Do školy dojíždějí také žáci ze Stovek a Obrnic. Škola má 25 tříd a v září 2009 navštěvovalo školu 273 dětí. V 16 třídách se vyučuje podle osnov obecné školy (175 žáků), v šesti podle osnov praktické školy a v jedné podle osnov školy speciální (dohromady 67 žáků) a dvě třídy jsou přípravné⁴⁶ (zavedeny od roku 1994, v současnosti 31 žáků)⁴⁷. Škola disponuje pěti odděleními školní družiny, kterou navštěvuje asi 70 dětí. Škola nabízí žákům několik zájmových kroužků (internetový, výtvarný, taneční, kroužek mažoretek a kroužek dovedné ruce). V rámci školní družiny jsou pořádány další zájmové kroužky (keramický, tělovýchovný, výtvarný a pracovní, kroužek vaření a her s počítači).

Podle vyjádření učitelky, která vede nulté ročníky, mají děti často problémy s rytmizací jazyka a s jemnou motorikou, která u nich není doma rozvíjena. Děti přicházející do přípravné třídy často neznají žádné pohádky a učí se je až ve škole a často ani neznají základní slova jako např. stavebnice nebo aktovka. Důležitým mezičlánkem jsou tři romské asistentky, které zprostředkovávají komunikaci mezi učiteli, žáky a rodiči (zkušenosti od roku 1996). V nultých ročnících pomáhají vyučujícímu dvě asistentky pedagoga⁴⁸, které připravují věci na vyučování, dohlížejí, aby děti během vyučování dávaly pozor, komunikují s rodiči ohledně absencí a školních pomůcek. Pokud dítě delší dobu nepříjde do školy, jdou na návštěvu přímo do rodiny. Podle jejich názoru je rozdíl mezi dětmi, které absolvovaly přípravný ročník, a těmi, které ho neabsolvovaly, velmi výrazný a domnívají se, že by nulté ročníky měly být pro romské děti povinné, protože většinou děti z nejvíce problémových rodin, které by potřebovaly největší pozornost, do nultých ročníků nechodí. Mezi nejčastější problémy, se kterými romské děti přicházejí do školy, uváděly nesamostatnost, absenci hygienických návyků, problémy se slovní zásobou a vyjadřováním. Zmínily se také o praxi ve výchově v romských rodinách, kdy se rodiče přestávají věnovat starším dětem (děti ukončující třetí třídy), které považují za soběstačné a věnují svou pozornost jen nejmladším dětem.

Podle ředitelky školy je největší překážkou při vzdělávání Romů nezájem rodičů a neuznávání vzdělání jako důležité hodnoty. V případě výuky samotné jsou největší

⁴⁶ Definice přípravných tříd viz § 7 Vyhlášky č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky.

⁴⁷ V Ústeckém kraji bylo v roce 2008 52 přípravných tříd, které navštěvovalo 625 dětí (Šimanová, 2008).

⁴⁸ Celkem škola zaměstnává tři asistentky pedagoga. Dvě jsou placeny z rozvojových programů a jedna pracuje na půl úvazku a je placena z jiných zdrojů. Škola chtěla žádat i o asistenta pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami. Problém je ale v nepravidelnosti docházky žáků a časté změně bydliště a tím i nemožnosti odhadnout potenciální využití asistenta. Pracovní doba asistenta pedagoga činí 40 hodin, skládá se z přímé a nepřímé pedagogické činnosti. Přímá pedagogická činnost je stanovena ve výši 30 hodin. Nepřímá pedagogická činnost je stanovena ve výši 10 hodin. V době nepřímé pedagogické činnosti není nutný pobyt asistenta pedagoga na pracovišti.

problémy v oblasti jazykové a komunikační výchovy a to na obou stupních. Na druhém stupni pak navíc přibývají problémy v naukových předmětech. Problémy se škola snaží řešit vhodně nastaveným školním vzdělávacím systémem, přípravnými ročníky a velmi důležitou roli zastávají romské asistentky, které pomáhají mimo jiné v zajišťování pravidelné školní docházky. Konkrétně ve výuce pak pomáhají pedagogovi v uplatňování individuálního přístupu a při případném doučování domluveném společně se zákonnými zástupci. Také ředitelka školy upozorňuje na značné rozdíly mezi dětmi, které absolvovaly nultý ročník, a těmi, které ne (v současnosti jsou v první třídě pouze tři takové děti). Tyto děti nejsou podle jejího názoru vůbec připravené na školní docházku, nejsou zvyklé na cizí lidi, jsou bázlivé a často pláčou. Těmto dětem se potom musí věnovat asistentky. Stává se, že některým dětem nestačí jeden rok nultého ročníku a musí jim být navržen odklad. Proto by ředitelka preferovala nástup do nultých ročníků již ve čtyřech letech (škola však neobdržela v tomto smyslu výjimku).

Tabulka 9: Absence na ZŠ Chanov za školní rok 2008/2009

Stupeň	Počet omluvených hodin	Počet neomluvených hodin
1. stupeň	152	6
2. stupeň	214	23

Podle ředitelky školy je také velkým problémem častá absence žáků, a to jak na prvním, tak druhém stupni. Rodiče často nechávají děti doma z malicherných důvodů. Největší problém s absencemi je u šestých ročníků druhého stupně, přičemž není rozdíl mezi chlapci a dívkami. Příčinu vidí ředitelka školy v silné fixaci žáků na učitelku, kterou mají na prvním stupni. Přestupem na druhý stupeň se setkávají s novými podagogy s odlišnými nároky, a navíc se zvyšuje počet hodin výuky. Na prvním stupni dětem navíc často chybějí školní pomůcky. Na druhém stupni jsou navíc problémy s neplněním školních povinností, absencí domácí přípravy, nenošením školních pomůcek a záškoláctvím. Velkým problémem je také spolupráce s rodiči. **Podle vyjádření učitelky první třídy je možné mluvit o skutečné spolupráci (rodiče jeví zájem o vzdělání a dohlízejí na mimoškolní přípravu dítěte) pouze v případě čtyř dětí ze šestnácti.** Mimoškolní příprava totiž není v romských rodinách vůbec zvykem. V případě její třídy se vyprofilovali čtyři žáci, kteří zřejmě nebudou schopní zvládat tempo výuky v hodinách a bude jim navržen přestup na základní školu praktickou. Tyto děti pocházejí ze špatných rodinných poměrů, kde rodiče zanedbávají výchovu (v jednom případě se například jedná o dítě, které vychovává prarodič, neboť matka rodila velmi mladá a má již čtyři děti, navíc má problémy s drogami).

Tabulka 10: Počet žáků opakujících ročník na ZŠ Chanov v školním roce 2008/9

Ročník	Počet žáků	Předměty
1. ročník	7	český jazyk, matematika, prvouka
2. ročník	7	český jazyk, matematika
3. ročník	0	
4. ročník	4	český jazyk, matematika, vlastivěda
5. ročník	1	matematika
6. ročník	5 (2 žáci nehodnoceni z důvodu vysoké absence)	český jazyk, matematika, přírodopis, zeměpis, dějepis, fyzika
7. ročník	3 (2 žáci nehodnoceni z důvodu vysoké absence)	anglický jazyk, český jazyk, matematika

V případě projektů přípravy přechodu na střední školu v posledních ročnících škola několik let organizovala projekt polytechnické výchovy, v letošním roce ho ale pro nezáměr rodičů a vycházejících žáků neobnovila. Škola dále vytváří každému žáku akční plán, ve kterém si sám stanovuje, čeho by chtěl během roku dosáhnout a na které učiliště se dostat. Škola pak připravuje testy, na základě kterých vypracovává doporučení pro danou školu. Obecně si žáci vybírají učební obory zaměřené na rukodělné pracovní činnosti. **Bohužel v posledních letech přibývá počet těch, kteří nemají vůbec zájem pokračovat ve studiu.** Problém vidí ředitelka chanovské školy v přístupu rodiny. Pokračování dítěte v dalším studiu znamená pro rodinu další náklady a dítě musí vynaložit nemalé úsilí. **Pokud se ale dítě zapojí do rekvalifikace, které pořádá Dům romské kultury přímo v místě, a zaregistruje se současně na úřad práce, pobírá dávky, zůstává v lokalitě a nemusí nikam dojíždět.** Nepříznivě působí také izolovanost Chanova, kdy děti nejsou zvyklé na jiné prostředí a nejsou ochotné nikam dojíždět. **Množství dětí, které úspěšně pokračují ve studiu, je podle všech zmíněných respondentů skutečně tristní.** Podle slov ředitelky školy se jedna žačka vyučila na prodavačku. To bylo před třemi lety. Další dvě děvčata momentálně učiliště navštěvují a další tři začaly studovat, ale brzy z učiliště odešly. Z jedné rodiny dva chlapci chodili na učiliště, obor dřevařské práce, nezvládli ale závěrečné zkoušky a na opravné už nešli.

7. a 18. ZŠ

V obou případech se jedná o ZŠ s poměrně nízkým počtem romských žáků, ačkoliv se nacházejí ve spádových oblastech sociálně vyloučených lokalit. **V případě 7. ZŠ se jedná o 605 žáků na škole, přičemž kvalifikovaný odhad její ředitelky je cca 30 romských žáků.** **V případě 18. ZŠ se jedná o 463 žáků, z toho pouze 14 Romů.** Zatímco v případě 7. ZŠ počet romských žáků velmi poklesl poté, co škola přišla o spádovou oblast ulice Budovatelů

(v současnosti jsou spádovou oblastí ulice Dvořákova, ČSA a Tábortů), 18. ZŠ je spádovou školou pro celé Sedmistovky a ředitelka nedokázala vysvětlit, kam místní děti chodí. Z důvodu nízkého počtu romských žáků nejsou využívány žádné speciální nástroje jako romská asistentka nebo volnočasové aktivity při práci s romskými žáky. Výjimkou je pouze přípravný ročník, kde se lze setkat s větším množstvím romských dětí.

V případě vzdělávání romských žáků rozdělovala ředitelka 7. ZŠ děti z prvního a druhého stupně. Zatímco u dětí z prvního stupně, kdy na ně má ještě hlavní vliv škola, je hlavním problémem špatná připravenost dětí, nedostatečný dohled ze strany rodičů, absence pomůcek, obecně ale není problém v přístupu dětí k učení. Na druhém stupni se zájem dětí o školu mění, začínají přibývat absence a celkový nezájem o školu. Ředitelka vidí důvod tohoto chování v rodině, která není pro starší děti motivujícím činitelem. Děti naopak vidí, že jejich rodiče nepracují, a přesto dostávají peníze. Ředitelka 18. ZŠ vzhledem k malému počtu žáků nedokázala na toto téma fundovaně odpovědět.

Pokud se jedná o specifické problémy spojené s romskými žáky, tak je to v obou případech především velké množství absencí, často omluvených od rodičů. V případě drobných krádeží mobilních telefonů, nebo peněz je situace podobná jak u Romů tak neromů a jedná se opět o individuální případy. Problémy s drogami zmiňovala pouze ředitelka 7. ZŠ a to kontrétně kouření marihuany. Tento problém je prý však již vyřešen. Vzhledem k tomu, že škola musí okamžitě hlásit vyšší procento absencí na sociální odbor, zažila ředitelka 7. ZŠ několik konfrontací s rodiči žáků, kteří si stěžovali na diskriminaci a na to, že je chce připravit o peníze. Opět ale upozorňovala na nutnost individuálního posuzování a uvedla příklad matky, která velice aktivně spolupracovala při řešení přestupku, kdy její synové byli postiženi za kouření marihuany.

Speciální a praktická škola Most

Škola se sestává ze tří škol: školy praktické, školy speciální a praktické školy střední. **Na základě adres trvalého bydliště dochází na školu 22 dětí ze Stovek, 3 děti z Chanova a 31 dětí ze Sedmistovek.** Žáci jsou sem umisťováni na základě posudků z pedagogicko-psychologické poradny. Podle ředitelky školy ale chodí i sami rodiče s tím, že do této školy chtějí dítě umístit. Často proto, že už tu mají některé z dalších dětí. Obecně se na praktickou školu podle slov ředitelky dostávají děti ze sociálně slabých rodin, jejichž rodiče jsou většinou dlouhodobě nezaměstnaní a často mají tři a více dětí. Děti se nechtějí učit, nedělají úkoly a často chodí za školu. Ředitelka rozhodně odmítla, že by se setkala s tím, že by romské

děti byly dávány do praktické školy automaticky na základě své etnicity.

Základní škola speciální (11 tříd po šesti žácích) je určena pro děti se středně těžkou mentální retardací, IQ pod 60. Nízká inteligence je často kombinována s různými fyzickými vadami. Učí se podle speciálního vzdělávacího programu zaměřeného jen na základy jednotlivých předmětů, které mají napomoci k základní orientaci v životě. Tito studenti mohou poté navštěvovat praktickou střední školu. Na praktické SŠ (asi dvacet dětí) se děti učí praktické věci do života, jako je příprava pokrmů, praní, žehlení, domácí a ruční práce, péče o dítě, či základ češtiny a matematiky. Po ukončení studia nedostávají výuční list, ale jen vysvědčení o závěrečné zkoušce.

Základní škola praktická (asi 250 dětí) je navštěvována žáky s lehkou mentální retardací, tedy do 70 IQ. Žáci mají podobný plán výuky jako klasická ZŠ. Podle vyjádření ředitelky 98 procent těchto dětí po ukončení školy dále pokračuje ve studiu a vyučí se. V porovnání se ZŠ Chanov se tedy naskytá otázka, jak je možné, že je zde tak vysoká úspěšnost návazného vzdělání. Podle slov ředitelky je možnou příčinou větší důraz na praktické činnosti v rámci výukového plánu. Děti zde mají od páté třídy pět a od šesté třídy šest hodin pracovní výchovy z celkových 31 hodin. Děti si tak mohou vyzkoušet různé činnosti a lépe se rozhodnou, v jakém oboru chtějí v budoucnu pracovat. Na druhou stranu na běžné základní škole je jen jedna hodina pracovní výchovy. Navíc v rámci osmých a devátých ročníků má škola smlouvu s učilištěm ve Velebudicích, kam děti docházejí a mohou si přímo zde vyzkoušet různé obory. Výsledkem je, že si děti vyberou sami, co je baví. Dále se škola snaží své studenty motivovat formou různých besed a poradenství.

Střední vzdělávání

Střední škola technická ve Velebudicích

Střední škola ve Velebudicích nabízí množství oborů ukončených jak maturitou, tak získáním výučního listu. **V současnosti ji navštěvuje okolo 1100 studentů. Ve školním roce 2007/2008 zažádalo podle údajů školy o podporu „Podpora romských žáků středních škol“ pouze osm žáků⁴⁹.** Ve školním roce 2008/2009 zažádal o podporu jeden žák a ve školním roce 2009/2010 nezažádal o podporu žádný žák. Podle ředitele školy je velice častá praxe, že se romské děti nahlásí, chodí několik týdnů či měsíců, a potom se odhlásí. Rodiče často omlouvají odchod svých dětí tím, že je raději dají na rekvalifikaci. Když jim je ale

⁴⁹ „Podpora romských žáků středních škol“ září – prosinec 2007 414 žádostí v rámci celého Ústeckého kraje (Šimanová, 2008).

vysvětlováno, že tímto způsobem dítě získá pouze osvědčení a ne výuční list, je to podle slov ředitele učiliště rodičům většinou jedno. Ředitel školy proto zdůrazňoval nutnost vytrhnout tyto děti z jejich rodinného prostředí, kde vzdělání ani práce nemají žádnou hodnotu. Škola se také aktivně podílí na sociálním programu města Most. Příkladem může být program zaměřený na 15 až 20 mladistvých z problematičtějšího sociálního prostředí, kteří neuspěli na SŠ. Cílem bylo znovu je zapojit do studijního programu pomocí desetiměsíční rekvalifikace, kde si mladiství mohli vyzkoušet různá řemesla, a pak lépe uspět na SŠ. Podle slov ředitele byla úspěšnost minimálně 50 až 60 procent. Program byl ale pro nedostatek financí ukončen.

Jak již bylo řečeno, středním školám nepřímo konkurují rekvalifikační kurzy. Děti v sociálně vyloučených vesměs pocházejí z méně vzdělaných rodin s vysokou měrou nezaměstnanosti, jejichž hlavním příjmem jsou sociální dávky či příležitostná nelegální práce. Během školní docházky si ke škole nevytvoří vztah (což se projevuje zejména vysokým počtem absencí na druhém stupni). Střední škola pak znamená pro rodinu dalších výdaje s možnými přínosy až v delším časovém horizontu, které jsou však vzhledem k situaci na místním pracovním trhu nejisté. Rodiny proto v některých případech upřednostňují raději rekvalifikační kurzy, které jejich účastníkům na rozdíl od středoškolského vzdělání usnadňují pobírat sociální dávky. Již v tomto okamžiku se tak podle řady aktérů objevuje nastavení systému sociálních dávek je výrazného demotivačního faktoru. Dalším rizikovým faktorem pro studium na střední škole, respektive dokončení studia, je vysoký počet nezletilých matek v městě Mostu (jak již bylo uvedeno v kapitole věnující se demografii).

Doučování, volnočasové aktivity a nízkoprahová zařízení

Komunitní centrum v Chanově provozuje klub pro předškolní děti Klubíčko, který doplňuje neexistující mateřskou školu v Chanově. Klubíčko je určené pro děti ve věku od čtyř do pěti let. Ty jsou zde metodicky připravovány na školní docházku. Kapacita klubu je 12 dětí, ale zájem bývá podle vyjádření ředitelky KC Chanov vyšší, často o pět až sedm dětí. Svačiny zajišťují buď samy matky, nebo je děti dostanou za poplatek 20 Kč. KC Chanov se snaží motivovat matky, aby umísťovaly své děti do klubu, a snaží se jim také vyhovět v případě, že potřebují dítě odložit jen na určitou dobu. Oficiální doba provozu Klubíčka je od 8 do 12 hodin. Klub je financován z finančních zdrojů MŠMT ČR a města Most. Realizační doba je stanovena do roku 2010 s ročním rozpočtem 140 tis. Kč (KPSSM).

Nízkoprahové centrum zaměřuje svoje aktivity jednak na mládež v Chanově obecně, což znamená, že jim zpřístupňuje své aktivity jako diskotéky, různé hry, sportovní akce atd., a

současně se intenzivně a systematicky věnuje skupině 20 až 25 děvčat ve věku 12 až 14 let. Děvčata se několikrát do týdne účastní tanečních hodin, herních aktivit zaměřených na rozvíjení schopnosti hospodařit, uspět při pracovním pohovoru, připravit se na budoucí povolání. Pracovníci KC Chanov se u nich snaží rozvíjet disciplínu a zodpovědnost a tak je připravit na budoucí život ve většinové společnosti. Taneční aktivity jsou rozvíjeny v rámci projektu „Naše písně a tance“ financovaném Ministerstvem kultury ČR, městem Most a ÚP v Mostě. Roční náklady jsou 120 tis. Kč.

Klub národnostních menšin ve Stovkách, který se rovněž věnuje aktivitám pro děti a mládež, nenavštěvují pouze Romové, ale občas tu mají setkání i představitelé dalších menšin, jako jsou například Maďaři nebo Ukrajinci. Mezi hlavní cíle Klubu patří poskytování volnočasových aktivit dětem poté, co se vrátí ze školy, a dále poskytování poradenství nebo mediace při jednání s úřady, které provádějí terénní pracovnice. Klub pořádá řadu pravidelných činností, jako je malování, vědomostní soutěže, možnost využívání internetu v počítačové místnosti atd. V pátek se potom hlavní místnost mění v hernu, kde si děti mohou zahrát ping-pong. Klub také pořádá pro své klienty výlety. V současnosti je zde zaměstnáno osm lidí, kteří pracují na půl úvazku v terénu a na dalšího půl úvazku jsou v Klubu, kde se podílí se na volnočasových aktivitách. Výjimkou je jen ředitelka klubu, která zde pracuje na plný úvazek. Zřizovatelem je město Most. V roce 2008 navštěvovalo Klub 148 dětí a sociální pracovnice provedly 4759 kontaktů.

V Klubu se rovněž uskutečňuje i projekt „**Romský klub pro děti ZŠ zaměřený na doučování a volnočasové aktivity**“ a je zaměřen na děti druhého stupně základní školy ze sociálně slabých rodin z okolí Stovek. Hlavní aktivitou je doučování (doplnění a rozšíření znalostí dětí v rozsahu běžné základní školy) a následná volnočasová aktivita (výtvarné práce, rukodělné aktivity). Tento projekt je financován z fondů EU a města Most. Předpokládané roční náklady jsou 550 tisíc korun, a prozatím se jeho realizace předpokládá do roku 2010.

V oblasti Sedmistovek sídlí **Dům dětí a mládeže**. Jde o školské zařízení nacházející se přímo v lokalitě Sedmistovek, které nabízí dětem a mládeži aktivity v době jejich volného času (cca 56 kroužků). Zřizovatelem je Ústecký kraj. Přes své umístění přímo v jedné z vytipovaných lokalit jej podle vyjádření ředitelky nenavštěvuje ani jedno romské dítě. Důvodem je podle ní skutečnost, že se za zájmové kroužky platí. Poplatky se pohybují od 350 Kč do 1200 Kč na půl roku. Podle ředitelky DDM ale na akce či příležitostné zájmové činnosti (dětský den, výlety, soutěže) romské děti chodí, a to ve velkém množství. Tyto akce jsou zadarmo a je jich asi třicet za rok. V minulosti DDM pořádal i romské kroužky (např.

romské tance, kurzy vaření, rodinné výchovy), kam chodilo hodně Romů. DDM ale tyto kroužky přestal pořádat. DDM také spolupracoval s Klubem pro národnostní menšiny, kterému zapůjčoval bezplatně své prostory. DDM inicioval vytvoření otevřeného klubu pro neorganizovanou mládež. Projekt se ale kvůli nedostatku financí neuskutečnil. Od 1. září 2010 je plánováno spojení s Centrem volného času a přechod nové instituce pod správu města.

8. Sociální dávky

V následující tabulce jsou uvedeny konkrétní údaje o počtu a výši dávek v hmotné nouzi vyplacených odborem sociálních věcí města Mostu:

Tabulka 11: Dávky v hmotné nouzi

Druh sociální dávky	2009	2008	2007
Celková výše vyplacených dávek pomoci v hmotné nouzi (v tisících)	49629,00	80610,00	1193460,00
Počet osob pobírajících dávky v hmotné nouzi	3500,00	5000,00	7000,00
Celkový počet žádostí	3521,00	3681,00	11416,00
Celkový počet příjemců 2009	1650,00	1800,00	2500,00
Příspěvek na živobytí			
Počet příjemců	1400,00	1570,00	2350,00
Celkové výdaje	39656,00	64112,00	94214,00
Doplatek na bydlení			
Počet příjemců	624,00	762,00	1065,00
Celkové výdaje	8238,00	14060,00	20866,00
Mimořádná okamžitá pomoc			
Počet příjemců	150,00	97,00	185,00
Celkové výdaje	1735,00	2438,00	4266,00

Jako jeden z demotivujících faktorů je často uváděn špatně nastavený sociální systém, kdy sociální dávky vyplácené rodinám s více dětmi jsou často vyšší než mzda za práci, kterou by obyvatel sociálně vyloučených lokalit mohl vykonávat. Pokud se navíc připočte občasná práce na černo, může být motivace hledat si práci skutečně malá.⁵⁰ Zatímco do roku 2007 se dávky vyplácely jednotlivcům, se zavedením změn v systému sociálních dávek se základní jednotkou stala domácnost.

Dávky, které řeší pomoc v hmotné nouzi jsou 1) příspěvek na živobytí 2) doplatek na

⁵⁰ Od ledna 2007 se zákonem číslo 111/2006 sb. upravil systém sociálních dávek tzv. systémem pomoci v hmotné nouzi (SPHN). SPHN má představovat moderní formu pomoci osobám s nedostatečnými příjmy a především je motivovat aktivně se podílet na řešení své životní situace. Nárok na pomoc v hmotné nouzi má osoba, jejíž celkové sociální a majetkové poměry neumožňují uspokojení základních životních potřeb na úrovni ještě přijatelné pro společnost. SPHN má v sobě zabudované prvky, které mají pružněji (životní a existenční minimum) evaluovat sociální situaci posuzovaných osob a zabránit jejich sociálnímu vyloučení.

bydlení 3) mimořádná okamžitá pomoc. **Na základě údajů odboru sociálních věcí je ve sledovaných lokalitách registrováno v Chanově 271, ve Stovkách 143 a v Sedmistovkách 165 příjemců dávek v hmotné nouzi.** V tomto údaji nejsou uvedeny společně posuzované osoby. **Za celý Most se jedná měsíčně asi o 2100 příjemců příspěvku na živobytí, doplatků za bydlení a mimořádných okamžitých pomoci.** Jedna osoba však může dostávat i více druhů podpor najednou. Pokud se jedná o klienta, který dostává pomoc ze systému hmotné nouze, pak tato pomoc je maximálně ve výši do úrovně životního minima jednotlivce či rodiny.⁵¹

Sociální dávky poskytované ze systému hmotné nouze jsou vypláceny jsou vypláceny ve třech výplatních termínech. Peníze jsou posílány poštovní poukázkou nebo na účet, ve výjimečných situacích je možný výběr na pokladně. Institut poukázek ani stravovacích lístků se v Mostě nevyužívá.

Dále je třeba v rámci těchto nástrojů zmínit vznik institutu veřejné služby jako jednoho z nástrojů, jak motivovat k práci.

9. Služby pro osoby ohrožené sociálním vyloučením

V roce 2006 byl zastupitelstvem města Mostu schválen **Komunitní plán služeb (KPSSM)**, jehož cílem je efektivně plánovat sociální služby v regionu tak, aby bylo dosaženo jejich vyváženosti a dostupnosti. V rámci plánu bylo vytvořeno pět koordinačních skupin (KS) podle okruhu potřeb uživatelů. S ohledem na počet zapojených jednotlivých poskytovatelů⁵² jsou největší měrou sociální služby v Mostě zacíleny na zdravotně, tělesně a mentálně postižené (30 procent poskytovatelů), na rodinu, děti a mládež (25 procent) a dále na osoby a rodiny v krizi (ohrožené drogami, sociální krizí, dlouhodobou nezaměstnaností a na osoby společensky nepřizpůsobivé)⁵³. **Koordinační skupina číslo pět, zacílená na poskytování služeb národnostním a etnickým menšinám, zahrnovala 13 procent poskytovatelů.** Všechny sociální služby poskytované v Mostě jsou ze dvou třetin vykonávané nestátními neziskovými organizacemi (NNO). Největší množství finančních prostředků

⁵¹ V případě jedné dotazované rodiny, která je zcela odkázána na sociální systém, žijí v domácnosti dva dospělí a tři děti ve věku pět, třináct a šestnáct let. Životní minimum takovéto domácnosti je stanoveno na 11 290 Kč měsíčně. Vzhledem k tomu, že plný invalidní důchod respondentky činí 8 700 Kč a dále dostává 4 700 Kč jako sociální příplatek a 1 440 Kč jako přírůstek na děti, nemá podle rozhodnutí magistrátu rodina nárok na příspěvek na bydlení (nájemné činí 3 400 Kč), ačkoliv jediným příjmem respondenta je dávka 2 900 Kč měsíčně.

⁵² Fyzických nebo právnických osob (NNO, organizace zřízené obcí, atd.)

⁵³ Podle KPSSM, analytická část.

pochází z prostředků státní dotace⁵⁴, dále se jedná o vlastní finanční prostředky města⁵⁵. Město Most navíc poskytuje do sociální oblasti peněžní dary z vlastních zdrojů⁵⁶, které jsou poskytnuty jednotlivým realizátorům na základě rozhodnutí v rámci tří komisí, komise sociální, komise národnostních menšin a komise podpory sociálních služeb, a následného schválení Radou či Zastupitelstvem města. Svými zdroji podporuje sociální služby v Mostě také Ústecký kraj. Podle odhadu pracovnice odboru sociálních věcí přinášejí NNO každý rok do Mostu asi 70 milionů korun. V rámci KPSSM jsou také vyčísleny předběžné náklady na pokrývání sociálních služeb v jednotlivých koordinačních skupinách a stanovena spoluúčast města (20 procent). V případě skupiny číslo pět se jednalo o sociální služby v celkové výši 11 640 000 korun ročně, přičemž navrhovaná spoluúčast města byla stanovena na 1 528 000 korun. Sociální služby v koordinační skupině 5 zajišťovalo podle Katalogu sociálních služeb v Mostě v roce 2008 pět poskytovatelů: Dům romské kultury, o.p.s., Komunitní centrum Chanov, Klub národnostních menšin a Sdružení Romů města Mostu. V následujícím textu se tedy prioritně zaměříme na tyto poskytovatele. Následně bude přehled doplněn poskytovateli, jejich služby mohou potencionálně využívat a využívají obyvatelé sociálně vyloučených lokalit.

Komunitní centrum Chanov

Komunitní centrum Chanov (KC Chanov) působí v Chanově od roku 2001 v budově Domu romské kultury a poskytuje následující sociální služby a) raná péče o děti, b) nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, c) odborné sociální poradenství, d) terénní práce a e) organizace kulturních aktivit. Sociální poradenství a poradenství spojené s terénní prací pomáhá obyvatelům Chanova vypořádat se s jejich aktuálními životními problémy spojenými především s bydlením. Každoročně je také pořádán kulturní festival, v rámci něhož se uskutečňují různá představení a soutěže.

KC Chanov také připravuje novou aktivitu, v rámci které bude místním ženám zajišťovat Veřejnou službu. Ženy budou pak obstarávat pořádek v okolí svých domů. Přednost budou mít matky, jejichž děti se účastní aktivit organizovaných KC Chanov.

⁵⁴ Tyto prostředky lze využít jen na přesně stanovený účel.

⁵⁵ Ve srovnání s prostředky plynoucími ze státních dotací představují prostředky města směřující do sociálních služeb v Mostě jednu desetinu takto vynaložených prostředků.

⁵⁶ Např. z dotačního titulu „Spoluúčast obce na dotačních titulech neziskových organizací v rámci KPSSM“ (cca 8 mil. Kč).

Klub národnostních menšin

Klub národnostních menšin (Klub) je zařízením města Mostu a nachází se v lokalitě Stovek. Slouží jako prostor pro pořádání kulturních a vzdělávacích akcí a poskytoval také zázemí několika grantovým projektům („Terénní sociální práce“, „Romský klub pro děti ZŠ“). V minulosti získával Klub finance z různých fondů, dotací a od města. Podle koordinátorky pro národnostní menšiny byl problém v kontinuitě těchto aktivit. V současnosti je fungování Klubu plně zajištěno z fondu ESF v rámci projektu „Prevence sociálního vyloučení v romských lokalitách, podpora jejich začleňování do společnosti“ (trvání tři roky). V rámci tohoto projektu budou terénní pracovníci poskytovat sociální poradenství při řešení náročných životních situací, předcházet ekonomické nestabilitě rodin a pomáhat při návratu na trh práce, či zprostředkovávat poradenství klientům. Město Most zajišťuje Klubu administrativní potřeby (účetnictví, projektový manager a koordinátor). V budoucnosti by chtěl Klub získat prostory, kde by mohl vytvořit zázemí pro děti starší patnácti let.

Sdružení Romů města Mostu

V případě Sdružení Romů města Mostu (SRMM) se zástupcům GAC nepodařilo navázat kontakt a podle většiny zainteresovaných aktérů SRMM nevykazuje žádnou výraznější aktivitu.

Diakonie ČCE – Středisko sociální pomoci v Mostě

Diakonie ČCE se profiluje jako poskytovatel sociálních služeb pro lidi nacházející se v nepříznivé životní situaci.

1. skupinou aktivit jsou sociální práce v terénu pro rodiny s dětmi. Od října 2009 realizuje Diakonie ČCE veřejnou zakázku: sociální služby pro rodiny s dětmi ve vybraných lokalitách (Bečov, Chanov, Obrnice). Spolupracuje při tom s OSPOD, který vytipovává rodiny, kde existuje problém (existuje hrozba odebrání dítěte, nebo už bylo odebráno). V těchto rodinách pak začnou působit terénní pracovníci Diakonie ČCE. Tato služba není specializovaná na danou lokalitu, podobné aktivity má Diakonie ČCE v Mostě i Litvínově.

2. Azylový dům pro matky s dětmi i bez nich, které potřebují náhradní bydlení. Klientky jsou často oběti domácího násilí, nebo přijdou vinou dluhů či porušování smlouvy o bydlení. Častý je případ, že v bytě bydlí větší počet osob (až 15-20). Ty se mezi sebou pohádají a někdo z nich se musí odstěhovat. Jak již bylo řečeno v kapitole bydlení pro řadu klientů je

problém cena podnájmu a neexistuje zde noclehárna. Když je azyl plný (10 míst pro dospělé a 20 dětí), není pro matky s dětmi žádná další možnost.

3. aktivitou je občanská poradna v rámci sítě asociace občanských poraden. Jedná se o službu ambulantní, kdy klienti dochází přímo do Diakonie ČCE. Služba je určena pro samostatné lidi, poradce neřeší problém za klienta, jen klientům radí.

V roce 2008 využilo služeb Diakonie ČCE 940 uživatelů; jaký počet z nich byl Romů, nedokázala ředitelka odhadnout.

Emauzy ČR

Emauzské domy (EČR) poskytují azylové ubytování pro muže starší 18 let nacházející se v obtížné životní situaci. EČR poskytují klientům široké spektrum sociálních služeb, které jim mají napomoci při jejich návratu do společnosti a nalezení zaměstnání. Kapacita zařízení v Mostě je 32 míst. Klienty EČR jsou primárně lidé s trvalým bydlištěm v Mostě. Často se ale stává, že o přijetí žádá i klient s trvalým bydlištěm mimo Ústecký kraj. V roce 2008 využilo služeb EČR 77 uživatelů. Podle pracovnice EČR se zde lidé ze sociálně vyloučených lokalit objeví jen velice zřídka. Vzpomíná si pouze na dva případy (jedním z nich byl obyvatel Chanova, který přišel kvůli dluhům o byt). Mezi uživateli služeb EČR jsou často lidé, kteří se vracejí z vězení, rozpadl se jim vztah, mají psychické problémy. Objevují se ale mezi nimi i lidé, kteří se zaměřují na zneužívání sociálních dávek. Často se jedná o mladé lidi, jejichž záměrem je získat přes EČR potvrzení o trvalém bydlišti, které pak využijí při své žádosti o sociální dávky. Často jsou podporováni svou rodinou, která tak může získat příjem navíc. Jde jak o Romy, tak neromy.

Kofoedova škola

Kofoedova škola (KŠ) je organizace působící v několika městech ČR se střediskem v Ostravě. Náplní její činnosti bylo poskytování pomoci nezaměstnaným lidem (v roce 2008 okolo 20 lidí). KŠ se v současnosti transformuje do nového projektu. Přes své zaměření ale nemá KŠ s Romy nebo s lidmi ze sociálně vyloučených lokalit žádné zkušenosti. Podle vyjádření pracovnice KŠ je hlavním důvodem nezájem ze strany Romů o jejich služby. KŠ totiž praktikuje přístup, kdy po svých klientech vyžadují aktivní činnost. Nabízejí svým klientům například možnost hodinu pro organizaci pracovat a za to si pak mohli vybrat odměnu ve výši 30 korun (např. toaletní papír, mouka). Klienti musejí navíc docházet pravidelně, musejí omlouvat svou absenci, zapisovat se do pořadníků. Romové, kteří se

zajímali o projekt, se už nikdy nevraceli. Podle pracovnice KŠ se jim zřejmě nezdála výše odměny a ostatní požadavky. V minulosti zajišťovala KŠ též pracovní poradenství, jazykové kurzy a počítačové kurzy. V současnosti zbyly jen dětský koutek, tvořivé dílny a pronájem učeben.

Most k naději o.s.

Most k naději (MONA) je občanské sdružení, které realizuje v Mostě tyto projekty: K-centrum, Asistent pro terénní kontakt, Linka duševní tísně.

K-centrum se primárně zaměřuje na protidrogovou prevenci, sociální práci a poradenství. Jde o nízkoprahové zařízení, které primárně zajišťuje služby pro osoby drogou ohrožené, drogy užívající, abstinující klienty, jejich blízké osoby a ostatní zainteresované osoby a sekundárně i pro širokou veřejnost. Svoji činností ošetřuje drogovou scénu v rámci sekundární a terciární prevence formou kontaktní a sociální práce vycházející z přístupu Harm Reduction (tj. snižování zdravotních, sociálních poškození a rizik vyplývajících z užívání drog). Služby jsou poskytovány anonymně, bezplatně a celoročně.

Svým klientům poskytuje zejména následující služby:

- ☐ výměnný program (výměna použitých injekčních stříkaček za sterilní),
- ☐ informační servis a preventivní materiály,
- ☐ zdravotní servis a poradenství (základní zdravotní ošetření, poradenství v oblasti pohlavně přenosných nemocí),
- ☐ testování screeningovými testy na zjištění přítomnosti protilátek proti HIV, HCV a syfilis v kapilární krvi, testování na zjištění přítomnosti OPL v moči,
- ☐ kontaktní místnost,
- ☐ potravinový servis,
- ☐ hygienický servis – sprcha, praní prádla,
- ☐ internet (např. při hledání práce),
- ☐ sociální práce (pomoc při vyřizování sociálních dávek, zařizování ubytovny, zprostředkování služeb v jiných zařízeních,...),
- ☐ krizová intervence (osobně nebo telefonicky),
- ☐ poradenství pro uživatele nebo osoby, které jsou s uživatelem ve styku,
- ☐ motivační trénink (k rozpoznání svého problému).

V Mostu v době výzkumu zaměstnávalo K-centrum dva TSP, kteří byli vždy po čtyřech hodinách dva dny v týdnu v Chanově a tři dny v samotném Mostu. Za jeden den kontaktují 10 až 15 klientů. Během terénní práce v Chanově rozdávají TSP nové a sbírají staré injekční stříkačky, upozorňují na bezpečnější aplikaci, dopady drog a způsoby přenosu chorob. Nabízejí také screeningové testy a služby přímo v centrále K-centra. Podle jejich vyjádření o služby přímo v Mostě přílišný zájem mezi klienty není. K-centrum též využívá místních TP, kteří se stávají pojítkem mezi organizací a cílovou skupinou drogově závislých (více kapitola rizikové chování).

Projekt terénní programy Most reprezentuje metodu terénní sociální práce, která namísto pasivních institucionalizovaných modelů řešení sociálních konfliktů nabízí aktivně vyhledávající formu se službami Harm reduction, sociální intervence a krizové pomoci. Klient tedy nevyhledává pomoc, ale pomoc vyhledá jeho. Hlavní cílovou skupinou projektu jsou nitrožilní uživatelé OPL starší 15 let.

Mezi základní poskytované služby patří:

- ☐ výměna použitých stříkaček za sterilní
- ☐ poskytování Harm reduction materiálu
- ☐ informace, těhotenské testy, testy na HIV, HCV, syfilis
- ☐ asistenční služba, zprostředkování kontaktu na odbornou pomoc
- ☐ krizová intervence osobní i telefonická
- ☐ základní zdravotní ošetření apod.

Hlavním posláním pracoviště Linky dušení tísň je poskytování telefonní krizové intervence, poradenství a informací o možnostech dalšího napojení klienta na psychosociální síť v příslušném regionu. Jejich snahou je v první řadě poskytnout klientovi včasnou pomoc a tím preventivně zabránit sociálním, zdravotním či sociálně–patologickým jevům, případně tyto jevy, pokud se již vyskytují, zmírnit, zbrzdit, či zcela odstranit. Ošetřují drogovou problematiku i problematiku spojenou s jinými závislostmi (alkohol, gamblerství, patologická závislost na vztahu). Stále častěji se setkávají s oběťmi domácího násilí, řeší problémy spojené se šikanou. Nejčastěji řeší problematiku vztahovou (rodinnou, partnerskou a manželskou), problematika osobní a existencionální (vážné úvahy nad sebevraždou), sociálně–právní, sexuální a v neposlední řadě syndrom CAN (syndrom týraného a zneužívaného dítěte). Preventivně působí v oblasti patologických jevů také tím, že provádějí přednáškovou činnost. Jejich služby jsou poskytovány nonstop a využít je může kdokoliv bez jakéhokoliv omezení.

Oblastní charita Most

Oblastní charita Most (OCHM) zajišťuje širokou škálu sociálních služeb, jako jsou osobní asistence zdravotně postiženým a seniorům, azylové bydlení pro dospělé, mladistvé a matky s dětmi, sociální poradenství, sociální terénní práce, aktivizační programy pro rodiny s dětmi, programy pro děti a mládež z ohrožených skupin obyvatelstva. Ve středisku pracuje 15 zaměstnanců, z čehož je šest terénních pracovníků. V roce 2008 pravidelně pomáhali asi 410 zdravotně postiženým občanům, seniorům a příslušníkům sociálně slabých rodin na Mostecku. V případě pomoci sociálně slabým rodinám podle vyjádření ředitelky přibližně polovinu případů představují rodiny Romů. Oblastní charita také zajišťuje nízkoprahové zařízení pro děti ze sociálně slabých rodin ve věku od 6 do 15 let.

Centrum sociálního poradenství Oblastní charity se nachází v obchodním centru Delta v centru Mostu. Kromě administrativních prostor se zde nachází také společenská místnost, kde jsou připraveny hračky, malá knihovna a oblečení pro klienty. Dále jsou zde prostory, kde se nachází potravinová banka, určená pro klienty v největší nouzi, počítačová a promítací místnost. Všechno vybavení pochází od dárců. V prostorech OCHM jsou pořádány pravidelné kluby, většinou určené matkám s dětmi, a to minimálně jednou týdně. OCHM také poskytuje prostory a pomoc při doučování za přítomnosti matky. Pracovnice OCHM se přitom jednak snaží matce ukázat, co by mělo dítě umět, než půjde do školy, a následně co všechno je nutné pro to, aby dítě ve škole uspělo.

V rámci sociálního poradenství OCHM pomáhá klientům s problémy v oblasti bydlení, financí a dluhů, zaměstnání a pracovně-právních vztahů, vzdělání, občansko-právních vztahů, ale také v rámci rodinných a mezilidských vztahů, zdravotnictví, lidských práv. Klientům v nouzi nabízí také hmotnou pomoc, například v podobě jídla a oblečení.

V současnosti OCHM spolupracuje s občanským sdružením Slovo 21 na projektu AMARE KHER (Náš domov), který řeší sociální integraci a začleňování Romů do společnosti a na trh práce (začátek projektu 1. 7. 2009). V Mostě se zaměřuje na lokalitu Sedmístovek a okolí Stovek. V rámci projektu by mělo být poskytováno sociálně-právní poradenství včetně případné mediace v komunikaci se státními institucemi a měly by být pořádány vzdělávací kurzy.

Činnost OCHM je pokrývána příspěvkem od dárců a sponzorů. Část prostředků je získávána v rámci „Tříkrálové sbírky“. Některé projekty, jako zmíněný AMARE KHER, jsou financovány ze fondů EU.

Středisko integrace menšin

Střediska integrace menšin (5 v Čechách a 4 na Moravě) ukončila svou činnost k 30.6. 2008 a v současnosti se transformují na Centra podpory inkluzivního vzdělání. Realizátorem projektu je Institut pedagogicko-psychologického poradenství, které je prostřednictvím MŠMT příjemcem podpory fondů EU. Původní projekt byl zaměřený na děti ze sociálně vyloučených lokalit, jejich rodiny a částečně i pedagogy. V rámci projektu se uskutečňovalo doučování těchto dětí, byly pro ně připravovány mimoškolní aktivity, probíhala příprava předškolních dětí, byly poskytovány služby speciálního pedagoga a psychologa. Nový projekt je naopak zacílený na pedagogy. Cílem je poskytnout jim metodologickou podporu a zavádění inkluzivního vzdělání na vytipovaných školách.

10. Kriminalita a rizikové chování

Celkem bylo v roce 2008 v Mostě zjištěno 2 227 trestných činů, z toho 1 563 byly činy obecné kriminality⁵⁷. V padesáti případech byly jako pachatelé těchto činů identifikovány děti či mladistvé osoby. Na tisíc obyvatel připadá v **zhruba 33 trestných činů**. Největší podíl zjištěné kriminality tvořily činy majetkové trestné činnosti.

⁵⁷ Zdroj: Preventivně informační oddělení, Krajské ředitelství policie Severočeského kraje

Tabulka 12: Výskyt trestných činů na území města Most v roce 2008

Trestné činy	Celkem	Pod vlivem	Z toho vlivem alkoholu	Z toho recidivisté	Z toho nezletilí (1-14 let)	Z toho mladiství (15-17 let)	Přepočtená trestných činů na 1000 obyvatel
Vraždy	0	0	0	0	0	0	0
Násilné	184	3	3	43	6	10	2,728432
Mravnostní	7	0	0	1	0	2	0,103799
Krádeže vloupáním	335	0	0	80	2	4	4,967526
Krádeže prosté	804	0	0	217	4	5	11,92206
Majetkové trestné činy	1 267	1	1	306	7	9	18,78763
Úvěrový podvod	136	0	0	30	7	9	2,016667
Drogové trestné činy	21	0	0	8	0	0	0,311397

Zdroj: Preventivně informační oddělení, Krajské ředitelství policie Severočeského kraje

Míra násilných trestných činů přepočtená na počet obyvatel byla v roce 2008 v Mostě srovnatelná s mírou zaznamenanou v Broumově. Tato míra v Mostě převyšovala míry těchto trestných činů všech městských částí Ústí nad Labem s výjimkou Trmic⁵⁸ i v Chebu. Míra mravnostních trestných činů v Mostě ve srovnání s ostatními městy a obcemi zahrnutými do šetření byla vcelku průměrná. Co se týká míry majetkové trestné činnosti, byla v roce 2008 v Mostě zaznamenána míra o dva trestné činy na 1000 obyvatel vyšší než v Broumově, naopak nepatrně nižší než v Chebu a Šluknově. Policie v mostě zaznamenala více úvěrových podvodů na 1000 obyvatel než například v Ústí nad Labem. Most většinu zkoumaných měst a obcí převyšuje i v míře drogových trestných činů.

Z pohledu Policie ČR se kriminalita ve městě Most jeví jako odpovídající velikosti města a počtu jeho obyvatel. Most není spojován s nějakým specifickým druhem kriminality (např. jako je to v případě Teplic nebo Chebu prostituce). V kontextu Mostecka Policie registruje dvě problémové lokality, Janov a Sedmístovky. V tomto případě se ale nejedná o žádný druh nebezpečné kriminality. V Sedmístovkách je situace výsledkem sestěhování sociálně slabých rodin po skoupení bytů v této oblasti realitními kancelářemi. Obecně se jedná o problematiku občanské soužití, dochází zde ke konfliktům mezi majoritou a minoritou. Tyto problémy jsou

⁵⁸ V nichž míra násilných trestných činů pětinašobně převyšovala průměr.

spojeny s rušením nočního klidu, ničením majetku, drobnými krádežemi, nepořádkem ve společně sdílených prostorech. Lidé, kteří žijí v každodenním kontaktu s Romy, jsou k podobným problémům citlivější a často je řeší tak, že volají policii. S fenoménem sídliště je také spojena menší sociální kontrola vyplývající z anonymity bydlení a absence komunitních prvků v životě lidí, kteří zde žijí. Paradoxně je pak jedna problémová skupina v domě díky své vnitřní koherenci a solidaritě zvýhodněna ve sporech s jednotlivými individuálními obyvateli domu.

Charakteristickým aspektem kriminality v případě Stovek a Chanova je, že přímo v těchto lokalitách je kriminalita nízká a trestná činnost se odehrává mimo ně, což potvrzuje níže uvedená tabulka statistiky městské policie. Z hlediska struktury kriminality se jedná především o drobné krádeže, násilí a vloupání. Podle odhadů Městské policie Most se na běžné majetkové kriminalitě Romové podílejí zhruba 60 až 70 procenty, v případě násilností (loupeže, přepadení) zhruba v 50 procentech. Kriminalita je spojena jednak s Romy, kteří se jí dopouštějí opakovaně a mají kriminální minulost, a na druhé straně s příchodem tzv. neznámých Romů (ze Slovenska, Kladna, Slaného a Prahy).

Tabulka 13: Evidované události Městské policie Most k 31.12.2007

	Zadržení pachatelé	přestupky v dopravě	přestupky na veřejném pořádku
Most	485	4805	2079
Lokalita „Stovky“	28	403	357
Lokalita Chanov	3	17	15

Zdroj: Městská policie Most, resp. Socioekonomická analýza sociálně vyloučených lokalit na území města Most pro IPRM Most⁵⁹

Za hlavní příčinu kriminality v sociálně vyloučeném prostředí je možné považovat samo sociální vyloučení a s ním spojenou škálu problémů provázených zvýšeným výskytem rizikových forem chování a nejrůznějších druhů závislostí (gamblerství, alkoholismus, drogová závislost). Kriminalita v sociálně vyloučeném prostředí pak často není chápána jako něco negativního, amorálního, ale především jako zdroj finančních prostředků.

Kriminální nebo jiné protiprávní jednání mládeže patří pod kompetenci odboru péče o dítě sociální prevence a zdravotnictví (OSPOD), který v rámci sociální prevence registruje děti, které vyžadují zvýšenou pozornost v případě kriminality, zneužívání omamných látek nebo závažných výchovných problémů. Tato oblast spadá do kompetence kurátora, který zajišťuje

⁵⁹ Socioekonomická analýza sociálně vyloučených lokalit na území města Most pro IPRM Most. Závěrečná zpráva ze sociologického výzkumu v sociálně vyloučených lokalitách Chanov a „Stovky“. Most, listopad 2008.

právní ochranu mladistvým, jejichž výchova je značně problematická. V roce 2008 bylo na Mostecku evidováno 623 klientů, přibližně polovina z nich byla mladší patnácti let. Z tohoto čísla bylo 112 evidováno pro trestnou činnost. Nejčastěji šlo o krádeže (asi jedna třetina případů), méně časté jsou loupeže (cca 20 procent) a útěky z ochranné výchovy (cca desetina). V případě držení drog jde jen asi o tři procenta.

Tabulka 14: Počty nových spisů v okrese Most v letech 2005 až 2008 PMS ČR

	2005	2006	2007	2008
Počet nově evidovaných spisů	495	558	553	632
Mládež 0-18 let	69	52	48	53
Drogová kriminalita	10	14	16	12
Drogová kriminalita mládeže	3	5	2	0
Extremismus	6	5	2	0

Zdroj: Probační a mediační služba ČR

Mostecko patří spolu s okresem Děčím mezi města, kde Probační a mediační služba ČR zaznamenala mezi lety 2005 až 2008 největší nárůst počtu nových spisů. Mezi lety 2007 a 2008 se v okrese Most tento počet zvýšil o 79 případů. V okrese Most poklesl počet mládeže mladší 18 let, která vyžadovala zařazení do PMS. Zatímco počet pachatelů drogové kriminality v okrese Most mezi lety 2005 až 2008 vzrostl, počet mladistvých pachatelů tohoto druhu trestné činnosti poklesl z tří v roce 2005, resp. pět v roce 2006, na žádného pachatele v roce 2008. Počet extremistických trestných činů podle údajů PMS také vykazoval klesající tendenci až na žádný případ v roce 2008.

V rámci **prevence kriminality** uplatňuje Policie ČR koncept založený na spolupráci s neziskovými organizacemi působícími přímo v problémových lokalitách. Program funguje od roku 2005. Policie také spolupracuje s Komunitním centrem v Chanově na programu „Zvýšení právního vědomí“. Jak upozornil představitel Policie ČR, je spolupráce s neziskovými organizacemi v případě Chanova nepostradatelná, neboť policie není místními Romy chápána jako partner a chybí jim proto důvěra v ní. V případě Stovek probíhá obdobná spolupráce s terénními pracovníky Klubu národnostních menšin. TSP pak často přednáší problémy jednotlivých rodin a ty tak ani nemusí přijít do styku s policií. Současně působí TSP jako mediátor mezi Romy a policií. Jazyková forma, která je používána státní správou při vypracovávání oficiálních dokumentů není Romům, disponujícím svým vlastním sociolektem, vždy srozumitelná. TSP potom Romům pomáhají správně pochopit danou problematiku a důsledky s ní spojené.

Městská policie mimo jiné monitoruje kamerovým systémem prostory, kde dochází ke zvýšené kriminalitě. V současnosti má k dispozici 27 kamer, kterou jsou rozmístěny plošně. Výjimkou jsou pouze Stovky, kde městská policie monitoruje dvory v rámci zklidnění situace mezi obyvateli bytů.

Projekt „Úsvit“ je součástí širší koncepce boje proti extremismu. Spolu s Ministerstvem vnitra se ho účastní Magistrát města Mostu a Komunitní centrum Chanov. Chanov byl v tomto případě vybrán jako místo uskutečnění pilotního projektu. Projekt má několik cílů, a to: posílení zodpovědnosti Romů za své životy a prostředí, ve kterém žijí, angažování Romů ve věci zlepšení kvality jejich života, zlepšení vztahů obyvatel Chanova s ostatními obyvateli Mostu, vytvoření typového projektu a předběžné vyčíslení nákladů. V rámci projektu „Úsvit“ se tedy bude usilovat o zlepšení bezpečnostní situace v Chanově, o prevenci trestné činnosti, o vytvoření podmínek pro nové metody přístupy ke vzdělání romských dětí (projekt rozšířené estetické výchovy, sociální práce v Chanově (školení pro terénní pracovníky), udržitelnosti majetku a zlepšení image Romů. Část zaměřená na prevenci trestné činnosti bude spojena s šetřením a identifikováním hlavních bezpečnostních problémů. Ve vybraných domech bude provedeno místní sociologické šetření, jehož výsledkem bude zjištění, co je hlavními příčinami problémů v daném bytovém domě a jaké by byly nejvhodnější technické a organizační opatření sloužící k jejich eliminaci. Další částí je zaměstnání 26 občanů Romů z Chanova, kteří v době od září 2009 do prosince 2009 budou nápomocni PČR a MěP Most při ostraze majetku a odstraňování negativních jevů vyskytujících se v jejich okolí (drogy, alkoholismus, hrací automaty apod.). Náklady na celý projekt byly stanoveny na 1 265 160 Kč a projekt byl odstartován 21.9. 2009.

Extremismus a podpora krajně pravicových stran

Relativně vysoký podíl Romů na kriminalitě je jedním z důvodů podpory pravicového extremismu na Mostecku. V lokalitě Sedmistovek je podle vyjádření představitele Policie ČR aktivních několik skupin přívrženců hnutí skinheads. Ti se občas objevují i v lokalitách Stovek, kde dochází ke slovním a občas i fyzickým konfliktům. V případě Chanova nebyl žádný podobný konflikt registrován – útočníci si sem zřejmě netroufnou. Členství ve hnutí skinheads se často překrývá s členstvím v tzv. tvrdém jádru (ultras) přívrženců místního fotbalového klubu. Ti se po zápasech občas přesouvají do lokality Stovek, kde následně dochází ke slovním konfliktům. K žádnému incidentu však podle slov Policie ČR zatím nedošlo. V případě členů ultras se jedná o proměnlivý fenomén spojený s popularitou klubu.

Tzv. staří musejí zaujmout nové adepty a jednou z možností jsou právě takovéto „hry“ (slovní a fyzická agrese).

V popularitě pravicového extremismu lze vymezit několik etap. Od roku 1994 do roku 2000 se těšilo oblibě hnutí skinheads a úspěchy slavila SPR-RSČ, která na Mostecku ve volbách v roce 1998 získala 10 procent hlasů. Poté následovalo období stagnace a spíše latentní existence pravicového extremismu. Mírný vzestup pak lze zaznamenat od roku 2002 do roku 2004, následované institucionalizací pravicového extremismu v programu Dělnické strany. V posledních regionálních volbách Dělnická stran (DS) získala osm procent hlasů v Litvínově a 3,4 procenta v Mostě. V Mostě se rovněž nachází pobočka DS a v Litvínově i pobočka tzv. Dělnické mládeže. DS se několikrát pokusila o pochody Mostem, např. „Pochod za zavřené kamarády“. Tyto pochody ale byly podle vyjádření Policie ČR rozpuštěny hned na nádraží.

V roce 2006 při **volbách**⁶⁰ do Poslanecké sněmovny podpořilo krajně pravicové strany 0,38 procent a při volbách do místního zastupitelstva 0,10 procent voličů v Mostě. V roce 2008 v krajských volbách dalo těmto stranám svůj hlas 1,53 procent a ve volbách do Evropského parlamentu 4,53 procent voličů. Vzrůstající počet voličů těchto stran je možné pozorovat ve všech městech a obcích zahrnutých do monitoringu. I Mostecko⁶¹, podobně jako jiná zkoumaná města a regiony, převyšuje průměrný republikový počet hlasů krajně pravicovým stranám – ve volbách do Evropského parlamentu tato podpora činila 4,53 procent v Mostu ve srovnání s 1,64 procenty za celou Českou republiku. Největší počet hlasů získala již zmíněná Dělnická strana: přestože ve volbách v roce 2006⁶² v roce 2008 při krajských volbách získala 1,40 procent a při volbách do Evropského parlamentu 3,67 procent hlasů. Druhou nejsilnější krajně pravicovou stranou byla Národní strana, která ve volbách do poslanecké sněmovny získala 0,31 procent a ve volbách do místního zastupitelstva 0,01 procent hlasů, ale při volbách do Evropského parlamentu 0,49 procent hlasů. Určitou podporu získalo v roce 2006 i České hnutí za národní jednotu (0,07 procent do Poslanecké sněmovny a 0,09 ve volbách do místního zastupitelstva). Naopak podpora Sdružení pro republiku – Republikánské strany Československa vzrostla z nula procent v roce 2006 na 0,13 v krajských a 0,37 procent hlasů v evropských volbách v roce 2008.

⁶⁰ www.volby.cz.

⁶¹ Most se v počtu hlasů odevzdaných krajně pravicovým stranám ve volbách do Evropského parlamentu zařadil na druhé místo žebříčku podpory těchto stran: na prvním místě je Jířikov s 5,91 procenty a na třetím místě Broumov s 4,50 procenty hlasů voličů těchto stran.

⁶² Volby do Poslanecké sněmovny a volby do místních zastupitelstev.

Rizikové formy chování

Podle vyjádření Policie ČR a Městské policie je v Mostě velmi rozšířené **gamblerství**. Zvláště v případě Romů se jedná o závažný problém, v jehož důsledku jsou „vháněni do rukou“ lichvářům a poskytovatelům rychlých půjček, což vede k ještě hlubšímu ekonomickému a sociálnímu propadu rodiny. Podle odhadů Městské policie se tento problém může týkat až třetiny romských rodin.

Podle Mapy výherních zařízení v ČR, kterou vydalo ministerstvo financí, lze na hrát hazardní hry na celkem 645 přístrojích. Nejvíce z nich se nachází v Mostu s 322 výherními přístroji, o málo méně pak v Litvínově (305 automatů). **Město Most žádnou regulační vyhlášku omezující hrací automaty nemá.** „Kdysi (Most o vyhlášce – pozn. autorů) uvažoval, ale nakonec vedení usoudilo, že je to kvůli možnosti nahrazování terminály (které reguluje přímo ministerstvo financí a obce je nemohou nijak zásadně ovlivňovat – pozn. autorů) zbytečné,“ sdělila mluvčí mosteckého magistrátu Alena Sedláčková v únoru roku 2008 Mosteckému deníku. Radní řešili možnost navržení regulační vyhlášky v srpnu 2007, tehdy oznámili, že počkají na novelu zákona, která by měla celostátně zpřísnit provoz heren a kasin a dát obcím větší pravomoci.

Jak již bylo uvedeno, v přepočtu na jednoho obyvatele patří Most mezi zkoumanými městy k těm, které mají relativně vyšší intenzitu drogové trestné činnosti. V případě **drog** je specifikem Romů čichání toulenu, především v Chanově. Nicméně při policejní razii v listopadu roku 2009 byly zde v několika bytech odhaleny případy výroby či distribuce pervitinu. V jednom z bytů mosteckých kriminalisté našli suroviny a varnu, ve druhém několik sáčků již s připravenou drogou k prodeji a další předměty potřebné k výrobě.⁶³ Podle vyjádření zainteresovaných aktérů jsou někteří lidé v Chanově zapleteni do obchodu s drogami. Většinou ale neprodávají přímo v lokalitě, drží si odstup a prodávají drogy jinde. V samotném centru Mostu se z tvrdých drog objevuje vedle pervitinu i heroin. V případě Stovek byly častým místem narkomanů opuštěné budovy nacházející se v blízkosti lokality. Ty jsou však v současnosti rekonstruovány.

Na odlišnou situaci v samotném Mostě a v Chanově upozorňovaly terénní pracovnice K-centra. Podle nich se klienti z Mostu nezdržují jen ve své lokalitě jako v případě Chanova, ale pohybují se v rámci celého města. Zneužívání drog není v Chanově na první pohled viditelné,

⁶³ Procházková M. (2008): Razie: V Chánově se vařil a prodával pervitin. Mostecký deník (27. listopadu 2009).

neboť narkomané se snaží svou závislost skrývat (neradi jsou viděni ve společnosti TSP).⁶⁴

Výroční zpráva centra pro drogy a drogové závislosti uvádí, že v Ústeckém kraji žije 4450 problémových uživatelů návykových látek, což jsou přibližně 5,3 na 1000 obyvatel (přibližně 7,44 uživatelů na 1000 obyvatel ve věku od 15 do 64 let).⁶⁵ Pokud bychom odhadovali počet problémových uživatelů pouze na základě tohoto počtu, vycházelo by, že jich v Mostě může žít zhruba 360.

Sociální pracovníci odlišují v rámci komunity narkomanů tzv. čičače a ostatní, kteří mají přístup k „lepší“ drogám. Rozdíl se ale často stírají, protože narkomani z druhé skupiny se v případě nedostatku finančních prostředků vracejí k toulenu. Podle vyjádření ředitele K-centra je v případě zneužívání drog v sociálně vyloučených lokalitách specifickém, že místní lidé většinou nemají finanční prostředky na klasickou drogu jako pervitin nebo heroin. Většinou tedy začínají se zneužíváním toulenu či marihuanou. Děti vnímají zneužívání drog již od velmi nízkého věku a velmi brzy vědí, jak se která droga používá. Sociální pracovníci upozorňují i na to, že s konopnými drogami začínají děti experimentovat již od 13 let a kouřit začínají od deseti let. Dorůstají tak stále nové generace drogově závislých. Situace se navíc podle ředitele K-centra v posledních letech neustále zhoršuje. V případě užívání drog mladistvími registroval OSPOD v roce 2008 27 případů zneužívání omamných látek u dětí do patnácti let a 48 případů u mladistvých. Nejčastěji se jednalo o alkohol (40 procent) a marihuanu (asi třetina). Alarmující je počet uživatelů tzv. tvrdých drog mezi mladistvími. V případě pervitinu to byly dvě děti do patnácti let a 14 mladistvých. Ještě horší je to u toluenu, který zneužívalo osm dětí do patnácti let a šest mladistvých.

Prostituce existuje v Mostě ve formě tzv. latentní prostituce provozované na privátech. Prostitutky lze také nalézt na silnici směřující na Bílinu a u Benziny u Chanova. Narozdíl od Teplíc ale mostecká prostituce není organizována.

Mezi další rizikové formy chování patří **zanedbávání výchovy nebo týrání dětí**. Na základě rozhodnutí OSPOD bylo v roce 2008 umístěno 41 dětí do pěstounské péče. Podmínkou je buď písemný souhlas biologických rodičů, nebo soudní rozhodnutí o nezájmu rodičů. V roce 2008 dal OSPOD 12 podnětů k soudu ohledně nezájmu rodičů, ale jen ve dvou případech došlo k dobrovolnému souhlasu rodičů k odebrání dětí. V případě týraných a

⁶⁴ O to více je vnímána absence vlastních prostor pro TSP v Chanově.

⁶⁵ Problémové užívání drog definuje jako injekční užívání drog a/nebo dlouhodobé či pravidelné užívání opiátů a/nebo drog amfetaminového typu a/nebo kokainu (v ČR na velmi nízké úrovni a prevalence problémového užívání kokainu se tedy neodhaduje). Problémové užívání drog je spojeno především s metamfetaminem (pervitin) a opiáty (heroin či zneužívání jeho substituce Subutex).

zneužívaných dětí registroval OSPOD 22 případů. V roce 2008 evidoval OSPOD 207 případů opakované neomluvené absence u dětí na základních školách. Mírně převládali chlapci. Tato oblast je stále považována za kompetenci rodičů. Zvláště u Romů se tak setkáváme s tzv. skrytým záškoláctvím, kdy rodič neodůvodněnou absenci následně omluví.

12. Zdraví

Podle vyjádření všeobecné dětské lékařky v Chanově je hlavním specifikem sociálně vyloučených lokalit přístup samotných obyvatel ke zdraví. Problém je v nedodržování rad lékaře, nedodržování prevence⁶⁶ a časté nedoléčení některých chorob⁶⁷, v důsledku čehož choroby často přetrvávají déle. Romové také často navštěvují lékaře se svými problémy až ve velmi pokročilém stádiu a léčení je opět delší. Často si ani nejdou vyzvednout léky, které jsou jim nebo jejich dětem předepsány, nebo nenavštíví specialistu, když jim je to doporučeno. Příčinou je podle lékařky jejich vlastní pohodlnost. V minulosti, pokud pacient potřeboval vyšetření u specialisty ve městě, byl odvezen sanitním vozem. Dnes tato služba, i kvůli častému zneužívání, není poskytována.

Jako specifické zdravotní problémy spojené s populací Chanova zmínila lékařka častější výskyt vrozených vad zraku a sluchu, rozšířené jsou také vrozené případy mentální zaostalosti a zpomaleného psychomotorického vývoje. Častý je také výskyt žloutenky typu C mezi místními narkomany. Její výskyt se v současnosti zvyšuje a vyskytuje v populaci sedmnácti až osmnáctiletých.

13. Shrnutí

V důsledku historického vývoje těžby hnědého uhlí, konkrétně ve spojitosti s utlumováním těžby a uzavírání řady podniků, došlo v devadesátých letech k razantnímu nárůstu nezaměstnanosti v mosteckém okrese, jež je na prvním místě žebříčku nezaměstnanosti v České republice i v roce 2009. Uzavírání podniků tohoto odvětví s sebou přineslo ztrátu mnoha pracovních míst nekvalifikovaných či nízko-kvalifikovaných pracovníků, mezi nimiž bylo a stále je velké procento Romů.

Mostecko patří k „mladším“ regionům v důsledku přistěhování mladých lidí v 80. letech za prací, což má za následek kromě vysokého podílu osob v produktivním věku i nízkou

⁶⁶ V době zvýšeného výskytu některých onemocnění nejsou dětem poskytovány vitamíny a preventivní léky.

⁶⁷ Časté je infekční onemocnění kůže impetigo, které vzniká v důsledku nedoléčení vši. Nakazí se pak často celá

vzdělanostní strukturu. Od roku 1990, kdy byl v Mostu zaznamenán nejvyšší počet obyvatel, se meziročně počet obyvatel i přes relativně vysoký pozitivní přírůstek snižuje, a to v důsledku negativního přírůstku stěhováním daným vystěhováváním obyvatel Mostu do jiných měst a oblastí. Co se týká porodnosti na Mostecku, je ve srovnání s celorepublikovým průměrem za rok 2008 o jedno promile nižší. Nadpoloviční většina dětí narozených v Mostě se rodí mimo manželství⁶⁸. Dalším specifikem je to, že v Mostě se vyšší počet dětí rodí nezletilým matkám a zároveň je míra potratovosti vyšší, než je celorepublikový průměr, což i pro míru sňatečnosti a rozvodovosti.

Obyvatelstvo Mostu, které se zúčastnilo výzkumu, považuje mezi vybranými sociálními problémy v rámci své obce za nejzávažnější existenci romských lokalit či ghett a nedostatek pracovních příležitostí.

Na základě odhadů v současnosti žije v Mostě kolem pěti až sedmi tisíc Romů, první Romové přicházeli již po druhé světové válce. V Mostě jsme identifikovali tři sociálně vyloučené lokality: Chanov (až 1600 osob žijících v sociálním vyloučení), Stovky (přibližně 1600 sociálně vyloučených obyvatel) a Sedmistovky (430 až 470 Romů). Nicméně romské obyvatelstvo žije i v jiných částech města. Nejvíce etnicky homogenní je sídliště Chanov, kde Romové tvoří téměř sto procent obyvatel. Podle posledních odhadů ve sledovaných blocích části města Stovky může žít až 1600 obyvatel (velkou část tvoří Romové). Jinak je tomu v případě Sedmistovek, kde jsou sociálně vyloučené rodiny roztroušené v jednotlivých domech a jejich podíl na celkovém počtu 8 300 obyvatel sídliště nepřesahuje šest procent.

Brzy po výstavbě Chanova se mezi tímto sídlištěm a Stovkami vytvořilo přirozené migrační pásmo. Jednotlivé romské rodiny se pohybují na ose Stovky-Chanov-Obrnice, na které může žít kolem 3500 až 4000 Romů, s centrem v Chanově. Lokality Stovek a Chanova byly zařazeny do Integrovaného plánu rozvoje obce. V Sedmistovkách není podle vedení města situace tak vyhrocená jako v lokalitách, které jsou do plánu zařazeny. Nicméně městem deklarované plány ohledně této části dosud mají převážně represivní charakter – monitoring počtu obyvatel a případné vystěhování těch, kteří zde nemají vlastnické právo k bytu či nájemní smlouvu. Obdobně jako v jiných městech, která jsme zkoumali, pozitivní integrační programy aplikují zejména v místech, která zařadí do svých integračních plánů rozvoje města. V menších míře pak na územích, jež do území těchto plánů nespádají.

Pro většinu respondentů z řad obyvatel lokalit bylo nejdůležitějším tématem, na které si

nejvíce stěžovali, bylo bydlení. Nejčastěji šlo o nevyhovující bytové podmínky, špatné zacházení ze strany majitelů, vysoké nájemné a špatnou politiku přidělování lepších bytů ze strany města. Respondenti na jednu stranu vyjadřovali nespokojenost se stávajícím bydlením, na druhou stranu ale také jistý druh rezignovanosti ohledně možnosti nalézt si bydlení lepší, tedy možnosti odstěhovat se mimo lokalitu.

Možnost získat lepší bydlení v lepší lokalitě a tím se i zbavit stigmatizujícího spojení s určitým místem je v případě soukromě vlastněných bytů a vzhledem k finančním možnostem rodin velice nízká. Získání bytů přes Mosteckou bytovou je zdlouhavé a současně také předpokládá nemalou finanční investici. Obecní byty s regulovaným nájmem jsou pouze v Chanově. Přestože se v případě bytových jednotek v lokalitě Stovek jedná většinou o nevyhovující prostory, často provázené i hygienickými závadami (vlhké zdivo, plísně, nemožnost byt dostatečně vytopit), komerční nájemné je zde relativně vysoké a spojené s různými omezeními (počet lidí v bytě).

V případě zaměstnanosti nebo spíše nezaměstnanosti Romů v Mostě lze vysledovat několik hlavních faktorů, které ji ovlivňují. Na jedné straně jsou to faktory vnitřní, spojené s mírou lidského kapitálu a motivace. Zde je nutné upozornit na velice nízkou vzdělanostní strukturu romské populace, která je spojena i s nízkou sociální kompetencí. Naprostá většina obyvatel sociálně vyloučených lokalit má jen základní vzdělání a žádnou kvalifikaci. Tento stav se navíc generačně zhoršuje. Motivace studovat je velice nízká.

Rekvalifikace tento handicap nemohou eliminovat. Jak upozorňovali někteří respondenti a jak ukazují zkušenosti poskytovatelů rekvalifikačních kurzů, rekvalifikace ve většině případů nevedou k získání zaměstnání na pracovním trhu. Účinnost některých rekvalifikačních kurzů, především počítačových kurzů, kterých se účastnila polovina uchazečů, je s odkazem na zkušenosti respondentů více než sporná. Systém veřejně prospěšných prací také není příliš motivující (propojení s ostatními sociálními dávkami, jejich charakter). Je také nutné zmínit nedůvěru ze strany Romů vůči oficiálním institucím, jako je například úřad práce. Na druhou stranu zájem o rekvalifikace v případě Domu romské kultury může naznačovat určitý model, který by mohl být v případě Romů úspěšný (umístění přímo v lokalitě a následné zaměstnání), přináší sebou ale i některé záporné jevy (Romové preferují rekvalifikace před standardním vyučením se, setrvávají v rámci sociálně vyloučených lokalit).

Dlouhodobá nezaměstnanost a neúspěchy při hledání zaměstnání vedla u Romů, kteří před

⁶⁸ Ve srovnání s 36 procenty dětí narozených mimo manželství za celou ČR.

rokem 1989 pracovali, k postupnému zpasivnění a ztrátě pracovních návyků. Příslušníci mladších generací tak vyrůstají v prostředí, kde je „normální“ nepracovat a být odkázán na sociální podporu. Romové proto vyhledávají alternativní zdroje obživy, především občasnou práci na černo (až polovina mužů v Chanově) a sezónní brigády. Na druhou stranu lze nalézt i řadu vnějších faktorů, které stěžují pozici Romů na trhu práce. Restrukturalizace průmyslu a demografická a společenská specifika Mostecka jsou důvodem značného přetlaku poptávky na pracovní pozice, které by mohly eventuelně být obsazeny Romy. Velké společnosti, které v minulosti Romy zaměstnávaly, redukovaly počet svých zaměstnanců a zvýšily požadavky na jejich kvalifikaci. Hospodářská krize také nastolila na pracovním trhu ostřejší konkurenci, kde i kvalifikovaní zaměstnanci usilují o nekvalifikované pozice. V současnosti je tak množství a spektrum zaměstnavatelů, kde by se Romové mohli uplatnit, značně omezené, jedná se především o technické služby, stavebnictví, montážní podniky a rekultivační práce.

Další faktory, které nemotivují Romy k hledání zaměstnání, je kombinace sociálního systému a častých dluhů. Exekuce spojená s dluhy, často související s bydlením, by v případě oficiálního zaměstnání dlužníka připravila o velkou část platu, zatímco v případě sociální podpory se jedná jen o některé příspěvky. Pokud navíc zohledníme možnost občasného nelegálního přivýdělku a „jistotu“ sociálních dávek, je v mnoha případech pasivita při hledání zaměstnání projevem adaptace v rámci aktuální socioekonomické konstelace.

V případě vzdělání je v první řadě nutné upozornit na velmi rozdílné zkušenosti s žáky z praktické školy a s žáky z chanovské základní školy. Zatímco jedné z nich se dlouhodobě daří umístit téměř všechny své žáky na navazující učňovské programy, zájem žáků z chanovské školy je zcela minimální, kteří před střední školou více upřednostňují rekvalifikační kurzy v místní Domě romské kultury. Dalším problémem v případě vzdělávání Romů je nízké sociální ohodnocení vzdělání jako hodnoty, na což upozorňovala většina respondentů, a s tím spojená častá neochota romských rodin nést nutné náklady se vzděláním spojené.

V oblasti služeb pro osoby ohrožené sociálním vyloučením je jejich největší deficit pravděpodobně v oblasti Sedmístovek. Realizace nízkoprahového klubu v rámci DDM v lokalitě Sedmístovek by mohla částečně suplovat neexistenci subjektu zaměřeného na obyvatele sociálně vyloučených lokalit.

Obecně v celém Mostu v sobě nese velký potenciál projekt Centra podpory inkluzivního vzdělání, který se začíná v současnosti realizovat. Velice důležitá je také síť terénních

sociálních pracovníků, kterými disponují jednotliví aktéři. Diskutabilní je naopak existence dvou aktérů zaměřených pouze na Chanov. Na jednu stranu je jejich existence bezesporu přínosem pro obyvatele Chanova, současně však jejich specifické zacílení a identifikovatelnost s místem může vést k dalšímu zvyšování izolovanosti lokality i na institucionální úrovni. Větší provázanost s poskytovateli v lokalitě Stovek (či sousedních Obrnic) a organizování společných aktivit by pravděpodobně napomohlo tento handicap zmírnit. Problematické je také strukturální zacílení hlavních poskytovatelů především na děti školního věku. Skupina mladistvých ukončujících základní školní docházku je institucionálně zcela opomíjena. V tomto případě by jistě napomohlo vytvoření zázemí pro děti starší patnácti let. V tomto směru je však nutné uvést to, že služby pro tuto skupiny jsou uváděny jako nedostatečné takřka ve všech lokalitách a tato skupina je také jen velmi obtížně motivovatelná do těchto služeb docházet.

Relativně vysoká kriminalita obyvatel sociálně vyloučených lokalit v Mostě a zvýšené množství rizikových forem chování v lokalitách potvrzují obecné charakteristiky spojené s existencí sociálně vyloučeného prostředí (lichva, gamblerství, alkoholismus, drogová závislost, zanedbávání péče o děti, zanedbaný zdravotní stav obyvatel). Z pohledu Policie ČR se kriminalita ve městě Most jeví jako odpovídající velikosti města a počtu jeho obyvatel. Nicméně podle statistik Most převyšuje většinu ostatních zkoumaných měst ve statistice drogové trestné činnosti. V kontextu Mostecká Policie registruje dvě problémové lokality, Janov a Sedmistovky. Charakteristickým aspektem kriminality v případě Stovek a Chanova je, že přímo v těchto lokalitách je kriminalita nízká a trestná činnost se odehrává mimo ně.

V případě drog je specifikem Romů čichání toulenu, především v Chanově. Nicméně i zde dochází k distribuci a výrobě. V samotném centru Mostu se z tvrdých drog objevuje vedle pervitinu i heroin. Sociální pracovníci upozorňují i na to, že s konopnými drogami či toluenem začínají děti experimentovat již od 13 let a kouřit začínají od deseti let. Dorůstají tak stále nové generace drogově závislých. Odhadujem, že v Mostu může žít přibližně 340 až 400 problémových injekčních uživatelů tvrdých drog.

Relativně vysoký podíl Romů na kriminalitě je jedním z důvodů podpory pravicového extremismu na Mostecku. V lokalitě Sedmistovek je podle vyjádření představitele Policie ČR aktivních několik skupin přívrženců hnutí skinheads. Ti se občas objevují i v lokalitách Stovek, kde dochází ke slovním a občas i fyzickým konfliktům. V případě Chanova nebyl žádný podobný konflikt registrován – útočníci si sem zřejmě netroufnou.

14. Doporučení

Bydlení

- ❑ Pro zvýšení šancí obyvatel sociálně vyloučených lokalit na zlepšení své bytové situace by bylo vhodné, aby jednotlivé městské části spravující svůj bytový fond vytvořily programy sociálního bydlení, popřípadě palety prostupného bydlení, v rámci níž by došlo k diferenciaci bytů a vzniku databáze bytů, klientů a vlastníků s cílem klienty účinně motivovat, kontrolovat a případně sankcionovat. Tento plán by měl vyústit v koncepci sociálního bydlení a bytové politiky vzhledem k sociálně vyloučeným obyvatelům města a přispěl k větší čitelnosti systému přidělování pro jednotlivé aktéry.
- ❑ Vlastnictví domů v Chanově městem a existence Integrovaného plánu rozvoje města je ideální vstupní podmínkou pro efektivní nastartování integrační politiky v této lokalitě. Integrační politiky by měly anticipovat další možné migrační vlny sociálně vyloučených obyvatel směrem k zóně, jež je předmětem Integrovaného plánu rozvoje města.
- ❑ Pro zvýšení šancí obyvatel sociálně vyloučených lokalit na zlepšení své bytové situace by bylo vhodné, aby jednotlivé městské části spravující svůj bytový fond vytvořily programy sociálního bydlení, popřípadě palety prostupného bydlení.
- ❑ Usilovat o zavedení vodoměrů přímo v sociálně vyloučených domácnostech (za zničený vodoměr v bytě pak nesou odpovědnost přímo osoby v domácnosti).
- ❑ Podobně se ve všech lokalitách, stejně tak i v Mostě, objevuje absence krizového bydlení pro matky s dětmi.
- ❑ Dosud se podle aktérů zcela neosvědčily splátkové kalendáře.

Zaměstnanost

- ❑ S nízkou zaměstnaností romské populace úzce souvisí jejich nízká vzdělanost a nízká kvalifikace. Rekvalifikace by měly korespondovat se vzděláním a schopnostmi jednotlivých uchazečů o zaměstnání a postupně je rozvíjet. Z tohoto důvodu je otázka potřeby a vhodnosti rekvalifikačních kurzů „Práce s PC“ v případě lidí se základním či nedokončeným vzděláním z hlediska šance na uplatnění se otevřeném trhu práce sporná. Další možností je zajistit dlouhodobě

nezaměstnaným s nízkou kvalifikací programy, které by jim umožnily doplnit si základní vzdělání či vyučení.

- Kladně je hodnocen model rekvalifikací probíhajících v Domě romské kultury v Chanově (umístění přímo v lokalitě a následné zaměstnání), ovšem ve svém důsledku by sdružení mělo více usilovat o propojení rekvalifikantů z Chanova s pracovním trhem města Most, aby nedocházelo ke koncentraci rekvalifikantů pouze na tomto sídlišti bez jakékoliv možnosti dalšího pracovního uplatnění mimo Chanov a bez sociálních kompetencí uplatnit se mimo tuto lokalitu.
- Ve městě Most v současné chvíli chybí služby terénního pracovního poradenství, jehož pracovníci by mohli vytipovávat motivované uchazeče o zaměstnání, doprovázeli je při jednání o zaměstnání, uzavírání smluv a poskytovali podporu v prvních dnech zaměstnání. V Chanově tuto funkci plní Dům romské kultury.
- Vytipovat vhodné subjekty, jež by se věnovaly sociálnímu podnikání, a podporovat jejich činnost.
- Doporučujeme obnovit program na střední škole ve Velebudicích, který usiloval o navrácení mladých lidí, kteří z různých důvodů vypadli ze studia na středních školách. Formou desetiměsíční rekvalifikace si mohli vyzkoušet různá řemesla, a pak lépe uspět na středních školách.

Vzdělání

- Motivace romských rodičů k umístování dětí do předškolních zařízení je velmi nízká, přestože by mohlo sloužit dětem žijícím v sociálně vyloučených lokalitách k vyrovnání sociokulturního handicapu a tak jim usnadnit vstup na ZŠ. Doporučujeme proto pomocí terénních sociálních pracovníků motivovat sociálně vyloučené rodiny, aby tyto služby využívaly.⁶⁹
- Platby v mateřských školách by měly být bezhotovostní a školky by měly připouštět mírnější startovací režim, kdy by si všechny zúčastněné strany zvykaly na pobyt dítěte v mateřské škole.
- Pro rodiny, jimž nevyhovuje pravidelný režim v mateřské škole, či pro děti ze sociálně vyloučeného prostředí, které nelze z kapacitních důvodů do mateřských

⁶⁹ V tomto směru považujeme za přínosné inspirovat se projektem Kukadla – Jakhora realizovaným v letech 2003 až 2005 organizací Step by Step ČR.

škola umístít, se jeví jako vhodná alternativa nízkoprahové zařízení pro děti v předškolním věku, kam by mohly docházet i se svými rodiči.

- S pomocí terénních sociálních pracovníků působit na rodiny v rámci prevence započítání školní docházky dětí ve škole mimo hlavní vzdělávací proud.
- Doporučujeme navýšit počet subjektů věnujících se doučování dětí mimo školu. V současné době také v Mostě nepůsobí žádný subjekt, jenž by nabízel doučování přímo v rodinách.
- Základní škola praktická v Mostě je úspěšná v umisťování svých žáků na navazující učňovské programy. Příkladem do praxe je zejména její spolupráce s učilištěm ve Velebudících. Z tohoto důvodu by bylo vhodné navázat spolupráci mezi zmíněnými školami v podobě inspirace se „příkladem dobré praxe“ praktické základní školy a posílit informovanost a motivaci žáků z Chanova k pokračování ve studiu.
- V současné nabídce mimoškolních aktivit chybějí v současnosti takové, které by vytipovávaly, připravovaly a motivovaly žáky základních škol ze sociálně vyloučeného prostředí ke studiu na střední škole – pracovní motivace formou návštěv podniků a středních škol, besedy se zástupci různých profesí a „role models“ (setkání s Romy, kteří se uplatnili na trhu práce), informační aktivity představující blíže konkrétní obor či danou školu, specifické doučování vybraných žáků s ohledem na případné přijímací zkoušky či zvládnutí učiva bezprostředně po vstupu na SŠ.
- V současné chvíli také v Mostě chybí subjekty, které by zajišťovaly sociálně vyloučeným žákům podporu během studia na střední škole. Žáci, kteří studiem prochází, by měli mít možnost neformálního setkávání ve volnočasovém klubu, kde budou mít příležitost pro výměnu zkušeností, příp. neformální besedy s úspěšnými Romy – bude zde docházet k dalšímu násobení průběžných motivačních aktivit a k přípravě na vyučování včetně doučování.
- Obecně v celém Mostu v sobě nese velký potenciál projekt Centra podpory inkluzivního vzdělání, který se začal v roce 2009 realizovat.
- Prostorová dostupnost by měla být využita k navázání užší spolupráce mezi základními školami a gymnáziem, aby žáci základních škol byli v užším kontaktu s možnostmi dalšího studia na této vzdělávací instituci. Mezi studenty gymnázia lze

rovněž rekrutovat dobrovolníky pro doučování sociálně vyloučených dětí.

Služby pro osoby ohrožené sociálním vyloučením

- ❑ Jako nedostatečné se projevuje pokrytí motivačních programů pro mladistvé starší 15-ti let, kteří již ukončili povinnou školní docházku a pocházejí-li ze sociálně vyloučených lokalit, velmi často nepokračují v dalším vzdělávání a evidují se na úřad práce. Ovšem tato skupina je institucionálně zcela opomíjena a je také jen velmi obtížně motivovatelná do těchto služeb docházet.
- ❑ Největší deficit sociálních služeb na území města Most se objevuje v Sedmistovkách. Realizace nízkoprahového klubu v rámci DDM v lokalitě Sedmistovek by mohla částečně suplovat neexistenci subjektu zaměřeného na obyvatele této začínající sociálně vyloučené lokality.
- ❑ Doporučujeme také navýšení počtu terénních sociálních pracovníků a jejich pokrytí všech lokalit ve městě Most.
- ❑ Doporučujeme zajistit větší provázanost poskytovatelů služeb v Chanově s poskytovateli v lokalitě Stovek (či sousedních Obrnic). Organizování společných aktivit by pravděpodobně napomohlo zmírnění tohoto handicapu.

Kriminalita a rizikové formy chování

- ❑ Kriminalita na území Chanova a Stovek je nízká a trestná činnost se odehrává mimo ně. V Mostě jako celku se objevuje problém v podobě vysokého počtu uživatelů drog, a to i mezi dětmi ve věku 13, resp. 10 let. Z tohoto důvodu by bylo potřeba zaměřit se již na tuto a mladší věkovou skupinu a působit na ni v rámci preventivních protidrogových programů na základních školách a ve volnočasových zařízeních, které navštěvují, posílit tyto programy a programy zaměřující se na již závislé osoby.
- ❑ Mezi problémy spojenými s existencí sociálně vyloučeného prostředí bylo jako závažný problém v Mostě identifikováno gamblerství sociálně vyloučených osob, které prohlubuje jejich často špatnou finanční situaci či zadluženost. Jsme si však vědomi faktu, že vzhledem k existenci videoterminálů regulovaných Ministerstvem financí ČR je regulace tohoto rizikového jevu ze strany obcí jen obtížně realizovatelná.

- V městě Most jsou poměrně aktivní skupinky pravicových extremistů. Doporučujeme proto zaměřit se na informování o nich v rámci kampaní a zapojení problematiky pravicového extremismu do projektové výuky na školách.